

MYKOLO RIOMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

OVIDIJUS NORVILAS
TEISĖS IR VALDYMO
DIENINIŲ STUDIJŲ PROGRAMA

TEMA
VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO TEISINIO REGLAMENTAVIMO LIETUVOS
RESPUBLIKOJE ANALIZĖ
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lektorė
Dovilė Mingėlaitė

Konsultantas –
Doc.Dr.
Dalia Vasarienė

Vilnius
2007

Turinys

IVADAS	3
1. VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO SAMPRATA IR SISTEMA	6
1.1. Valstybinis socialinis draudimas ir pagrindiniai principai	6
1.2. Valstybinio socialinio draudimo formos ir rūšys	11
2. ATSKIRŲ VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO RŪŠIŲ TEISINIO REGLAMENTAVIMO YPATUMAI	19
2.1. Valstybinio socialinio draudimo pensijos	19
2.2. Ligos ir motinystės socialinis draudimas	34
2.3. Nedarbo socialinis draudimas.....	37
2.4. Nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialinis draudimas ir jo teisinis reglamentavimas	39
2.5. Sveikatos draudimas	42
3. VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO BIUDŽETAS	43
3.1. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamos ir išlaidos.....	45
3.2. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto administravimas	56
IŠVADOS	58
PASIŪLYMAI	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS	63
SANTRAUKA	68
SUMMARY	69
PRIEDAI	70

ĮVADAS

Šiuolaikinė valstybė neįsivaizduojama be pagalbos žmogui. Tai viena svarbiausių valstybės gyvenimo sričių, kuri turi sklandžiai ir veiksmingai funkcionuoti, kad ne tik pavienio žmogaus, bet ir visos šalies gyvenimas nestovėtų vietoje - žmonės dirbtų ir užsidirbtų, augtų ekonomika, būtų kuriamos naujos darbo vietos, plėtotųsi kultūrinis gyvenimas, mažėtų tam tikrų socialinių grupių atskirtis. Valstybinis socialinis draudimas yra svarbi socialinės apsaugos dalis, „teikianti apdraustiesiems Respublikos gyventojams, taip pat įstatymo numatytais atvejais apdraustųjų šeimų nariams gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų, jei jie negali dėl įstatymo numatytų svarbių priežasčių apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba dėl įstatymo numatytų svarbių priežasčių turi papildomų išlaidų“.¹ Jis pagrįstas realiais ekonominiais rodikliais, racionali Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto planavimu, sąžiningu jo vykdymu bei visų piliečių atsakomybe. Valstybinį socialinį draudimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymas, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymas, Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo biudžeto sandaros įstatymas ir kiti įstatymai bei norminiai aktai. Niekam nekyla abejonių valstybinio socialinio draudimo teisinio reglamentavimo svarba, nes daugeliu atveju pašalpos ir pensijos, išmokamos apdraustiesiems šių įstatymų dėka, tampa vieninteliu jų pragyvenimo šaltiniu. Šiuolaikinėje visuomenėje gyvenimas nestovi vietoje, vyksta įvairūs socialiniai, demografiniai, ekonominiai pokyčiai, keičiasi prioritetai, todėl valstybinio socialinio draudimo įstatyminė bazė, reaguodama į šiuos procesus, nuolat turi būti keičiama ir tobulinama, kad galėtų prisiderinti prie nuolat besikeičiančių visuomenės poreikių. Autorius nagrinėja valstybinio socialinio draudimo teisinį reglamentavimą, jo pokyčius, dinamiką, analizuoja jų praktinį pritaikymą, bei aiškinasi, kokioje valstybinio socialinio draudimo srityje reikalingi teisinio reglamentavimo pakeitimai, teikia pasiūlymus valstybinio socialinio draudimo teisinės bazės tobulinimui.

Temos aktualumas: Socialinio draudimo įtaka apdraustųjų asmenų socialiniam saugumui ir gerovei, o taip pat ir nacionalinei ekonomikai. Socialinis draudimas yra nuolat įtakojamas ekonominių, politinių ir demografinių veiksnių, todėl neišvengiamai socialinio draudimo sistema turi būti lanksti ir nuolat prisitaikyti prie besikeičiančios situacijos ir tuo pat metu turi būti pakankamai statiška, kad būtų užtikrinamas tinkamas socialinio draudimo įgyvendinimas. Žinios apie socialinio draudimo sferos principus ir pagrindinius jo veikimo mechanizmus reikalingos

¹ LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1991, Nr.17-447.

tam, kad tiek senas, tiek jaunas galėtų jaustis svarbiu Valstybinio socialinio draudimo sistemos dalyviu ir tokiu būdu užtikrintų sukurto socialinio draudimo modelio efektyvų funkcionavimą ir plėtrą ateityje. Socialinio draudimo sistema yra svarbi kiekvienam žmogui, nes lydi ir įtakoja jo kasdieninį gyvenimą. Socialinio draudimo sistema yra išanalizuota nepakankamai, todėl šis darbas yra reikšmingas analizuojant socialinio draudimo teisinį reglamentavimą. Autorius iškelia novatoriškas idėjas, kurių nenagrinėja kiti autoriai atkreipdamas dėmesį į tokias aktualias socialinio draudimo problemas kaip tėvystės atostogų įvedimas, mokamų valstybinių socialinio draudimo netekto darbingumo pensijų problema ir jų santykį su kitomis socialinio draudimo pensijomis, taip pat į socialinio draudimo fondo biudžeto administravimo ir administratoriaus problemą. Kita svarbi socialinio draudimo problema yra jį reglamentuojančių teisės aktų nuolatinė kaita, kurią neretai lemia politizuoti įstatymų leidėjo ir kompetentingų institucijų sprendimai.

Tyrimo objektas: Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo teisinis reglamentavimas.

Darbo tikslas: Išanalizuoti Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo teisinį reglamentavimą. Pagrįsti socialinio draudimo teisinio reglamentavimo pakankamumą ar nepakankamumą. Išanalizuoti pagrindinius socialinio draudimo teisinio reglamentavimo ypatumus ir pateikti galimus aktualių socialinio draudimo problemų sprendimo variantus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti išsamią valstybinio socialinio draudimo sistemos ir jos pagrindinių principų analizę;
2. Atskleisti valstybinio socialinio draudimo raidą ir dinamiką Lietuvoje. Atskleisti Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo procesus Lietuvoje; įvertinti galimą teisinio reglamentavimo įtaką valstybinio socialinio draudimo plėtrai;
3. Išnagrinėti atskirų socialinio draudimo rūšių teisinio reglamentavimo ypatumus Lietuvos Respublikoje;
4. Identifikuoti veiksnius, įtakančius valstybinio socialinio draudimo sistemą ir valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto administravimą. Įvertinti Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo perspektyvas, galimus pokyčius, įtakosiančius valstybinio socialinio draudimo biudžetą, jo struktūrą bei apimtį;
5. Nustatyti veiksnius, lemiančius valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto administravimo problemas, pateikti jų sprendimo būdus, įgalinančius eliminuoti susidariusias problemas bei leisiančius pagerinti valstybinio socialinio draudimo administravimą.

Tyrimo metodai: lyginamoji analizė, statistinių duomenų apdorojimas, loginė ir sisteminė norminių teisės aktų ir kitos literatūros analizė. Taip pat naudojamas empirinis anketinės apklausos metodas. Anketinės apklausos metodas pasirinktas siekiant gauti tikslesnius empirinius duomenis atskirais socialinio draudimo fondo biudžeto administravimo ir socialinio draudimo klausimais. Atsitiktinės atrankos būdu buvo atrinkta 60 respondentų, suskirstant juos į dvi grupes, t.y. specialistų (VSDFV Vilniaus skyriaus darbuotojų) ir klientų. Klientų apklausos anketos klausimai suskirstyti į keturias pagrindines grupes: įstaiga ir administravimas, veiklos valdymas, klientų aptarnavimas bei aktualūs valstybinio socialinio draudimo klausimai. Darbuotojų apklausos klausimai yra suskirstyti sekančiai: institucija ir administravimas, veiklos valdymas, personalo valdymas ir komandinis darbas, klientų aptarnavimas, komunikacija, darbo aplinka, bendrieji socialinio draudimo klausimai. Tyrimo duomenys tikslingai nėra išskirti į atskirą dalį, nes betarpiškai susiję su nagrinėjama tema ir socialinio draudimo teisiniu reglamentavimu, todėl gauti rezultatai įterpiami prie kiekvienos darbo dalies, o anketos ir suvestinės pateikiamos prieduose.

Rengiant darbą pastebėta mokslinės literatūros stoka, nes į socialinio draudimo temą gilinasi tik doc. T. Medaiskis ir doc. R. Lazutka. R. Lazutka nagrinėja socialinį draudimą ekonomikos ir politikos plotmėje, kiek tai susiję su nacionaline ekonomika ir valstybės socialine politika. T. Medaiskis betarpiškai dalyvavo kuriant dabartinę socialinio draudimo Lietuvos Respublikoje sistemą, tačiau pastaruoju metų taip pat nagrinėja socialinį draudimą ekonominiu aspektu. Dr. L. Perminienė periodinėje spaudoje pateikia valstybinio socialinio draudimo aktualijas, tačiau nesiekdama teisinio reglamentavimo analizės, bet perteikia įstatymines nuostatas. Taip pat doc. A. Petrauskas nagrinėja socialinio draudimo temą tik labai siauriu požiūriu ir daugiau orientuojasi į socialinį teisingumą ir socialinės paramos sistemą. Konstatuotina, kad socialinio draudimo teisinio reglamentavimo aspektai yra beveik neanalizuojami. Iš užsienio autorių, kurie nagrinėja šią temą, galime paminėti R. Heinich, S. Buffetaut (2005), Weinert P. et al (2001). Teisinio reglamentavimo Lietuvos autoriai iš esmės neanalizuoja, todėl autorius gilinasi į socialinio draudimo teisinį reglamentavimą.

Darbo struktūrą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmoje dalyje nagrinėjama valstybinio socialinio draudimo sampratą ir sistemą. Antroje dalyje aptariami atskirų valstybinio socialinio draudimo rūšių teisinio reglamentavimo ypatumai, o trečioji dalis yra skirta valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui.

Darbe keliamas *hipotezė*, kad Valstybinio socialinio draudimas teisinis reglamentavimas yra pakankamas.

1. VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO SAMPRATA IR SISTEMA

Kiekvienos valstybės vienas iš pagrindinių tikslų – užtikrinti gyventojų socialinę apsaugą netekusiems pajamų, negalintiems dalyvauti darbo rinkoje ir užtikrinti minimalias socialines garantijas. Žmogus yra ne visuomet pajėgus savimi pasirūpinti, o asmens būvis priklauso nuo šalies ekonominės padėties, vykdomos politikos, taip pat nuo gamtinių sąlygų. Žmogus yra individas gyvenantis sociume su kitais individais.

1.1. Valstybinis socialinis draudimas ir pagrindiniai principai

Valstybinis socialinis draudimas yra socialinės apsaugos sistemos pagrindas. Socialinio draudimo sistema iš esmės skiriasi nuo socialinės paramos sistemos: kiekvienas socialiniu draudimu apsidraudęs žmogus, patekęs į socialinės rizikos situaciją, be jokio papildomo jo lėšų tikrinimo, turi teisę gauti socialinio draudimo išmoką, o kiekvienas pretenduojantis gauti socialinę paramą, turi būti pasirengęs turto bei pajamų patikrinimui, ar jo pragyvenimo lygis atitinka visus reikalavimus tokiai paramai gauti. Socialinio draudimo pagalba „visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių (socialinės rizikos) prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos“.²

Nors pagalba netekusiems darbo ir atlyginimo asmenims dėl ligos ar suluošinimo idėja lydėjo žmoniją visais jos vystymosi etapais, tačiau valstybinis socialinis draudimas, toks koki jį matome šiandien, atsirado palyginus neseniai. Jo atsiradimo pradžia Europoje galima laikyti tris įvykius, kurie turėjo lemiamą įtaką socialinio draudimo idėjos praktiniam įgyvendinimui, tai būtų:

1. XVIII-XIX A. industrinė revoliucija;
2. XIX a. Bismarko įstatymai;
3. XX a. modernių socialinės apsaugos sistemų įgyvendinimas.³

Pirmasis etapas, kuris sudarė sąlygas socialinio draudimo atsiradimui, pasireiškė didele darbininkų koncentracija pramoniniuose miestuose. Darbininkai visiškai priklausė nuo jiems

² LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1991, Nr.17-447.

³ GUOGIS, Arvydas. *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius, 2000. P. 6.

mokamo atlyginimo, o ligos ar suluošinimo atveju likdavo be pinigų bei paramos. Nepasitenkinimas esama situacija skatino imtis atitinkamų veiksmų, kurie paskatintų savitarpio pagalbos kūrimąsi.

Antrasis socialinio draudimo idėjos įgyvendinimo etapas prasidėjo XIX a. pabaigoje, kai pasirodė pirmieji socialinio draudimo įstatymai. Įstatymai buvo išleisti Vokietijoje Kaizerio Vilhelmo I nurodymu. Per kelerius metus išleisti įstatymai dėl ligos, gamybinių traumų, senatvės ir invalidumo draudimų. Vėliau Vokietijos pavyzdžiu pasekė Austrija, Vengrija, Olandija, Belgija, Didžioji Britanija.

Trečiasis socialinio draudimo idėjos įgyvendinimo etapas, kuris prasidėjo po I-ojo pasaulinio karo, privedė prie modernių socialinės apsaugos sistemų, apimančių ir socialinį draudimą, susikūrimo. Su šiuo etapu iki tol į pirmą vietą keltas neturtingiesiems pagalbos suteikimo uždavinys buvo papildytas kitu, t. y. kiekvieno visuomenės nario gerovės palaikymu.

Nors Europoje, kaip jau minėta, socialinis draudimas formavosi XVIII a., Lietuvoje jis atsirado tik kapitalizmo epochoje. Jo kūrimąsi, kaip kitose šalyse, paskatino darbininkų klasės kova dėl savo padėties. Samdomų darbininkų pragyvenimo šaltinis buvo gaunamas užmokestis už atliktą darbą. Asmuo, netekęs darbo užmokesčio, buvo paliekamas likimo valiai. Tokia padėtis skatino imtis priemonių, padedančių sukurti socialinę apsaugą, kuri neapsiriboja vien siaura asmenų grupe ar komuna. Per visą tarpukario laikotarpį, darbininkų klasė kovojo dėl visuotinio socialinio draudimo ir priklausomai nuo kovos stiprumo valstybės pareigūnai leido naujus ir keitė senuosius draudimo įstatymus. Matome, kad iniciatyva atėjo ne iš valstybės valdininkų ar valdymo sistemos pareigūnų, tačiau iš pačių žmonių, kurie buvo tuo suinteresuoti. Tarpukario laikotarpiu buvo išleisti įstatymai, kurie padėjo įsitvirtinti socialiniam draudimui Lietuvoje, tai būtų: 1919 m. priimtas „Darbo biržos įstatymas kovai su nedarbu ir tarpininkavimui darbininkų ieškantiems“, 1925 m. – „Karių pensijų įstatymas“, 1926 m. – „Valstybės tarnautojų pensijų įstatymas“, „Vyriausiosios socialinio draudimo valdybos įstatymas“, ir „Ligonių kasų įstatymas“, 1933 m. – „Viešųjų darbų fondo įstatymas kovai su nedarbu“, 1936 m. – „Draudimas nuo nelaimingų atsitikimų įstatymas“, 1938 m. – „Nukentėjusiųjų nuo nelaimingų atsitikimų dirbančių žemės ūkyje įstatymas“ bei 1939 m. „Savivaldybių tarnautojų pensijų įstatymas“⁴. Išvardinti įstatymai parodo, kad socialinio draudimo sistema nebuvo visuotinė, t.y. apėmė ve visas asmenų grupes, o lėšos socialiniam draudimui atskirais tarpukario metais buvo sudaromos iš samdytojų, darbininkų įmokų nuo darbuotojų darbo užmokesčio ir iš valstybės išdo. Įsteigtiems fondams lėšos dažniausiai buvo surenkamos iš darbininkų bei tarnautojų. Pavyzdžiui, karių pensijų ir pašalpų fondą sudarė 5

⁴ Tinklo etiketas. [interaktyvus]. Vilnius, 2006.//http://www.sodra.lt/lt.php/apie_sodra/istorija/3>.

proc. dydžio mėnesiniai atskaitymai iš kariškių atlyginimo, valstybės tarnautojų pensijų ir pašalpų fondą – 6 proc. dydžio mėnesiniai atskaitymai iš tarnautojų atlyginimo, ligonių kasos lėšas sudarė samdytojų ir darbininkų įmokos.

Lietuvoje valstybinio socialinio draudimo pradžia laikoma 1926 m. kovo 23 d., kai tuometinis Respublikos Prezidentas A. Stulginskis pasirašė Vyriausiosios socialinio draudimo valdybos įstatymą. Nuo 1991 metų birželio 1 dieną socialinį draudimą įgyvendina ir administruoja atkurta Valstybinio socialinių reikalų valdyba. Valdyba įsteigta prie Vidaus reikalų ministerijos socialinio draudimo reikalams tvarkyti.

Sovietinis socialinio draudimo modelis, kitaip nei modernusis socialinis draudimas, kuris yra paremtas savitarpio pagalbos sistema, remiasi valstybės lėšomis finansuojama vieninga socialinio aprūpinimo sistema. Visos išmokos buvo mokamos iš vieno Sovietų sąjungos centralizuoto biudžeto, pervedant respublikoms, lėšas. Tad socialinis draudimas buvo finansuojamas iš bendrųjų mokesčių. Dėl centralizuoto biudžeto, teisinės bazės neefektyvumo profesinės sąjungos atitekusią socialinio aprūpinimo sistemą naudojo politiniams tikslams. Sovietinio ideologinio socialinio draudimo modelis buvo paremtas visišku asmens priklausomumu nuo valstybės ir asmenys visiškai nebuvo suinteresuoti savo ateitimi, nes rūpestis buvo perkeltas ant valstybės pečių.

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvai buvo būtinas socialinio draudimo pertvarkymas. Paveldėta iškreipta socialinės apsaugos sistema, kuriai būdingas universalumas, bendra valstybinė visuma, finansavimas iš bendrųjų mokesčių ir politinių tikslų įgyvendinimas naudojantis įmokų ir išmokų dydžiais, negalėjo ilgiau egzistuoti, nes atsakomybė buvo nuasmeninta ir paversta kolektyvine.

Valstybinio socialinio draudimo sistemos pertvarkymui buvo keliami šie uždaviniai:

- išskirti socialinį aprūpinimą į atskiras socialines globos ir rūpybos bei socialinio draudimo sritis;
- pakeisti draudimo išmokų finansavimo šaltinius. Draudimo išmokų finansavimas turi būti vykdomas iš draudėjų ir apdraustųjų socialinio draudimo įmokų;
- socialinis draudimas privalo būti viena iš priemonių įgyvendinant socialinę politiką. Valstybė gali užtikrinti šalies saugumą, nepriklausomybę bei pozityvų piliečių nusiteikimą, valstybės ir egzistuojančios santvarkos atžvilgiu, tik tada, kai bus rūpinamasi šalies įvairių sluoksnių gyventojais nelaimės ar skurdo atvejais;
- perimti iš valstybės biudžeto didžiules išlaidas, reikalingas išmokėti valstybiniam socialiniam aprūpinimui;

- sukurti socialinio draudimo sistemą, kuri leistų darbingiems žmonėms patiems apsirūpinti savo ateitimi.⁵

Keičiant perimtą socialinio aprūpinimo sistemą visų pirma imtasi teisinių socialinio draudimo pagrindų pertvarkymo, kadangi be teisinio pamato negali egzistuoti nei institucija, nei vyksti jokia veikla. 1990 m. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo pagrindų įstatymas, kuris nustatė tokią socialinio aprūpinimo sistemą:

- valstybinis socialinis draudimas, kurio lėšomis aprūpinami gyventojai, visiškai ar iš dalies netekę pajamų, susijusių su darbu, jeigu jie dirba ar dirbo ir turi įstatymų numatytą draudimo (darbo) stažą;
- socialinis aprūpinimas ir socialinė šalpa (parama) iš valstybės lėšų, kai vykdamas valstybės demografinę, gynybinę, ekologinę ir kitokią politiką būtina garantuoti ar pagerinti kai kurių gyventojų grupių aprūpinimą.³

Priėmus Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymą, tais pačiais metais prie tuometinės Socialinės apsaugos ministerijos buvo įsteigta Vyriausioji socialinio draudimo valdyba „Sodra“, kuri dabar vadinama valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba (VSDFV). Ši institucija pradėjo vykdyti valstybinio socialinio draudimo administravimo funkcijas.

1991 m. gegužės 21 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, kuriam įsigaliojus, neteko teisinės galios visi sovietmečio Valstybinio socialinio draudimo norminiai aktai, išskyrus pensijų įstatymus. Šis įstatymas įteisino naują valstybinio socialinio draudimo sistemos organizacinę struktūrą, kurios pagrindinis uždavinys – vykdyti Lietuvoje valstybinį socialinį draudimą.

Socialinio draudimo sistema Lietuvoje buvo nuosekliai kuriama 1990-1995 metais. Tuo laikotarpiu buvo padėti teisiniai pamatai, suformuoti struktūriniai padaliniai, kompiuterinė informacinė duomenų bazė.

Socialinio draudimo sistemai yra keliami du pagrindiniai tikslai:

- suteikti minimalų saugumą, kai asmuo netenka pajamų (senatvės, invalidumo, nedarbo atveju);
- dalinai kompensuoti turėtas pajamas (darbo užmokestį), kurių asmuo dėl vienokių ar kitokių priežasčių negali gauti.

Socialinio draudimo sistema veikia einamojo finansavimo (pay-as-you-go) principu, kuris atskleidžiamas per kartų solidarumą, t.y. valstybinio socialinio draudimo išmokos yra finansuojamos per tą patį laikotarpį surinktomis įmokomis⁶.

⁵ GUOGIS, Arvydas. *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius, 2000. P. 25-26.

Socialinis draudimas paremtas šiais principais:

- universalumo;
- kartų solidarumo;
- tęstinumo bei prisiimtų įsipareigojimų vykdymo.

Universalumo principas pasireiškia tuo, kad Valstybinio socialinio draudimo sistema apima beveik visus Lietuvos gyventojus ir joje nėra jokių išskirtinių privilegijų bei teisių atskiroms socialinėms grupėms ar tam tikrų profesijų atstovams.

Kartų solidarumo principu grindžiamos daugelio šalių socialinio draudimo sistemos. Dirbantys žmonės, mokėdami socialinio draudimo įmokas į valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą, garantuoja pajamas tiems, kurie dėl įstatymais numatytų socialinių rizikų negali patys užsidirbti pragyvenimui reikalingų lėšų. Surinktos socialinio draudimo įmokos nėra kaupiamos ir investuojamos, o iš karto paskirstomos tam tikrų socialinio draudimo išmokų gavėjams.

Socialinio draudimo atveju solidarumo sistemų nariai savanoriškai arba privalomai moka draudimo įmokas arba kiti sumoka už juos, todėl tokios solidarumo sistemos nariui patyrus socialinę riziką, yra galimybė gauti socialinę išmoką (pensiją, pašalpą).

Tęstinumo bei prisiimtų įsipareigojimų vykdymo principas suteikia tvirtas socialines garantijas žmonėms, kurių mokamos socialinio draudimo įmokos nėra kaupiamos ateičiai, o iš karto panaudojamos socialinio draudimo išmokoms padengti. Tai reiškia, kad VSDF prisiima įsipareigojimus dabartiniams apdraustiesiems, įvykus draudimui įvykiui, mokėti socialinio draudimo išmokas iš tuo metu surenkamų socialinio draudimo įmokų.

Principai, kuriais pagrįsta socialinio draudimo sistema, per šešiolika Lietuvos nepriklausomybės metų jau išlaikė ne tik pirmuosius bandymus, bet ir užtikrino socialinę rimtį bei didelės dalies gyventojų pajamas, tačiau ne visi iškelti tikslai pasiekti.

Iki 1997 metų vidurio iš valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų buvo finansuojama dalis sveikatos draudimo išlaidų. Nuo 1997 m. liepos 1 d., įsigaliojus Sveikatos draudimo įstatymui, socialinio draudimo įmokos dalis, tenkanti sveikatos draudimui, buvo pervedama į Privalomąjį sveikatos draudimo fondą.

Nuo 1991 iki 1995 metų pradžios valstybinio socialinio draudimu buvo draudžiami asmenys, kurie dirbo pagal darbo sutartis ir savarankiškai. Priėmus naują valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą, nuo 1995 metų valstybinio socialinio pensijų draudimu pradėta drausti ir valstybės karinių struktūrų darbuotojus. Tai buvo padaryta siekiant laipsniškai panaikinti šių asmenų turimas privilegijas ir įtraukti juos į bendrąją socialinio draudimo sistemą.

⁶ PAYG principas orientuotas į kartų solidarumą, kur darbingi asmenys skiria tam tikrą dalį savo gautų pajamų asmenims, kurie dėl ligos ar senatvės negali savimi pasirūpinti bei teisėtai tikisi paramos iš kitų kai jiems reikės pagalbos.

Nuo 1996 metų valstybės lėšomis pradėtos drausti motinos, auginančios vaikus nuo 1 iki 3 metų, ir būtiniosios tarnybos kariai, o nuo 2000 metų valstybės lėšomis draudžiami tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų dvasininkai ir tik vienuolyne dirbantys vienuoliai bei vienas iš visiškos negalios invalido tėvų arba asmuo, nustatyta tvarka pripažintas visiškos negalios invalido globėju arba rūpintoju, slaugantis namuose visiškos negalios invalidą. Šiuo metu šie asmenys draudžiami tik valstybinio socialinio draudimo bazinei pensijai gauti. Nuo 2005 metų privalomosios nuolatinės pradinės karo tarnybos kariai ir asmenys, atliekantys alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą yra draudžiami visai pensijai.

1.2. Valstybinio socialinio draudimo formos ir rūšys

Valstybinis socialinis draudimas (toliau VSD) – socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojama apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos. Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 5 d. nutarime konstatavo, kad „pagal LR Konstituciją Lietuvos valstybė yra socialiai orientuota. Valstybės socialinė orientacija atsispindi įvairiose LR Konstitucijos nuostatose, įtvirtinančiose žmogaus ekonomines, socialines ir kultūrinės teises, taip pat pilietines ir politines teises, visuomenės ir valstybės santykius, socialinės paramos ir socialinės apsaugos pagrindus, Tautos ūkio organizavimo ir reguliavimo principus, valstybės institucijų organizavimo veiklos pagrindus ir kt.“⁷ Valstybinį socialinį draudimą Lietuvoje reglamentuoja Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (Žin., 1991, Nr. 17-447; 2004, Nr. 171-6295), Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas (Žin., 2001, Nr. 91-3190), Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (Žin., 1999, Nr.110-3207; 2003, Nr. 114-5114), Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas (Žin., 2000, Nr. 111-3574), Lietuvos Respublikos

⁷ LR Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. rugsėjo 27 d. nutarimo Nr.1-619 „dėl Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo taikymo“ 1 punkto, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 5 d. nutarimu Nr.808 „dėl socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 6.1.1 punktu (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.4 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.5 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 7 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 9 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. balandžio 17 d. nutarimu Nr. 441 „Dėl Socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 5.1.1 punkto, 5.1.7 punkto (2000 m. balandžio 17 d. ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.1.8 punkto (2000 m. balandžio 17 d. ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.4, 5.5.2, 9 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo 10 straipsnio (1994 m. lapkričio 3 d. redakcija) 1 daliai. Valstybės žinios, 2004, Nr.38-1236.

valstybinių socialinių draudimo pensijų įstatymas (Žin., 1994, Nr. 59-1153; 2005, Nr. 71-2555), taip pat kiti Lietuvos Respublikos įstatymai.

Valstybinis socialinis draudimas Lietuvoje yra šių formų:

- privalomas valstybinis socialinis draudimas;
- savanoriškas valstybinis socialinis draudimas;
- pensijų fondai.

Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 3 straipsnis⁸ įtvirtina šias valstybinio socialinio draudimo rūšis:

- pensijų socialinis draudimas, kuriuo draudžiama pagrindinei (bazinei) ar pagrindinei ir papildomai pensijos dalims;
- ligos, motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės), profesinės reabilitacijos išmokoms;
- nedarbo socialinis draudimas, kai draudžiama nedarbo išmokoms;
- nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas, kai draudžiama išmokoms;
- sveikatos draudimas, kai draudžiama sveikatos priežiūros paslaugoms ir kompensacijoms.

Valstybiniu socialiniu draudimu privalomai draudžiami⁹:

1. Asmenys, privalomai draudžiami visų rūšių valstybiniu socialiniu draudimu:

- asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis pas juridinius ar fizinius asmenis, kandidatai į notarus (asesoriai), taip pat darbo užmokestį gaunantys asmenys ir einantys narystės pagrindu renkamasias pareigas renkamosiose organizacijose, skiriami į apygardų, miestų, rajonų, apylinkių rinkimų ir referendumo komisijas ir gaunantys darbo užmokestį asmenys;
- Valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatyme ir Valstybės tarnybos įstatyme nurodyti valstybės politikai, teisėjai, valstybės pareigūnai, valstybės tarnautojai (išskyrus valstybės tarnautojus, nurodytus 2 dalyje), taip pat gaunantys darbo užmokestį Seimo, Seimo Pirmininko, Respublikos Prezidento ar Ministro Pirmininko skiriami į pareigas asmenys.

2. Asmenys, privalomai draudžiami pensijų ir nedarbo socialiniu draudimu:

⁸ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (Žin., 1991, Nr. 17-447; 2004, Nr. 171-6295)// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=311>

⁹ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (Žin., 1991, Nr. 17-447; 2004, Nr. 171-6295)// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=311>

- vidaus tarnybos sistemos pareigūnai, Valstybės saugumo departamento sistemos, Specialiųjų tyrimų tarnybos ir Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos bei jam pavaldžių įstaigų ir įmonių pareigūnai;
 - krašto apsaugos sistemos profesinės karo tarnybos kariai ir Antrajame operatyvinių tarnybų departamente prie Krašto apsaugos ministerijos civilinę krašto apsaugos tarnybą atliekantys statutiniai tarnautojai;
 - nesukakę senatvės pensijos amžiaus ir negaunantys pajamų, susijusių su darbo santykiais, valstybės tarnautojų ir profesinės karo tarnybos karių sutuoktiniai – tuo laikotarpiu, kai jie gyvena užsienyje kartu su valstybės tarnautoju, jeigu valstybės tarnautojas perkeltas į pareigas Lietuvos Respublikos diplomatinėje atstovybėje, konsulinėje įstaigoje, Lietuvos Respublikos atstovybėje prie tarptautinės organizacijos, užsienio valstybės institucijoje, tarptautinėje organizacijoje ar institucijoje, Europos Sąjungos institucijoje ar įstaigoje, Europos Komisijos ar Tarybos įsteigtoje institucijoje, Europos Komisijos ir Europos Sąjungos valstybių narių bendrai įsteigtoje organizacijoje (konsorciume), civilinėje tarptautinėje operacijoje ar misijoje, pasiūstas dirbti į specialiąją misiją, ar kai jie gyvena kartu su profesinės karo tarnybos kariu, jeigu profesinės karo tarnybos karys paskirtas atlikti karo tarnybą Lietuvos Respublikos diplomatinėje atstovybėje, konsulinėje įstaigoje, Lietuvos Respublikos atstovybėje prie tarptautinės organizacijos, užsienio valstybės ar tarptautinėje karinėje ar gynybos institucijoje;
 - Lietuvos Respublikos kariuomenės privalomosios pradinės karo tarnybos kariai ir asmenys, atliekantys alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą.
3. Privalomai draudžiami pensijų socialiniu draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos dalims - savarankiškai dirbantys asmenys, išskyrus tuos, kurie verčiasi individualia veikla turėdami verslo liudijimus. Šie asmenys papildomai pensijos daliai privalomai draudžiami tuo atveju, jeigu jų pajamų metinė suma, apskaičiuota iš apmokestinamojo pelno, apskaičiuoto pagal Pelno mokesčio įstatymą, atėmus mokesčių metų pelno mokesčio sumą, arba pajamų metinė suma, apskaičiuota iš apmokestinamųjų pajamų, apskaičiuotų pagal Gyventojų pajamų mokesčio įstatymą, atėmus mokesčių metų pajamų mokesčio sumą, yra lygi 12 minimalių mėnesinių algų sumai arba didesnė. Tuo atveju, kai šioje dalyje išvardyti asmenys draudžiami pensijų socialiniu draudimu papildomai pensijos daliai, jie gali draustis pensijų išmokoms, numatytoms Pensijų kaupimo įstatyme.
4. Pensijų socialiniu draudimu tik pagrindinei pensijos daliai privalomai draudžiami:

- asmenys, kurie vykdo individualią veiklą turėdami verslo liudijimą;
- šeimos pasirinkimu motina (įmotė), tėvas (įtėvis), faktiškai auginantis vaiką, arba vaiko globėjas, auginantis vaiką iki trejų metų;
- tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų dvasininkai ir tik vienuolyne dirbantys vienuoliai;
- nesukakęs senatvės pensijos amžiaus vienas iš neįgalaus asmens, kuriam nustatytas specialus nuolatinės slaugos poreikis, tėvų (įtėvių) arba asmuo, nustatyta tvarka paskirtas šio neįgalaus asmens globėju arba rūpintoju, slaugantis namuose nurodytą neįgalų asmenį. Ši nuostata taip pat taikoma vienam iš tėvų, globėjui ar rūpintojui, slaugančiam namuose visiškos negalios invalidą, pripažintą tokiu iki 2005 m. liepos 1 d.

5. Tik nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu privalomai draudžiami gaunantys darbo užmokestį:

- profesinių mokyklų mokiniai, aukštesniųjų ir aukštųjų mokyklų studentai bei asmenys, teritorinių darbo biržų siūsti profesiniam mokymui ar profesinei reabilitacijai, - jų profesinės veiklos praktikos įstaigoje ar įmonėje metu¹⁰;
- gaunantys darbo užmokestį asmenys, esantys socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigose, – jų darbo laiku;
- gaunantys darbo užmokestį nuteistieji laisvės atėmimu – jų darbo laiku.

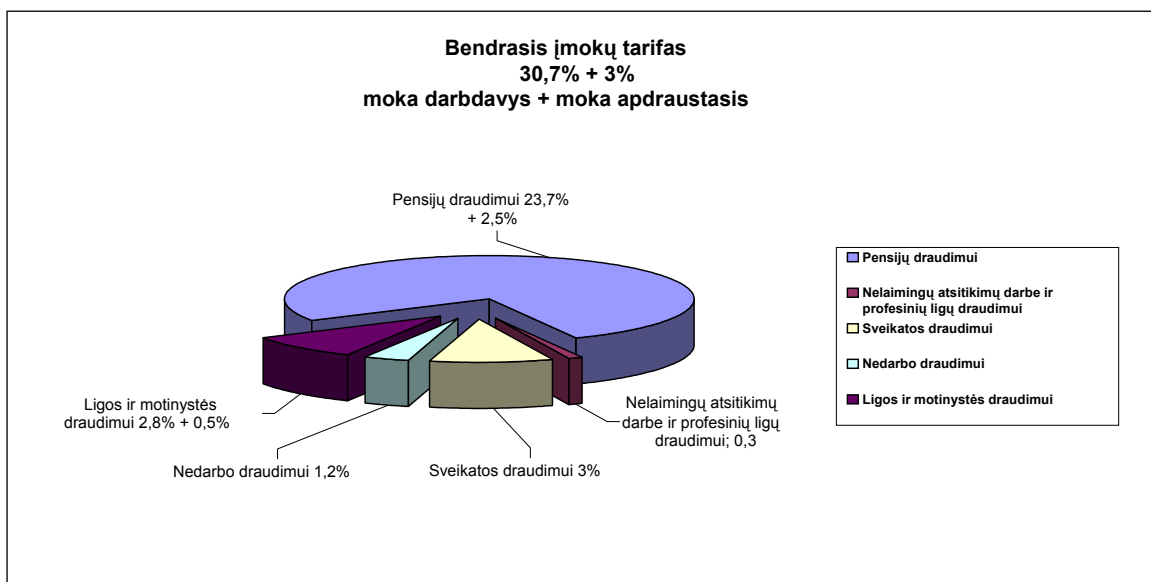
Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pagrindą sudaro privalomojo socialinio draudimo įmokos, kurios 2006 m. VSDF biudžete sudarė 96,2 proc. visų pajamų¹¹. Šias įmokas moka draudėjai ir apdraustieji, savarankiškai dirbantys ir jiems prilyginti asmenys. 2000 m. Valstybės socialinio draudimo įstatymo papildymu į privalomai draudžiamų valstybinio socialinio draudimo tarpą buvo įtraukti: asmenys įsigiję verslo liudijimus; motinos, kurios augina vaikus iki trijų metų; vienuoliai; visiškos negalios invalidą slaugantys asmenys; nedirbantys diplomatų sutuoktiniai; krašto apsaugos tarnybos kariai. Lietuvos gyventojai privalomuoju socialiniu draudimu yra draudžiami nevienodai, todėl ir įmokos mokamos skirtingai. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2007 m. rodiklių patvirtinimo įstatymo 3 str. nustatytas bendras socialinio draudimo įmokų tarifas (33,98 proc.) ir jo pasiskirstymas atskiroms socialinio draudimo rūšims. Pagal bendrojo įmokų tarifo pasiskirstymą galima daryti išvadą apie šalies

¹⁰ Profesinių mokyklų mokiniai ar studentai sudarė ne praktinio mokymo sutartis, o darbo sutartis, yra draudžiami visų rūšių socialiniu draudimu ir įgyja teisę į pilna socialinę apsaugą įstatymų nustatyta tvarka.

¹¹ VSDFV duomenimis.

gyventojų poreikį atskiroms socialinio draudimo rūšims. Kaip matoma pateiktame 1 paveiksle, didžiausia įmokų tarifo dalis (26,2 proc.) skiriama pensijų draudimui, kurio 23,7 proc. moka darbdavys, 2,5 proc. – darbuotojas. Taip pat yra nustatytos „grindys“, t. y. įmokos privalo būti mokamos ne nuo mažesnės nei LR Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos arba minimalaus valandinio atlyginimo.

1 Paveikslas: Socialinio draudimo įmokų tarifas 2007 m.

*Sudaryta autoriaus vadovaujantis VDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Socialinio draudimo įmokų tarifai yra kintantys dydžiai, kurie tvirtinami įstatymu kiekvienais metais atsižvelgiant į bendrą šalies situaciją, demografines tendencijas, verslo sąlygas ir kitas aplinkybes.

Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokas moka ne jaunesni kaip 16 metų asmenys, nedraudžiami privalomuoju socialiniu draudimu, išskyrus apdraustuosius, kurie yra draudžiami tik pagrindinei arba tik papildomai pensijų daliai. Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokos sudaro tik šimtasias procento dalis visų VSDF biudžeto pajamų. Savanoriškai apsidraudę asmenys moka 50 proc. bazinės pensijos dydžio įmokas VSD pensijoms gauti, o įmokos papildomai pensijos daliai gauti tarifas – 15 proc. nuo deklaruojamos pajamų sumos. Asmenys, kurie savanoriškai draudžiasi ligos ar motinystės pašalpų draudimu, per mėnesį moka nuo 10 iki 200 Lt dydžio įmokas. Ši socialinio draudimo rūšis yra naudinga socialinio draudimo fondo biudžetui, nes tai leidžia surinkti papildomas lėšas ir teoriškai yra naudinga asmeniui, kuris siekia užtikrinti sau apsaugą ligos atveju, tačiau realybėje ši savanoriško draudimo rūšis asmeniui yra nenaudinga arba paremta nulinio pelno principu, nes asmuo atgauna tik tiek kiek sumokėjo įmokų.

Tam tikros dirbančių asmenų grupės, t. y. dirbantys pagal autorines sutartis, jūrininkai jei su jais nėra sudaroma darbo sutartis, o taip pat ūkininkai nėra draudžiami privalomuoju socialiniu draudimu. Ūkininkai nuo 2004 metų yra išbraukti iš privalomai draudžiamų asmenų sąrašo ir privalomai nedraudžiami jokių valstybinių socialiniu draudimu. Tikėtina, kad šis ūkininkų eliminavimas iš valstybinio socialinio draudimo sistemos buvo politizuotas ir neapgalvotas sprendimas, nes valstybė visiškai pasitraukė iš ūkininkų socialinio draudimo srities, nors adekvataus ūkininkų ir jų šeimos narių draudimo sistemos nėra sukurta, kuri leistų užtikrinti socialines garantijas, garantuotas valstybės, ligos, invalidumo ar pensijos atveju. Valstybė yra palikusi jiems galimybę draustis valstybiniu socialiniu draudimu savanoriškai, tačiau manytume, kad tai nėra pakankama ir būtinas valstybės įsikišimas į ūkininkų valstybinio socialinio draudimo įgyvendinimo užtikrinimą¹². Kaip palyginimui, Lenkijos ūkininkai užsiimantys privačia žemės ūkio gamyba, taip pat jų šeimos nariai nuo 1991 metų įgijo teisę į nemokamą medicininę pagalbą ir kitas socialines garantijas, kadangi nuo 1991 metų pradėjo veikti KRUS¹³. Socialinių mokslų daktarės Leonilijos Perminienės teigimu, šiai dienai Lenkijoje yra apdrausta 1,5 mln. ūkininkų ir jų šeimos narių¹⁴. Ne visi ūkininkai yra draudžiami privalomuoju draudimu, nes sąlyga tokio draudimo buvimui yra ne mažesnio kaip trejų metų nepertraukiamojo darbo stažo turėjimas. Asmenys neturintys būtinojo stažo ir neturintys teisės būti draudžiami ūkininkų draudimu¹⁵, bet kurių vienintelis pragyvenimo šaltinis yra žemės ūkio veikla, gali draustis savanoriškuoju socialiniu draudimu. Tačiau Lenkijos ūkininkų finansinė būklė nėra labai gera, nes susiduriama su produkcijos realizavimo problema dėl bendrųjų vidaus ekonomikos ir užsienio prekybos veiksnių. Taip pat dalis ūkininkų neveda savo pajamų apskaitos, ko pasekoje nemoka pajamų, o moka tik žemės mokesčių, todėl yra labai sunku atlikti ūkininkų pajamų identifikavimą. Autoriaus nuomone, galimas sprendimo būdas yra KRUS institucijos reorganizavimas ir funkcijų perdavimas ZUS¹⁶ arba atitinkamai institucijai. Iš kitos pusės panaikinus KRUS tektų atleisti dalį darbuotojų, kas tikėtina gali sukelti neigiamą visuomenės reakciją bei atleisti asmenys padidins bedarbių gretas. Apžvelgiant bendrąją situaciją Lietuvoje konstatuotina, kad dar yra didelė grupė socialiai nedraudžiamų asmenų ir asmenų, kurie yra draudžiami tik atskiroms socialinėms rizikos (pvz. nedirbantys diplomatų sutuoktiniai, praktiką atliekantys asmenys ir t.t.) rūšims. Autoriaus nuomone, įvedus privalomąjį socialinį draudimą ir kitoms draudimo rūšims, būtų užtikrinamos, konstitucijoje įtvirtintos, socialinės garantijos šiems asmenims negalios ar senatvės atveju ir jie

¹² Ūkininkų socialiniame draudime, autoriaus nuomone, tikslinga diferencijuoti socialinio draudimo įmokas ir apmokestinti pajamas viršijančias minimalų mėnesį darbo užmokestį.

¹³ KRUS – ūkininkų socialinio draudimo kasa. Tai savarankiška organizacija, kurios pagrindinis tikslas yra surinkti įmokas, vykdyti ūkininkų ir jų šeimos narių sveikatos reabilitacijos prevenciją.

¹⁴ Perminiene L. Lenkijos ūkininkų socialinis draudimas.//Mokesčių žinios Nr. 35(547) 2007 08 27-09 02

¹⁵ Į šią kategoriją asmenų patenka asmenys neturintys būtinojo trejų metų stažo, ūkininkai, kurių ūkio dydis nesiekia 1 ha, sutuoktiniai ir kt.

¹⁶ ZUS – valstybinio socialinio draudimo institucija Lenkijos Respublikoje.

taptų pilnateisiais socialinio draudimo sistemos dalyviais. Tačiau tokiam socialinio draudimo praplėtimui būtina diferencijuoti socialinio draudimo mokesčių apmokestinamas sumas¹⁷. Taip pat tikslingą skatinti darbdavius priimti į darbą „kūrėjus“ dalinant socialinio draudimo mokesčio našta tarp valstybės ir darbdavio. Šios priemonės, nepaisant galimų išmokų leistų surinkti papildomų lėšų į valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą. Todėl iškyla šių asmenų socialinės apsaugos problema. Socialinės rizikos atveju (susirgus, senatvės) jie neturi teisės gauti jokių išmokų iš VSDF biudžeto. Siekdami įgyti teisę į atitinkamą išmoką socialinės rizikos atveju, jie gali draustis tikrai valstybinio savanoriškojo socialiniu draudimu. Anketinės apklausos suvestinės duomenimis, kuri yra pateikiama priede Nr. 3, matome tendenciją, kad respondentų nuomone socialinio draudimo įmokas mokėti yra naudinga. Į teiginį, kad socialinio draudimo įmokas mokėti yra nenaudinga, teigiamai (t.y. teiginį įvertino 4 ir 5 balais) atsakė tik du darbuotojai, o tuo pačiu net 20 klientų sutiktų mokėti didesnes įmokas, kad gautų didesnę pensiją. Taip pat asmenų turinčių meno kūrėjų statusą socialinis draudimas yra patvirtintas, tačiau dėl neparengtų poįstatyminių teisės aktų, nėra užtikrinamas jo tinkamas įgyvendinimas¹⁸. Ir tai yra vienas iš teisinės sistemos trūkumų, kai įstatymas yra priimamas anksčiau dėl vienokių ar kitokių priežasčių, dar neparengus ar parengus nepilnai praktinio įstatymų įgyvendinimo metodų ir teisinių pagrindų.

Valstybinio socialinio draudimo įmokos mokamos nuo asmeniui priskaičiuoto darbo užmokesčio. Pastaraisiais metais nuolat vyksta diskusija dėl taip vadinamų „Sodros“ „lubų“, tai yra, kad dideles, virš 6000 Lt, pajamas gaunantys asmenys būtų atleidžiami nuo privalomųjų socialinio draudimo įmokų. Seime įregistruotas įstatymo projektas, kuris buvo svarstomas 2007 m. gegužės mėn., tačiau joks vieningas susitarimas taip ir nebuvo pasiektas¹⁹. Šiuo klausimu nėra vieningos nuomonės. Įmokų apribojimo įvedimas, paskatintų darbuotojus didesnes įmokas skirti pensijų fondams, didinti įmonių konkurencingumą, padėti joms išlaikyti įmonių centrinių būstinių specialistus. Tačiau autoriaus nuomone dėl įmokų apribojimo įvedimo naudą turėtų tik kelios bendrovės, o valstybinio socialinio draudimo biudžetas netektų šimtų milijonų litų pajamų. Tai dar labiau padidintų socialinę atskirtį tarp dideles ir mažas pajamas gaunančių darbuotojų. Taikant šį principą tikėtina tendencinga nuostata palaikant tik stambaus kapitalo bendroves, o mokesčių našta nė kiek nepalengvėtų gaunantiems atlyginimą, siekiantį šalies

¹⁷ Autoriaus nuomone tikslinga nustatyti vieno minimalaus mėnesinio darbo užmokesčio neapmokestinamų pajamų dydžio minimumą, nuo kurio socialinio draudimo įmokos būtų neskaičiuojamos.

¹⁸ Šiai dienai nėra priimtas joks poįstatyminis teisės aktas nustatantis meno kūrėjo statuso suteikimo tvarką. Taip pat nėra nuspręsta iš kokių lėšų Kultūros ministerija, kaip numato Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, dengs dalį įmokų.

¹⁹ Siūlytina nustatyti 4 vidutinių mėnesinių darbo užmokesčio dydžių viršutinę ribą, nuo kurios nebūtų mokamos įmokos Sodrai. Tokiu atveju, riba siektų vidutiniškai 6000 Lt, kuris kistų atitinkamai kintant vidutiniams darbo užmokesčiams.

vidutinį darbo užmokestį²⁰. Manytume, kad socialinio draudimo įmokų apribojimas neturėtų būti įvestas, nes esama palanki dabartinė ekonominė situacija yra sukurta dirbtinai, kuri gali sukelti ekonominę krizę netolimoje ateityje, ko pasėkoje iškiltų grėsmė valstybinio socialinio draudimo biudžeto subalansavimui ir savalaikiam išmokų mokėjimui. Taip pat lygiagrečiai socialinio draudimo įmokų lubų įvedimui turėtų būti panaikintas esamas apribojimas maksimalioms socialinio draudimo išmokoms, kadangi labai didelės darbo pajamas ir įmokas mokantis asmuo, atsižvelgiant į socialinio teisingumo principą, tikėtis gauti išmoką proporcingą jo sumokėtoms įmokoms.²¹

²⁰ Vidutinis šalies darbo užmokestis (neto) 2007 m. 2 ketvirtyje sudarė 1360 Lt// <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1325>

²¹ Šiai dienai nėra skirtumo ar asmuo sumoka 10 000 Lt ar 100 000Lt dydžio įmokas, kadangi dėl išmokų viršutinės ribos (maksimumo) abu gaus vienodo dydžio ligos išmokas.

2. ATSKIRŲ VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO RŪŠIŲ TEISINIO REGLAMENTAVIMO YPATUMAI

2.1. Valstybinio socialinio draudimo pensijos

Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistema yra svarbiausia valstybinio socialinio draudimo dalis. Valstybinė socialinio draudimo pensijų sistema bei jos įstatyminiai pagrindai buvo pradėta kurti atgavus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę.

Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistema yra kintanti ir besivystanti sistema, kuri turi būti nuolat plėtojama ir modifikuojama taip, kad kuo geriau atitiktų besikeičiančias socialines ir ekonomines sąlygas bei leistų patenkinti augančius visuomenės bei jos narių poreikius socialinei apsaugai senatvės, invalidumo ir kt. atvejais. Tačiau pensijų sistema yra neretai įtakojama politinių jėgų sprendimų²².

Kuriant valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemą atsižvelgiant į asmenų poreikius Lietuvoje buvo siekiama dviejų tikslų:

- ✓ užtikrinti apdraustiesiems bent minimalią apsaugą nuo skurdo senatvėje;
- ✓ kompensuoti jiems dėl senatvės, neįgalumo, maitintojo netekties prarastas pajamas.

Minėti tikslai aiškiai suformuluoti ir padėti pagrindai jiems įgyvendinti 1994 metų pensijų sistemos reformoje.

Valstybinio socialinio draudimo pensijos mokamos iš VSDF biudžeto. Lietuvoje valstybinis socialinis pensijų draudimas apima beveik visus šalies gyventojus: samdomi darbuotojai ir savarankiškai dirbantys asmenys moka valstybinio socialinio draudimo įmokas, o senatvėje, netekto darbingumo (invalidumo) atveju, netekus maitintojo gauna pensijas. Teisę gauti valstybinio socialinio draudimo pensijas turi nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, kurie buvo privalomai draudžiami arba patys draudėsi valstybiniu socialiniu pensijų draudimu ir kiti asmenys numatyti Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo²³ 1 straipsnyje ir atitinka kitas šiame įstatyme nustatytas sąlygas.

Solidarumo tarp kartų principo pagalba pensininkai kartu su dirbančiais gyventojais gali patirti pagerėjusias gyvenimo sąlygas. Didėjant dirbančiųjų pajamoms, einamųjų įmokų sistema gali surinkti daugiau lėšų. O turint daugiau pajamų, Valstybinio socialinio draudimo fondas gali mokėti didesnes pensijas. Taigi, einamųjų įmokų bei išmokų principo pagalba išryškintas solidarumo tarp kartų principas.

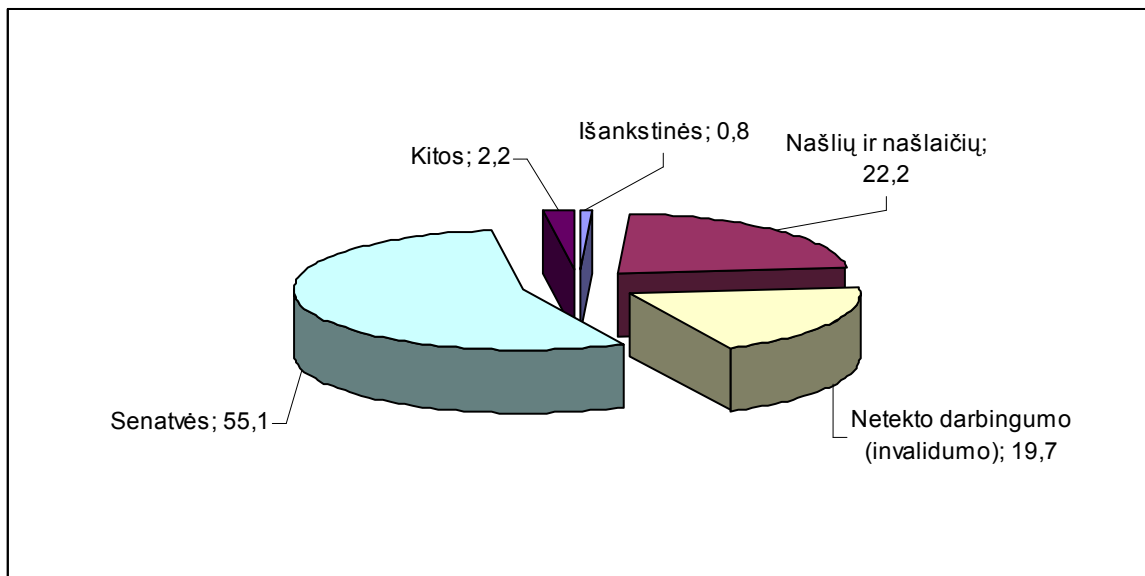
Valstybinių socialinio draudimo pensijų rūšis, jų skyrimo bei mokėjimo tvarką reglamentuoja Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. Nustatytos šios valstybinio socialinio draudimo pensijos:

²² Dirbančių ir valstybinio socialinio draudimo pensijas gaunančių asmenų pensijos ribojimas (2000-2002 metais)

²³ LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr.59-1153

- senatvės (išankstinio mokėjimo);
- netekto darbingumo (invalidumo);
- našlių ir našlaičių ;

2 Paveikslas: Valstybinių socialinio draudimo pensijų skaičiaus pasiskirstymas pagal pensijų rūšis 2006 m. (proc.)²⁴

* Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Kaip matome 2 paveiksle, socialinio draudimo pensijų struktūroje didžiausią dalį sudaro senatvės (55,1proc.) ir netekto darbingumo (invalidumo) - (19,7 proc.) pensijos. Išankstinės senatvės pensijos sudaro 0,8 proc., nes jos pradėtos skirti tik nuo 2004 m. liepos 1 d.

Atsižvelgiant į socialinio draudimo fondo biudžeto galimybes ir įgyvendinant LR Vyriausybės 2004-2008 metų programą 2005-2006 metais buvo sistemingai didinami baziniai pensiniai dydžiai (t.y. bazinė pensija ir draudžiamosios pajamos²⁵)²⁶. Lygindami su 2002 metais matome labai ženklų tiek bazinės pensijos (padidėjo nuo 138 Lt 2005 m iki 230 Lt 2006 m., o 2007 metais padidėjo papildomai 36 Lt.)²⁷ tiek draudžiamųjų pajamų padidėjimą (padidėjo nuo 886 Lt 2002 m. Iki 1212 Lt 2006 m., 2007 m. padidėjo 144 Lt.)²⁸.

Valstybinio socialinio draudimo pensijų skaičiaus analizė per 1995-2006 m. laikotarpį išryškino tam tikras atskirų pensijų rūšių kitimo tendencijas (plg. žr. 1 priedą)²⁹.

²⁴ Paveikslas parengtas vadovaujantis VSDFV duomenimis.

²⁵ Draudžiamosios pajamos (atlyginimas) – uždarbis, nuo kurio buvo mokėtos socialinio pensijų draudimo įmokos.

²⁶ VSDF Valdybos duomenimis einamųjų 2005 metų draudžiamosios pajamos padidėjo 94 Lt ir pakito iš 990 Lt iki 1084 Lt. Valstybinio socialinio draudimo bazinė pensija padidėjo 28 Lt (nuo 172 Lt iki 200 Lt). Nuo 2006 m. bazinė pensija padidėjo 30 Lt ir sudarė 230 Lt., o draudžiamosios pajamos padidėjo 128 Lt ir sudarė 1212 Lt. 2007 m. draudžiamosios pajamos sudarė 1356 Lt, bazinė pensija 266 Lt.

²⁷ Remiantis VSDFV duomenimis bazinės pensijos pokytis 2002-2006 metais sudarė 45 proc.

²⁸ Remiantis VSDFV duomenimis draudžiamosios pajamos padidėjo 22,5 proc.

²⁹ Taip pat analizuojamas vidutinės pensijos kitimo tendencijos. Duomenys parengi vadovaujantis VSDF Valdybos duomenimis//<http://www.sodra.lt/index.php?cid=283>

Pirma, mokamų senatvės pensijų skaičius kiekvienais metais mažėjo. Nuo 1996 iki 2006 metų sumažėjo nuo 655 iki 591 tūkst. Tai lėmė tas faktas, kad buvo laipsniškai didinamas pensijos amžius iki jis pasiekė įstatymu nustatytą ribą. Autoriaus nuomone tai tėra tik laikinas dalykas, nes tai tiktai yra pensinio amžiaus ribos nukėlimas, kuris būtų efektyvus, jei pensinio amžiaus riba būtų nustatyta ties 80³⁰ metų.

Antra, didėjo netekto darbingumo (invalidumo) pensijų skaičius. Nuo 1996 iki 2006 metų jų skaičius padidėjo 1,4 karto. Netekto darbingumo pensijų skaičiaus augimui įtakos turėjo pensinio amžiaus ilginimas, nes vyresnio amžiaus žmonės dažniau serga lėtinėmis ligomis. Be to, invalidumo pensijų didėjimui įtakos turėjo ir nedarbas. Žmonės neturėdami vilčių įsidarbinti, siekia gauti netekto darbingumo pensiją, kad turėtų bent kiek pajamų pragyvenimui.

Trečia, ypač ženkliai – net 8,8 karto per analizuojamą laikotarpį išaugo našlių ir našlaičių pensijos. Tai lėmė tas faktas, kad, pareiškus gyventojams pretenzijas, nuo 1997 metų buvo pradėtos skirti našlių pensijos už mirusius iki 1995 metų.

Ketvirta, laipsniškai mažėjo ištarnauto laiko ir maitintojo netekimo pensijų, paskirtų pagal senąjį įstatymą, skaičius, nes jos pagal naująjį įstatymą nuo 1995 m. nebuvo skiriamos.

Minėtas tendencijas iliustruoja pateikiamos 1 ir 2 lentelės.

1 Lentelė: Valstybinių socialinio draudimo mokamų pensijų skaičius 1997-2006 m.³¹

Pensijų rūšys	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
senatvės	651	648	645	645	637	625	611	603	596	591
Netekto darbingumo (invalidumo)	152	159	166	174	181	188	196	202	211	211
Našlių ir našlaičių	88	173	189	201	212	219	227	233	237	238
Ištarnauto laiko	2,2	2,0	1,9	1,8	1,7	1,6	1,5	1,3	1,1	1,0
Maitintojo netekimo	44	40,1	36,9	33,4	29,5	26,1	22,2	19,3	16,5	14,1
Išankstinės senatvės pensijos								2,5	5,7	8,1

* Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

³⁰ Amžiaus riba numatyta subjektyvia autoriaus nuomone. Atsižvelgiant į statistinę vidutinę gyvenimo trukmę tik nedidelė dalis asmenų sulaukia 80 metų amžiaus, todėl natūralaus mirtingumo pasėkoje sumažėtų asmenų gaunančių valstybinę socialinio draudimo senatvės pensiją skaičius.

³¹ Lentelė parengta remiantis VSDF valdybos statistiniais leidiniais: Valstybinis socialinis draudimas 2001: statistiniai duomenys, Vilnius, 2002, p..27, Skaičiai ir faktai 2001-2003 ir VSDFV duomenimis.

2 Lentelė Vidutinė valstybinio socialinio draudimo pensija pagal pensijų rūšis 2000-2007 m.³²

Laikotarpis	Iš viso	Senatvės	Senatvės, turint būtinaį stažą	Išankstinės senatvės	Invalidumo	Netekto darbingumo	Ištarnauto laiko
2000 m.	254,13	312,54	318,07	-	279,63	-	212,72
2001 m.	248,69	317,61	323,23	-	277,72	-	206,48
2002 m.	254,72	323,05	328,78	-	282,2	-	215
2003 m.	269,57	340,5	346,63	-	296,83	-	282,77
2004 m.	292,56	371,55	378,53	300,97	325,57	-	310,46
2005 m.	328,90	420,29	428,08	335,60	369,04	355,68	347,40
2006 m.	370,81	476,88	486,06	374,04	431,84	380,71	393,64
2007 m.	437,71	565,45	576,68	435,71	527,59	449,39	467,65
I ketv.	431,39	553,89	564,65	427,63	514,68	439,03	458,04
II ketv.	443,91	577,02	588,75	443,94	541,44	458,87	477,49

* tęsinys.

Laikotarpis	Maitintojo netekimo	Našlių ir našlaičių (iš viso)	Našlių	Našlaičių	Našlių (už mirusius iki 1994 12 31)	Kompensacijos už ypatingas darbo sąlygas
2000 m.	184,32	60,20	91,81	74,68	34,57	207,71
2001 m.	185,65	60,57	87,1	71,12	34,51	207,42
2002 m.	191,15	61,91	84,99	71,56	35,27	214,61
2003 m.	205,85	63,01	82,65	73,16	35,6	225,66
2004 m.	224,35	66,75	81,03	90,76	35,49	250,50
2005 m.	248,71	70,62	80,30	107,31	35,50	278,96
2006 m.	282,07	73,66	79,51	122,30	35,49	322,81
2007 m.	338,32	93,04	83,30	182,39	65,01	389,94
I ketv.	331,02	87,98	82,55	162,56	58,86	380,95
II ketv.	345,63	97,69	84,04	200,38	70,00	398,90

* Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Asmuo, mokėdamas socialinio draudimo įmokas ir turėdamas reikalingą socialinio draudimo stažą, turi teisę gauti atitinkamo dydžio senatvės pensiją apskaičiuotą pagal galiojančius teisės aktus. Teisę gauti valstybinę socialinio draudimo senatvės pensiją asmuo įgyja, kai jis atitinka visas šias sąlygas:

- sukanka šio Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo³³ nustatyta senatvės pensijos amžius;
- turi minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, nustatytą senatvės pensijai.

Asmuo turi atitikti šiuos reikalavimus senatvės pensijos amžiaus sukakties dieną arba kreipimosi dėl pensijos dieną, kai pensijos kreipiamasi jau sukakus pensijos amžių.

LR Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatyme senatvės pensijos amžius nustatytas: moterims – 60 metų, vyrams – 62 metai ir 6 mėnesiai.

Minimalus valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas³⁴ valstybinei socialinio draudimo senatvės pensijai yra 15 metų. Būtinasis valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas valstybinei socialinio draudimo senatvės pensijai vyrams ir moterims yra 30 metų.

³² Lentelė sudaryta vadovaujantis VSDFV duomenimis.

³³ Žr. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298260

Socialinio draudimo pensiją sudaro dvi dalys :

- *pagrindinė* – lygi valstybinei socialinio draudimo bazinei pensijai, jei asmuo turi būtinają senatvės pensijai valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą. Jei asmuo neturi būtinojo senatvės pensijai pensijų draudimo stažo, bet turi minimalų pensijų draudimo stažą, pagrindinė senatvės pensijos dalis apskaičiuojama proporcingai turimam stažui. Ši pensijos dalis atlieka pajamų perskirstymo ir pensijų dydžių išlyginimo funkciją. Valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydis negali būti mažesnis už 110 proc. minimalaus gyvenimo lygio (MGL);
- *papildoma* pensijos dalis apskaičiuojama iš dviejų laikotarpių asmens draudžiamųjų pajamų: iš 1984 - 1993 dešimtmečio parenkant 5 paeiliui einančius metus, kai asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas yra pats didžiausias, ir iš laikotarpio nuo 1994-01-01 iki išėjimo į pensiją dienos. Nuo 2009 metų senatvės pensija bus skaičiuojama iš vieno laikotarpio draudžiamųjų pajamų – iki išėjimo į pensiją mėnesio. Pensijos dydis apskaičiuojamas sudedant pagrindinę ir papildomą dalis. Autoriaus nuomone, šis diferencijavimas yra nenaudingas daliai asmenų, kadangi geriausios asmens gautos pajamos gali ir nepatekti į minėtus laikotarpius, arba minėto laikotarpio metu asmeniui mokėjus santykinai mažas socialinio draudimo įmokas, o kitu laiku santykinai dideles, papildoma pensijos dalis bus skaičiuojama iš santykinai mažų pajamų.

Nuo 2001-01-01 įsigalioję Pensijų įstatymo pakeitimai, sugriežtino³⁵ pensijų mokėjimo sąlygas ir dėl to daugeliui dirbusių pensininkų mokėtos pensijos sumažėjo. Šiais pakeitimais buvo siekiama subalansuoti VSDF biudžetą, sumažinti jo sukauptas skolas, o taip pat užtikrinti savalaikį pensijų mokėjimą. Konstitucinis Teismas 2002 m. lapkričio 25 d. nutarime³⁶ konstatavo, kad „būtinają senatvės pensijai valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą turintiems pensininkams, kurie po valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos paskyrimo turi draudžiamųjų pajamų, didesnių kaip 1 minimali mėnesinė alga, mokama ne visa paskirta ir iki tol mokėta valstybinė socialinio draudimo senatvės pensija, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsniui, 48 straipsnio 1 dalies nuostatai, kad kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą, 52 straipsniui ir konstituciniam teisinės valstybės principui“. Todėl, siekiant atstatyti socialinį teisingumą, Lietuvos Respublikos Vyriausybė

³⁴ Socialinio pensijų draudimo (darbo) stažas – laikotarpis, kurio metu buvo mokėtos privalomojo ar savanoriškojo socialinio pensijų draudimo įmokos.

³⁵ Dirbantiems pensinio amžiaus sulaukusiems asmenims buvo mokama ne visa arba visiškai nemokama senatvės pensija priklausomai nuo darbo užmokesčio dydžio.

³⁶ LR Konstitucinio Teismo nutarimas 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 69 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio (2000 m. kovo 16 d. redakcija) 1 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio (1999 m. gruodžio 16 d. redakcija) 1 dalies 5 punkto bei 23 straipsnio (1994 m. gruodžio 21 d., 2000 m. gruodžio 21 d., 2001 m. gegužės 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai. Valstybės žinios, 2002, Nr. 113-5057.

pateikė Seimui Lietuvos Respublikos Valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimo įstatymo projektą, kuris buvo patvirtintas, o pensijų išmokėjimas pradamas nuo 2008 m. liepos mėnesio. Teikiamu įstatymu nustatyta išmokėti skirtumą tarp paskirtosios ir 2001 metų sausio 1 dienos – 2002 metų gruodžio 31 dienos laikotarpio mokėtos pensijos tiems senatvės ir invalidumo pensijų gavėjams, kurie turėjo būtinąjį stažą ir kuriems buvo taikyta nuo 2001 m. sausio 1 d. įsigaliojusi ypač griežta šių pensijų mokėjimo tvarka³⁷.

Analizuojant Statistikos departamento pateiktus duomenis matome, kad dėl demografinių problemų ir gyventojų emigracijos³⁸, Lietuvoje nuolat mažėja vidutinis gyventojų skaičius. Emigracija yra pati savaime natūrali globalizacijos ir transporto revoliucijos, natūralių ir ekonominių valstybių sienų išnykimo pasekmė. Tiek Europos Sąjungos teisės aktai, tiek Tarptautinis Teisingumo teismas yra pabrėžę laisvą darbuotojų judėjimą Europos Sąjungos teritorijoje. Autoriaus nuomone, nors tai yra skatintinas ir teigiamas dalykas, tačiau Lietuvai jis sukėlė ir tam tikrų neigiamų pasekmių. Nuo 2000 m. iki 2006 m. ji sumažėjo 105, 4 tūkst. gyventojų, dėl ko mažėja ir dirbančiųjų skaičius mokančių socialinio draudimo įmokas į Fondo biudžetą. Statistikos departamentas 2006 m. I ketvirtį atliko tyrimą³⁹, kuris leido įvertinti neoficialiai iš Lietuvos išvykusių gyventojų skaičių 2001–2005 m. Tyrimo rezultatai rodo, kad tik kas antras trečias Lietuvos gyventojas emigrudamas deklaruoja savo išvykimą. 2001 – 2005 m. neoficialiai iš šalies išvyko apie 70 tūkst. žmonių, kartu su deklaravusiais savo vykimą – apie 126 tūkst. šalies gyventojų. Įvertinant ir neoficialią migraciją galima teigti, kad nuo 1990 m., per pastaruosius šešiolika metų, iš Lietuvos iš viso emigravo apie 404 tūkst. žmonių, kas matoma 3 lentelėje.

3 Lentelė Emigracija iš Lietuvos Respublikos (tūkst. žmonių)⁴⁰

	2001–2002	2003	2004	2005	2006
Asmenys, deklaravę išvykimą	14,4	11,0	15,2	15,6	12,6
iš jų					
15 metų amžiaus ir vyresni					
Vyrai	6,2	4,4	6,1	6,4	5,1
Moterys	5,9	5,1	7,1	7,0	5,6
Asmenys, nedeklaravę išvykimo	23,2	11,7	17,3	32,5	15,2
iš jų					

³⁷ Autoriaus nuomone atsižvelgiant į pensijų dydžius ir neišmokėtų pensijų dalis bei VSDFV duomenis neišmokėtos pensijos dalies išmokėjimui reikia apie 500 000 Lt.

³⁸ Emigrantai – išvykstantys iš Lietuvos ir ketinantys apsigyventi kitose šalyse nuolat ar ilgesniam negu 6 mėnesių laikotarpiui.

³⁹ Tyrimo duomenys skelbiami LR statistikos departamento tinklapyje//

<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1767>

⁴⁰ LR statistikos departamento duomenys// <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2202>

15 metų amžiaus ir vyresni					
Vyrai	3,7	5,8	7,9	14,7	7,5
Moterys	4,5	5,1	8,4	13,4	5,5

* Lentelė sudaryta darbo autoriaus vadovaujantis Statistikos departamento duomenimis.

Esant tokiai situacijai mažėja darbo užmokesčio fondas bei mažėja įplaukos į valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą. Kita vertus, auga išlaidos pensijoms ir vadinamosioms senyvo amžiaus gyventojų paslaugoms, sveikatos apsaugai. Autoriaus nuomone, jei nepasikeis šiandieninė situacija, tai gali atsitikti taip, kad per artimiausius 10 metų nekintant socialinio draudimo įmokų dydžiui, valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas iš dirbančiųjų pradės surinkti mažiau pinigų nei reikės išmokėti pensinio amžiaus sulaukusiems asmenims ir kitoms pensijų išmokoms.

4 Lentelė: Jaunuolių skaičius Lietuvoje (kitimo prognozės, tūkst.)⁴¹

	1991	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Jaunuoliai 18-kos metų	56,6	51,2	49,6	57,0	52,5	37,9	31,3
Jaunuoliai 22-jų metų	54,5	55,3	46,8	49,3	53,9	50,0	36,1

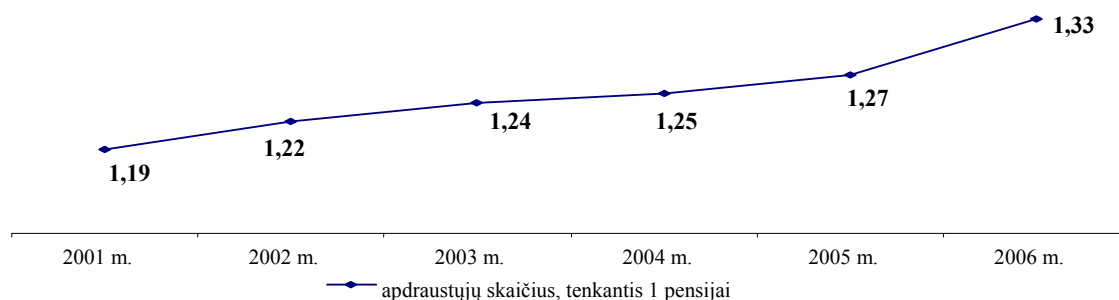
* Lentelė sudaryta darbo autoriaus vadovaujantis Statistikos departamento duomenimis.

Lentelėje pateikti duomenys rodo, kad prognozuojamos potencialios darbo jėgos skaičius nuolat mažės dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių, todėl socialinio draudimo sistema turi nuolat reaguoti ir įvertinti besikeičiančią demografinę situaciją, kad fondo biudžetas vėl netaptų deficitinis, nes to pasekmės būtų neprognozuojamos ir labai skaudžiai atsilieptų tiek šalies ekonomikai, tiek žmonėms. Demografinės padėties blogėjimą rodo ir mažas gimstamumas bei didelis įvairias pensijas gaunančių asmenų skaičius. Pastebime, kad dėl demografinės padėties Lietuvoje blogėjimo kinta apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičiaus santykis⁴².

⁴¹ „Euromonitor International“/www.cvonline.lt/

⁴² Sudaryta autoriaus, vadovaujantis VSDF valdybos duomenimis

3 Paveikslas: Apdraustųjų ir mokamų skaičiaus santykio kitimas⁴³

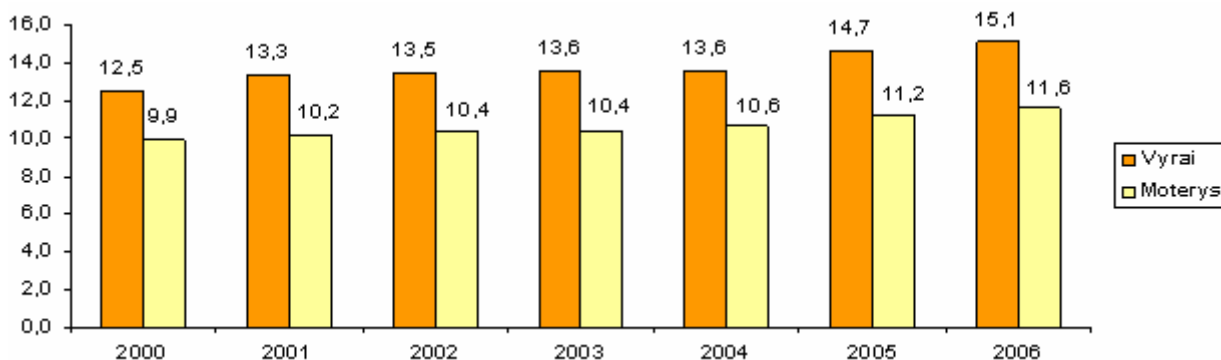

* Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Nagrinėdami situaciją matome, kad kyla grėsmė, jog dirbantieji savo įmokomis nepajėgs finansuoti pensinių išmokų mokėjimo.

Dar vienas demografinės padėties rodiklis - didelis gyventojų mirtingumas, kuris Statistikos departamento duomenimis yra didžiausias per pastarąjį laikotarpį. 2006 m. mirė 44,8 tūkst. žmonių, tai 1014 daugiau negu 2005 m. Praėjusiais metais 1000 gyventojų teko 13,2 mirusiųjų, tai didžiausias mirtingumo rodiklis nuo 1950 m.⁴⁴ ką matome 4 paveiksle.

4 Paveikslas: Mirusiųjų skaičius 1000 gyventojų 2000-2006 metais (vnt.).

* Lentelė sudaryta autoriaus Statistikos departamento duomenimis.// <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=2107>

Analizuojant mirtingumo statistiką pastebėta, kad Lietuvos vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė 10 metų, o moterų – 4,4 metų trumpesnė nei Europos Sąjungos valstybių narių vidurkis (vyrų – 75,4 metų, moterų – 81,5 metų). 2006 m.⁴⁵ vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė buvo 65,3 metų, moterų – 77,1 metų. Nuo 2000 m. ji sutrumpėjo atitinkamai 1,5 ir 0,4 metų. Vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės mažėjimą lėmė gyventojų mirtingumo didėjimas.

⁴³ Paveikslas sudarytas pagal VSDFV pateiktus duomenis

⁴⁴ LR statistikos departamento duomenys//<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=2107>

⁴⁵ Duomenys paimti iš Statistikos departamento internetinio tinklapio www.stat.gov.lt

Išlieka labai didelis skirtumas tarp vyrų ir moterų vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės: 2006 m. vyrų ji buvo 11,8 metų trumpesnė negu moterų. Šis skirtumas tarp kaimo vyrų ir moterų vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės dar didesnis – net 12,2 metų. 2006 m. vyrų standartizuotas mirtingumo rodiklis (mirusiųjų skaičius 100 000 gyventojų pagal Europos standartą) buvo du kartus didesnis negu moterų. Lietuvos vyrų šis rodiklis yra vienas didžiausių tarp Europos Sąjungos valstybių narių ir beveik dvigubai didesnis už senųjų ES valstybių narių. Moterų standartizuotas mirtingumo rodiklis ne taip žymiai, bet taip pat didesnis už ES valstybių narių. Kūdikių mirtingumas mažėja. Per pastaruosius septynerius metus kūdikių mirtingumo rodiklis (1000 gimusiųjų tenka mirusių kūdikių) sumažėjo nuo 8,5 iki 6,8, tačiau jis išlieka gerokai didesnis negu daugelyje Europos Sąjungos valstybių narių (ES valstybių narių vidurkis – 4,5). Šitie rodikliai rodo darbingų asmenų skaičiaus mažėjimą, o kūdikių mirtingumo rodikliai atspindi būsimąją padėtį, kadangi jie vidutiniškai po 20 metų mokės socialinio draudimo įmokas ir dalyvaus socialinio draudimo sistemoje. Susirūpinimą dėl gimstamumo mažėjimo ir bendro visuomenės senėjimo pareiškė ir R. Heinich ir S. Buffetaut 2005-10-17 pranešime išreiškiančiame Europos Komisijos Užimtumo, socialinių reikalų ir pilietybės skyriaus nuostata dėl Komisijos komunikato „Žalioji knyga demografiniai pokyčiai skatina naują kartų vienybę“ COM(2005) 94 final.⁴⁶ „(...) dėmesys sutelkiamas ties laipsniško visuomenės senėjimo keliamu pensijų bei darbingo ir nedarbingo amžiaus asmenų pusiausvyros stokos klausimu. Esmė yra daug gilesnė, ir yra būtina pabrėžti pavojų ateičiai, kylantį dėl žemo gimstamumo lygio Europoje. Klausimas apima visą mūsų visuomenių dinamiškumo, prisitaikymo, drąsos, judėjimo, tikėjimo ateitimi gebėjimą. Nieko neturėtų ižeisti pastebėjimas, kad nuotykių dvasia daugiau jaunų nei subrendusių žmonių bruožas. Senasis žemynas baigia pavirsti senų žmonių žemynu!(...)“. Siekiant išvengti šios grėsmės, buvo pradėta Lietuvoje pensijų sistemos reforma, kurios esmė, nuo einamojo finansavimo pereiti prie kaupimo ir investavimo, siekiant padidinti būsimas pajamas senatvėje.

5 Lentelė: Vidutinė valstybinio socialinio draudimo pensija pagal pensijų rūšis 2000-2007 m. (Lt)

Laikotarpis	Iš viso	Senatvės	Senatvės, turint būtinaį stažą	Išankstinės senatvės	Invalidumo	Netekto darbingumo	Ištarnauto laiko
2000 m.	254,13	312,54	318,07	-	279,63	-	212,72
2001 m.	248,69	317,61	323,23	-	277,72	-	206,48
2002 m.	254,72	323,05	328,78	-	282,2	-	215
2003 m.	269,57	340,5	346,63	-	296,83	-	282,77
2004 m.	292,56	371,55	378,53	300,97	325,57	-	310,46
2005 m.	328,90	420,29	428,08	335,60	369,04	355,68	347,40
2006 m.	370,81	476,88	486,06	374,04	431,84	380,71	393,64
2007 m.	437,71	565,45	576,68	435,71	527,59	449,39	467,65
I ketv.	431,39	553,89	564,65	427,63	514,68	439,03	458,04

⁴⁶ Žr. http://ec.europa.eu/employment_social/news/2005/mar/comm2005-94_es.pdf

II ketv.	443,91	577,02	588,75	443,94	541,44	458,87	477,49
----------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------

* Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

5-oje lentelėje matomais duomenimis galime nustatyti, kad vidutinė senatvės ir netekto darbingumo (invalidumo) pensija, paskirta turint būtinaį socialinio draudimo stažą, per pastaruosius 5 metus padidėjo 33 proc. Per analizuojamą laikotarpį nežymiai – 16 proc. padidėjo našlių ir našlaičių pensijos. Vertinant socialinio draudimo senatvės pensijos dydį labai svarbus rodiklis – senatvės pensijos dydžio santykis su apdraustųjų darbo užmokesčiu (neto). Lietuvoje šis rodiklis sudaro apie 50 proc. Tai reiškia, kad nedarbingo pensininko poreikių tenkinimo galimybė išėjus į pensiją, sumažėja per pusę. Išsivysčiusiose Europos šalyse šis santykis siekia iki 70 proc.

Norint, kad senatvės pensijų gavėjai galėtų pilniau tenkinti savo poreikius būtina didinti senatvės pensijas. Siekiant, kad tai įvyktų nuo 2004 metų pradėjo veikti pensijų kaupimo sistema⁴⁷. Šiuo metu Lietuvos pensijų sistemą sudaro trijų pakopų pensijų sistema:

- pirmoji pakopa - valstybinė socialinio draudimo pensija, kurią gauna apdraustas ir privalomojo socialinio draudimo įmokas mokantis asmuo;
- antroji pakopa – savanoriškai pasirenkamas valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimas senatvės pensijai pasirinktame pensijų fonde⁴⁸;
- trečioji pakopa – savanoriškas papildomas kaupimas būsimai pensijai gyvybės draudimo įmonėse ar pensijų fonduose, mokant tam tikro dydžio įmokas.

Pensijų fonduose kaupiančių asmenų asmeninėse sąskaitose sukauptos lėšos yra investuojamos ir, priklausomai nuo investicijų sėkmės, generuoja tam tikras pajamas.

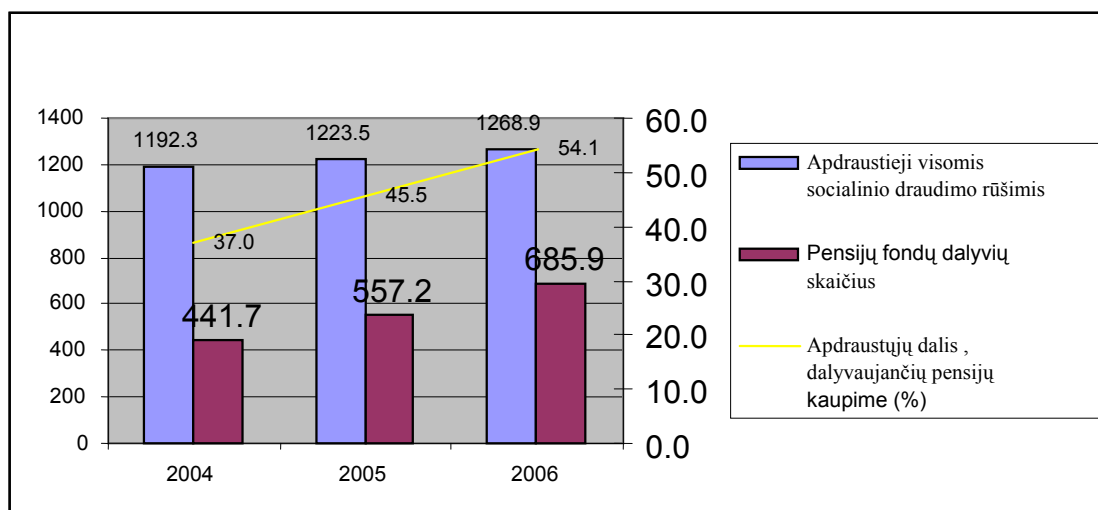
Valstybinių socialinio draudimo įmokos dalies (II pakopos) pensijų fondai – tai fondai, kuriuose kaupiama iš „Sodros“ pervesta pensijų fondo dalyviui skirta mokesčio dalis, skirta senatvės pensijai. Ši dalis padidėja nuo 2,5 proc. 2004 m. iki 5,5 proc. 2007 m. VSDF Valdybos duomenimis, nuo 2007 m. sausio 1 d. užregistruoti 95 985 pensijų kaupimo dalyviai⁴⁹. Kitimo tendencijos pavaizduotos 5 paveiksle.

⁴⁷ Pensijų kaupimo sistemos pagrindai įtvirtinti 2002-12-03 Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo Nr. IX-1215// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=246804, 2003-07-04 Lietuvos Respublikos Lietuvos Respublikos Pensijų kaupimo įstatymo Nr. IX-1691// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=290096&p_query=&p_tr2= ir 2003-07-04 Lietuvos Respublikos pensijų fondų įstatymo pakeitimo įstatymo Nr. IX-1692// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=215830 nuostatomis.

⁴⁸ 2-os pakopos fondai yra fondai, siejami su užimtumu ar profesine veikla. Fonde ir darbdavys ir darbuotojas kaupia lėšas, kurios yra investuojamos, o sulaukus pensinio amžiaus iš sukaupto pensinio turto išmokamos periodinės (anuiteto metodus) arba vienkartinės išmokos. Skirtingai nei trečios pakopos pensiniame draudime asmuo neinvestuoja jokių papildomų asmeninių lėšų, o i pensinius fondus yra pervedamas įstatymų nustatytas procentas iš papildomos socialinio draudimo pensijos įmokų dalies. 3-ios pakopos pensiniai fondai yra orientuoti į papildomą ir savarankišką kaupimą, nes asmuo moka papildomas pasirinkto draudimo įmokas į pensinius fondus savarankiškai.

⁴⁹ 2007-09-25 duomenys//<http://www.sodra.lt/index.php?cid=280>

5 Paveikslas: Pensijų fondų dalyvių skaičius 2004-2006 metais (tūkst.).

* Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Atsižvelgiant į bendrąją ekonomikos augimą, manytume, būtų realu padidinti įmokas į privačius pensinius fondus iki 10 proc., kas leistų sukaupti didesnę pensiją mokamą iš privačių pensinių fondų. Didesnis padidinimas, autoriaus nuomone, būtų netikslingas, nes esant santykinai mažai pensinio fondo įnašo grąžai, asmuo gali gauti mažesnę pensiją, nei gautų nedalyvaujantis pensiniame kaupime⁵⁰. II pakopoje gali dalyvauti visi senatvės pensijos amžiaus nesulaukę asmenys, mokantys įmokas visai socialinio draudimo pensijai. Individualių įmonių savininkai ir kiti savarankiškai dirbantys asmenys, išskyrus asmenis, turinčius verslo liudijimus, gali dalyvauti šioje sistemoje, jei jie moka įmokas ne tik pagrindinei, bet ir papildomai pensijos dalims. Tačiau kyla problema dėl savarankiškai dirbančių asmenų įsigijusių verslo liudijimą ir savarankiškai dirbančių asmenų (individualių įmonių savininkų ir asmenų dirbančių pagal individualios veiklos pažymą), kuriems įstatymas nenumato prievolės mokėti socialinio draudimo įmokas papildomai pensijos daliai. Jie yra eliminuojami iš galimybės dalyvauti papildomame antros pensijų pakopos draudime, o dalyvauti trečiosios pakopos draudime jiems yra ekonomiškai nenaudinga⁵¹. Sukauptų įmokų dalis yra privati asmens nuosavybė, jas galima paveldėti.

Nuo 2007 m. sausio 1 d., įsigaliojus Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pataisoms, buvo įvykdyta *našlių pensijų reforma*. Jos išdavoje buvo nustatytas bazinis našlių pensijų dydis -70 Lt. Buvo panaikinta įstatymo nuostata, kad našlių pensija skiriama asmenims

⁵⁰ Asmenų, dalyvaujančių privačiame pensiniame draudime, papildomos pensijos dalis yra mažinama proporcingai sumokamų įmokų procentui. 2003-07-04 LR Pensijų kaupimo įstatymo Nr. IX-1691 25 str.// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=290096

⁵¹ Autoriaus nuomone, dalyvavimas trečios pakopos pensiniame draudime yra finansiškai naudingas jei asmuo turi galimybę ir moka didesnes nei vidutinis darbo užmokestis, įmokas ir moka jas ne ilgiau nei 10 metų, nes po to sąnaudos tampa santykinai didelės ir pensinis kaupimas tampa nebeįdomiu.

tapusiais našliais ne anksčiau kaip 5 metai ir mažiau metų iki senatvės pensijos amžiaus. Tačiau tai sukėlė supriešinimą tarp anksčiau dėl neatitikimo įstatymo reikalavimams negavusių našlystės pensijos ir santykinai didelius priedus gavusių asmenis. Autoriaus nuomone, socialinio draudimo požiūriu tai nėra teisinga, nes mirus asmenims, kurie mokėjo dideles socialinio draudimo įmokas, turėjo didelį darbo stažą (t.y. 30 metų ir daugiau) ir gavo ženkliai didesnę nei vidutinę pensiją, jų sutuoktiniai gaus našlių pensiją, tokio paties dydžio kaip ir už tuos asmenis, kurie vengė mokėti įmokas, turėjo palyginti mažą socialinio draudimo stažą (kuris nesiekė 30 metų)⁵².

Nuo 2004 liepos 1 d., įsigaliojus Valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymui⁵³, siekiant paremti priešpensinio amžiaus bedarbius, pradėta jiems mokėti *išankstinės senatvės pensijos*. Nepakankamas vyresnio amžiaus darbuotojų užimtumo galimybių panaudojimas, tai yra menkas jų dalyvavimas darbo rinkoje, daugelyje Europos Sąjungos šalių (išskyrus Švediją ir Daniją) yra susijęs su įstatyminėmis sąlygomis, kurias reikėtų persvarstyti, o būtent nuostatas dėl paankstinto išėjimo į pensiją nacionalinėse socialinio draudimo sistemose ir privačiuose fonduose, ir su aktyviomis priemonėmis, leidžiančiomis vyresnio amžiaus darbuotojams vykdyti darbinę veiklą iki įstatyme nustatyto pensinio amžiaus. Viena iš pagrindinių priemonių, kurią reikėtų numatyti – pasirūpinti, kad įstatymuose numatytas pensinis amžius būtų suderintas su faktiniu pensiniu amžiumi. Faktiškai, atsižvelgiant būtent į paankstinto išėjimo į pensiją tvarką, dėl įmonių praktikos ir darbuotojų pageidavimų bei didelio skaičiaus darbuotojų, kurie skundžiasi nuovargiu ir profesinėmis ligomis, realus veiklos nutraukimo amžius, svarbus makroekonomikos vystymuisi, neatitinka įstatyminio pensinio amžiaus, naudojamo pensijų finansavimo bazei apskaičiuoti. Taigi visas padidėjęs vyresnio amžiaus žmonių dalyvavimas profesiniame gyvenime reikalauja kitų socialinio draudimo sistemų šakų, lemiančių paankstinto išėjimo į pensiją finansavimą, pritaikymą siekiant panaikinti visas nuostatas, prieštaraujančias siekiui padidinti vyresnio amžiaus žmonių dalyvavimą profesiniame gyvenime. Aktyviomis priemonėmis (darbo aplinkos gerinimu, tęstiniu mokymu, galimybėmis apmokėti vyresnio amžiaus žmones kitų darbų ir derinti pusę darbo dienos su daline pensija) galima atitolinti pensinį amžių. Atsižvelgiant į šiandieninę Lietuvos situaciją, išankstinės pensijos yra viena iš geriausių išeičių, tačiau žvelgiant į perspektyvą yra būtina ieškoti kitų priemonių siekiant gerinti vyresnio amžiaus žmonių dalyvavimą darbinėje veikloje. Autoriaus nuomone, viena iš geriausių išeičių būtų nustatyti lankstų pensinį amžių, kuris leistų į pensiją išėjusiems žmonėms toliau dirbti, jei jie nori ir gali.

⁵² Įstatymų leidėjai neatsižvelgia į tuos asmenis, kurie sulaukė senatvės ir nebuvo vedę (ištekęje), t.y. nebuvo sudarę oficialiosios santuokos, ar gyvena išsituokę, nes šiems asmenims nenumatytos jokios papildomos išmokos.

⁵³ LR Valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5116.

Išankstinė valstybinio socialinio draudimo senatvės pensija skiriama asmenims⁵⁴:

- kuriems iki Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatyto senatvės pensijos amžiaus yra likę 5 ir mažiau metų;
- kurie turi ne mažesnę kaip 30 metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą;
- kurie paskutinius 12 mėnesių iki kreipimosi dėl išankstinės pensijos senatvės pensijos įstatymų nustatyta tvarka buvo registruoti ir tebėra bedarbiais teritorinėse darbo biržose iki pat kreipimosi dėl išankstinės pensijos dienos;
- kurie negauna kitų valstybinių socialinio draudimo, valstybinių, šalpos pensijų (išskyrus šalpos pensijas, įstatymų nustatytais atvejais mokamas namuose invalidus slaugantiems asmenims), užsienio valstybės pensijų, nuolatinių pensinio pobūdžio išmokų už asmens darbo pobūdį (valstybinės signatarų rentos, artistų rentos, kompensacijos už ypatingas darbo sąlygas ir pan.), mokamų iš valstybės biudžeto ar valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto, pensijų išmokų, gaunamų bet kuriuo Pensijų kaupimo ir Papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymuose nustatytu būdu, netekto darbingumo periodinės kompensacijos, šalpos kompensacijos ar bedarbio pašalpos;
- kurie nėra draudžiami privalomuoju socialiniu draudimu (nedirba pagal darbo sutartį, nėra individualių įmonių savininkai ir kt.), taip pat nėra ūkininkai ar jų partneriai pagal Ūkininko ūkio įstatymą;
- kurie atitinka kitas valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatytas sąlygas senatvės pensijai gauti, išskyrus pensijos amžiaus reikalavimą.
- motinoms, kurios pagimdė ir išaugino iki 8 metų penkis ir daugiau vaikų, taip pat tėvams (įtėviams), kurie ne mažiau kaip 15 metų slaugė namuose savo neįgalius (invalidus) vaikus (įvaikius) nepaisant vaikų (įvaikių) neįgalumo lygio arba savo vaikus (įvaikius), pripažintus netekusiais 60 proc. ir daugiau darbingumo ir kurie kreipimosi dėl išankstinės senatvės pensijos dieną turi ne mažesnę kaip 15 metų valstybinio socialinio draudimo stažą.
- asmenims, kurie iki kreipimosi dėl išankstinės senatvės pensijos skyrimo buvo pripažinti nedarbingais, išankstinė senatvės pensija yra skiriama, jeigu jie buvo nepertraukiamai registruoti bedarbiais Lietuvos teritorinėje darbo biržoje paskutinius 12 mėnesių iki buvo pripažinti nedarbingais ir jeigu jie, tapę darbingais, vėl užsiregistravo ir yra registruoti bedarbiais iki pat kreipimosi dėl išankstinės senatvės pensijos dienos. Kitos pensijų skyrimo sąlygos yra tokios pačios.

⁵⁴ Žr. 2003-11-18 Lietuvos Respublikos Valstybinių valstybinio socialinio draudimo pensijų išankstinio mokėjimo įstatymas Nr. IX-1828 // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=289322&p_query=&p_tr2=

Kita valstybinio socialinio draudimo pensijos rūšis - *netekto darbingumo (invalidumo) pensijos*. 2005 metais priimta nauja Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo redakcija pertvarkė iki 2005-07-01 galiojusią valstybinių socialinio draudimo invalidumo pensijų sistemą į valstybinių socialinio draudimo netekto darbingumo pensijų sistemą, kaip to reikalavo bendroji valstybės politika neįgalių asmenų atžvilgiu ir atsižvelgiant į neįgaliųjų socialinės integracijos nuostatas. Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 28 straipsnyje numatyta, kad teisę gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo (invalidumo) pensiją turi asmenys, kuriems Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka nustatytas darbingumo lygis ir kurie pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais⁵⁵, jeigu šie asmenys atitinka įstatymo 30 ir 31 straipsniuose nustatytas sąlygas. Asmens darbingumo lygį, jo priežastį, atsiradimo laiką, terminą ir asmens netekto darbingumo procentus nustato NDNT⁵⁶.

Skiriant netekto darbingumo pensiją, asmuo turi atitikti tam tikras sąlygas⁵⁷:

- asmuo, kuriam pirmą kartą nustatomas darbingumo lygis ir kuris pripažįstamas nedarbingu arba iš dalies darbingu, įgyja teisę gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją, jeigu pripažinimo nedarbingu arba iš dalies darbingu dieną jis turi minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą netekto darbingumo pensijai;
- asmuo, neturėjęs teisės gauti valstybinės socialinio draudimo netekto darbingumo pensijos pagal 30 straipsnio 1 dalyje nurodytą sąlygą, įgyja teisę ją gauti tuo atveju, jeigu jis būtinąjį⁵⁸ valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą netekto darbingumo pensijai turi pripažinimo nedarbingu arba iš dalies darbingu, pakartotinai jį tikrinant, dieną arba kreipimosi dėl pensijos dieną.

Siekiant užtikrinti socialinį teisingumą tų asmenų, kurie turi didesnę nei 30 m. socialinio draudimo stažą, Vyriausybė Seimui pateikė įstatymo pataisą, kuria siūlė didinti senatvės pensiją žmonėms, turintiems didesnę nei būtinąjį 30 metų darbo stažą nuo 2007 m. liepos mėn. Priėmus siūlomą įstatymo pataisą, padidėjo valstybės parama senyviems ir neįgaliesiems žmonėms, turintiems labai didelį darbo stažą, bet gaunantiems mažesnes nei vidutinę senatvės ar netekto darbingumo pensiją. Įstatyme numatoma, kad už kiekvienus daugiau nei 30 metų stažo viršijančius metus prie senatvės pensijos pridedama po 2 proc. bazinės pensijos, kuri nuo 2007

⁵⁵ Neįgaliumi asmeniu laikomas asmuo, kurio darbingumo riba neviršija 40 proc. bendro darbingumo lygio, t.y. asmenys, kuriems yra nustatomas 60-100 proc. darbingumo lygis yra laikomi darbingais.

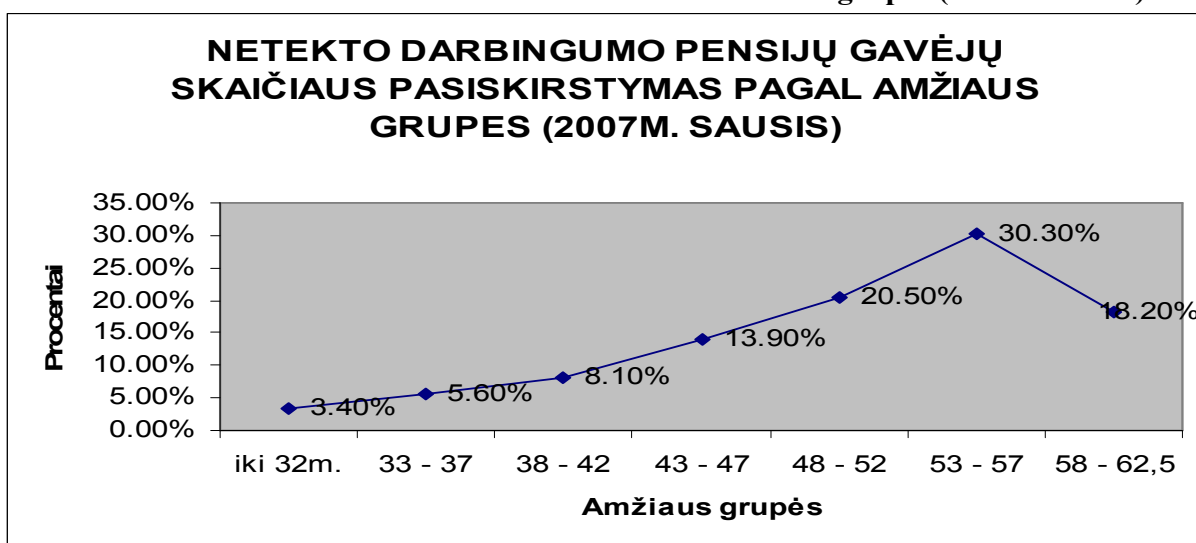
⁵⁶ NDNT – neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

⁵⁷ Lietuvos Respublikos piliečiai, nuolat gyvenantys užsienyje, turi teisę gauti netekto darbingumo pensiją Lietuvoje, kai tai nustatyta tarptautinėmis sutartimis arba Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka. Užsienyje gyvenantys kitų valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės, kurie yra įgiję socialinio pensijų draudimo stažo Lietuvoje, turi teisę gauti netekto darbingumo pensiją Lietuvoje, jei tai nustatyta Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse.

⁵⁸ Būtinąjo stažo lentelė pateikiama priede Nr..... //http://www.sodra.lt/index.php?cid=337

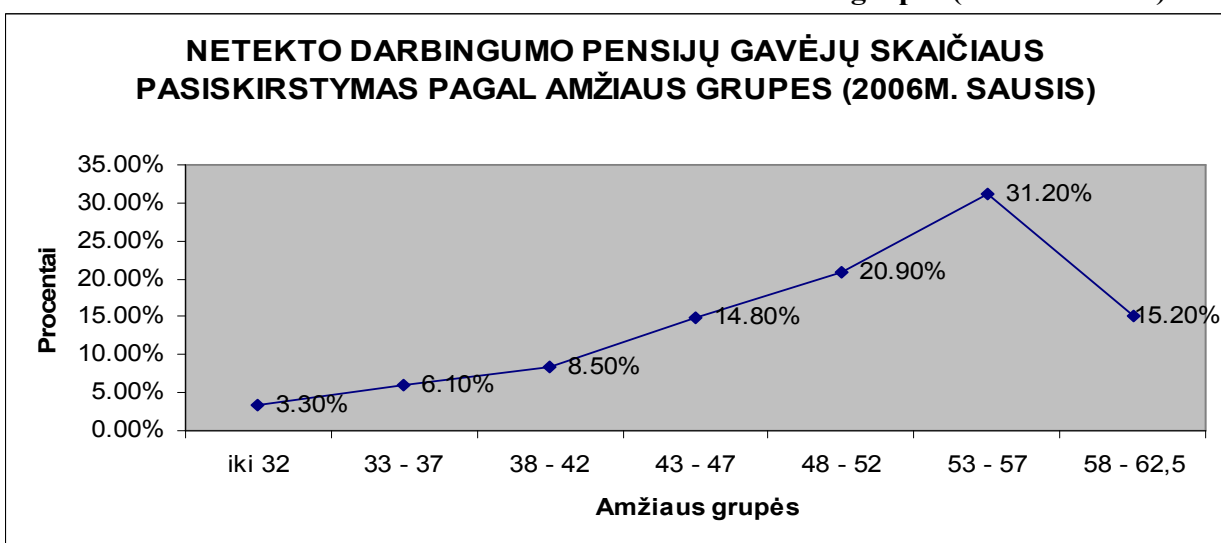
m. vasario mėn. yra 266 Lt. Taip pat 2005 metais įtvirtinta griežta įstatyminė nuostata, kad netekto darbingumo pensijos yra skiriamos ir mokamos asmenims nesukakusiems pensinio amžiaus, nes darbingumo lygis yra nustatomas tikrai darbingo amžiaus asmenims⁵⁹. Pagal VSDFV Valdybos pateiktus duomenis⁶⁰, netekto darbingumo pensijos gavėjų amžius lyginant su 2006 m. nesikeičia ir daugiausia netekto darbingumo išmokų gavėjų yra 53-57 metų amžiaus grupėje, t.y. tarp darbingo amžiaus asmenų. Minėtą situaciją iliustruoja 6 ir 7 paveikslai.

6 Paveikslas: Netekto darbingumo pensijų gavėjų skaičiaus pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (2007 m. sausis)⁶¹

* Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

7 Paveikslas: Netekto darbingumo pensijų gavėjų skaičiaus pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (2006 m. sausis)

* Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

⁵⁹ Darbingas amžius yra suvokiamas nuo 18 m. iki senatvės pensijos amžiaus sukakties.

⁶⁰ Žr. <http://www.sodra.lt/get.php?f.1705>

⁶¹ Paveikslai sudaryti remiantis VSDFV duomenimis.

Konstatuotina įstatyminė nuostata, kad po šios nuostatos įtvirtinimo sukakęs pensinio amžiaus asmuo, kuris iki senatvės pensijos amžiaus sukakties gavo netekto darbingumo (invalidumo) pensiją, sukakus pensiniam amžiui turi teisę gauti tiksliai senatvės pensiją su kuria autorius negali sutikti, nes asmenims, sulaukusiems pensinio amžiaus leidžiama gauti ne tik senatvės, bet ir valstybines pensijas, tremtinių pensijas, mokslininkų pensijas. Negalia yra faktas, kurio neretai pats asmuo įtakoti negali, o dėl negalios neretas negali pakankamai dirbti, kad galėtų gauti pakankamą pensiją ar kitų pajamų skirtų pragyvenimui.

2.2. Ligos ir motinystės socialinis draudimas

Kita svarbi valstybinio socialinio draudimo rūšis yra ligos ir motinystės socialinis draudimas. Ligos ir motinystės socialinį draudimą reglamentuoja LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas⁶² bei Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatai⁶³, kuriuose numatyta kaip kompensuojama šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims dėl jų pačių arba šeimos narių ligos, taip pat dėl motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) dalies prarastų ar dėl dalyvavimo profesinės reabilitacijos programoje negautų darbo pajamų⁶⁴. Pagal Ligos ir motinystės įstatymą skiriamos ir mokamos: *ligos, profesinės reabilitacijos, motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) pašalpos*.

Ligos pašalpos skiriamos turintiems teisę jas gauti asmenims šiais atvejais⁶⁵:

- apdraustiesiems asmenims, tapusiems laikinai nedarbingais dėl ligos arba traumos ir dėl to praradusiems darbo pajamų, išskyrus Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo numatytus ligos pašalpos skyrimo ir mokėjimo atvejus;
- sergantiems šeimos nariams slaugyti. Ši pašalpa skiriama, jeigu gydytojo nurodymu būtina slaugyti susirgusį apdraustojo asmens šeimos narį;
- dėl užkrečiamųjų ligų protrūkių arba epidemijų nušalintiems nuo darbo;
- apdraustiesiems asmenims, kurie gydosi sveikatos priežiūros įstaigoje, teikiančioje ortopedines ir (ar) protezavimo paslaugas. Ši pašalpa skiriama apdraustiesiems asmenims už visą gydymosi tokioje įstaigoje laiką, taip pat vykimo į ją ir grįžimo iš jos laiką;
- vaikų priežiūrai, jeigu vaikų įstaigose nustatytas infekcijų plitimą ribojantis režimas.

⁶² LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr.111-3574.

⁶³ Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatai. Valstybės žinios, 2001, Nr.10-284.

⁶⁴ Ligos ir motinystės išmokas pagal Europos Sąjungos teisę reglamentuoja Reglamento 1408/71 (18-36 str.) II skyriaus I skirsnyje ir Reglamento Nr. 572/74 (16-34 skyriuose) IV skyriaus 2 skirsnyje numatytos nuostatos.

⁶⁵ Žr. 200-12-21 Lietuvos Respublikos Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas Nr. IX-110

Motinytės, tėvystės ir motinytės (tėvystės) pašalpos skiriamos turintiems teisę jas gauti apdraustiesiems asmenims šiais atvejais: motinytės – moterims nėštumo ir gimdymo atostogų metu; tėvystės – apdraustajam asmeniui tėvystės atostogų metu, kol vaikui sueis vienas mėnuo (ši pašalpa pradėta mokėti nuo 2006 m. liepos 1 d.); motinytės (tėvystės) – apdraustajam asmeniui vaiko priežiūros atostogų, iki vaikui sukaks vieneri metai, laiku. Lietuvoje, kaip ir daugelyje valstybių, motinytės (tėvystės) atostogos reglamentuojamos įvairiai, numatant, kad nėštumo, gimdymo ir motinytės atostogomis gali pasinaudoti tik motina, tėvystės atostogas ima tik tėvas, o motinytės (tėvystės), kitaip vaiko priežiūros, abu tėvai. Nuo 2008 metų įsigalioja Ligos ir motinytės valstybinio socialinio draudimo įstatymo nuostatos, kuriomis įtvirtintas įstatymo pakeitimas ir numatyta, kad motinytės (tėvystės) atostogos yra pailginamos nuo 1 iki 2 metų, pirmaisiais metais mokant 100 proc. kompensuojamojo darbo užmokesčio dydžio išmoką, o antraisiais metais 85 proc. Trumpesnis vaiko priežiūros laikotarpis skatino moteris neauginti vaiko ir po metų vaiko priežiūros grįžti į darbo rinką, kad turėtų pajamų gyvenimui ir vaiko auginimui, bei, autoriaus nuomone, šis faktas skatino moterų emigraciją.

Profesinės reabilitacijos pašalpos, kaip numatyta Ligos ir motinytės valstybinio socialinio draudimo įstatyme, skiriamos ir mokamos turintiems teisę jas gauti apdraustiesiems asmenims, kuriems Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nustatė profesinės reabilitacijos paslaugų poreikį, jeigu šie asmenys dalyvauja profesinės reabilitacijos programoje.

Teisę gauti ligos pašalpą Ligos ir motinytės socialinio draudimo įstatymo 5 straipsnio 2 dalyje nurodytais atvejais turi minėto įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje išvardinti apdraustieji asmenys, jeigu jie:

- tampa laikinai nedarbingi ir dėl to praranda darbo pajamų, taip pat jeigu tuo laikotarpiu jie negauna ligos pašalpos pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą;
- prieš laikinojo nedarbingumo nustatymo dieną turi ne trumpesnę kaip 3 mėnesių per paskutinius 12 mėnesių arba ne trumpesnę kaip 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinytės socialinio draudimo stažą⁶⁶.

Ši įstatymo nuostata neleidžia piktnaudžiauti VSDF biudžeto lėšomis. Asmuo turi teisę gauti pašalpą tik tuomet, jei į fondo biudžetą tam tikrą laikotarpį yra mokėjęs socialinio draudimo įmokas.

Visiškai naujas dalykas tėvystės atostogos ir tėvystės pašalpa⁶⁷.

⁶⁶ Vadovaujantis Reglamentų 1408/71 18 str. nuostatomis Lietuvos kompetentingos institucijos (Sodra)

⁶⁷ Tėvystės pašalpa mokama tėvystės atostogų laikotarpiu nuo vaiko gimimo dienos iki tol, kol vaikui sueis vienas mėnuo. 2000-12-21 LR Ligos ir motinytės įstatymo Nr. IX-110 18² str. //

Teisę gauti tėvystės pašalpą turi tėvas, kuris:

- apdraustas pagal šio įstatymo 4 straipsnio 1 dalį;
- įstatymų nustatyta tvarka išleistas tėvystės atostogų, kol vaikui sueis vienas mėnuo;
- per paskutinius 24 mėnesius iki pirmosios tėvystės atostogų dienos turi ne trumpesnę kaip 7 mėnesių ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą;
- gyvena santuokoje su kūdikio motina.

Ligos ir motinystės socialinis draudimas kompensuoja asmenų poreikį pajamoms, kurių jie negalėjo gauti jiems ar jų šeimos nariams susirgus⁶⁸, taip pat tėvui suteikiama galimybė gauti tėvystės atostogas iki vaikui sukaks mėnuo. Ši įstatymo naujovė suteikia teisę abiem tėvams auginti vaiką pirmosiomis jo gyvenimo dienomis. Tačiau šiuo atveju kyla kolizija tarp civilinės teisės nuostatų reglamentuojančių šeimos teisę ir socialinio draudimo įstatymo nuostatų. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas įtvirtina labai aiškią santuokos sampratą, kurioje įtvirtina sutuoktinių institutą⁶⁹, tačiau visiškai nekalba apie partnerystę, kuri savo esmėje atitinka santuokos institutą, tačiau tai nėra santuoka⁷⁰. Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas labai kategoriškai apriboja asmenų ratą, turinčių teisę gauti tėvystės pašalpą. Autoriaus nuomone tai yra įstatymo netobulumas, nes teisė gauti tėvystės pašalpą ir eiti tėvystės atostogų yra nesuteikta santuokos nesudariusiems, bet tėvystę pripažinusiems tėvams ar esantiems faktiniams tėvams⁷¹, todėl įstatymo leidėjui būtų tikslinga praplėsti šią įstatymo nuostatą. Visuomenėje vyrauja nuomonė, kad vyras išeinantis tėvystės atostogų ar tėvystės (motinystės) atostogų nustoja būti tikru vyru ir praranda tikrąjį vyriškumą. 2001-2005 metais vykęs projektas „Modernūs vyrai išsiplėtusioje Europoje: Naujųjų lyčių lygybės strategijų paieška“⁷² parodė, kad tėvystės atostogų teise naudojasi Lietuvoje naudojasi tik šiek tiek daugiau nei vienas procentas⁷³ tokią teisę turinčių tėvų, todėl panašu, kad vyro vaidmens vaikų globoje privalumai nėra iki galo suvokti, o vyrų gebėjimu būti geru globėju kartais net atvirai abejojama. Neišsižadėdami pamatinio lyčių skirtingumo idėjos, vyriškos globos neturėtume vertinti moteriškos globos raiškos standartais. Vyriška globa tuo ir ypatinga, kad ji įgauna savitą formą, raišką ir yra ne mažiau vertinga vaikų bei kitų šeimos narių gyvenime. Kuomet vyrų ir moterų globa priimama

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=301651. Įstatymas papildytas straipsniu: Nr. X-659, 2006-06-08, Žin., 2006, Nr. 72-2676 (2006-06-28)

⁶⁸ Ligos ir motinystės socialinis draudimas apima ligos, motinystės ir motinystės (tėvystės) draudimą.

⁶⁹ 2000-07-18 LR civilinis kodeksas. V.2002. 3.7 ir 3.8 str. Įtvirtina nuostatą, kad santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius, o sutuoktiniais laikomi vyras ir moteris, įstatymų nustatyta tvarka įregistravę santuoką.

⁷⁰ 2007-07-18 LR civilinis kodeksas V. 2002 XV skyrius

⁷¹ Faktiniu tėvu autorius suvokia kaip vyriškos lyties asmenį, kuris nėra biologinis vaiko tėvas, tačiau faktiškai vykdo tėvo funkcijas.

⁷² Projekto ataskaitos santrauką žr. <http://www.dadcomehome.org/downloads/structure//santrauka-LT-lietuviskai.pdf>

⁷³ Vadovaujantis VSDF Valdybos duomenimis per 2006 metus fiksuota 3085 mokamų tėvystės pašalpų atvejai

be kompleksų ir išankstinių nusistatymų, vyriška globa gali palaiapsniui transformuoti hegemoninio vyriškumo normas ir atverti erdvių naujoms vyriškumo realizacijos formoms.

Autoriaus nuomone yra būtina tobulinti LR vaiko priežiūros atostogų įstatyminę bazę, vadovaujantis Europos Sąjungos Tarybos direktyva, priimta 1996 m. birželio 3 d., dėl bendrojo susitarimo dėl tėvystės atostogų ir Šiaurės šalių patirtimi. Direktyvoje teigiama, kad siekiant skatinti lygias vyrų ir moterų galimybes ir vienodą požiūrį į vyrus ir moteris, teisė gauti tėvystės atostogas turi būti suteikiama be galimybės ją perduoti kitam asmeniui. LR įstatymai turėtų įteisinti daug paslankesnę nei šiuo metu egzistuojantį tėvystės atostogų modelį, kuris sujungtų asmeninę ir šeimos pasirinkimo teisę į tėvystės atostogas („islandiškas modelis“)⁷⁴. Šiaurės šalių patirtis parodo, kad šiuo metu asmenine tėvystės atostogų teise naudojasi didžioji dauguma vyrų, o darbdaviai yra priversti su tuo susitaikyti. Gerai apmokamas ir paslankus tėvystės atostogų modelis gali tapti tikru iššūkiu tradicinei globos sampratai ir palaiapsniui trinti ribą, skiriančią viešą ir privačią sferas. Taip pat būtina įstatymais įteisinti paslankesnę tėvystės atostogų administravimo tvarką, pagal kurią tėvai galėtų paprasčiau keistis atostogomis tarpusavyje, rinktis nepilno arba pilno užimtumo atostogas.

2.3. Nedarbo socialinis draudimas

Nedarbo draudimas yra socialinio draudimo rūšis, kuri įstatymų nustatytais atvejais kompensuoja šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims dėl nedarbo negautas pajamas arba jų dalį. Nedarbo socialinį draudimą reglamentuoja LR Nedarbo socialinio draudimo įstatymas⁷⁵. Kaip matyti iš pateiktos 6 lentelės, statistinis nedarbo lygis Lietuvoje nuolat mažėja. Lentelėje pateikti duomenys apie vidutinį metinį gyventojų skaičių Lietuvoje leidžia daryti išvadą, kad nedarbo lygio mažėjimui įtakos turi gyventojų skaičiaus mažėjimas, kurį įtakoja vis didėjantis migracijos procesas, todėl statistiniai duomenys ne visiškai teisingai atspindi realią situaciją.

Lentelė Nr. 6. Vidutinio metinio gyventojų skaičiaus ir nedarbo lygio santykis Lietuvoje 1997–2006 m⁷⁶

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Vidutinis metinis gyventojų skaičius, tūkst..	3575,1	3549,3	3524,2	3499,5	3481,3	3469,1	3454,2	3435,6	3414,3	3394,1

⁷⁴ Platesnį aprašymą žr.

<http://www.lygybe.lt/ci.admin/Editor/assets/Leidiniai/Vyrai%20ir%20vaiko%20prieziuros%20atostogos.pdf>

⁷⁵ LR Nedarbo socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr.4-26.

⁷⁶ Statistikos departamento duomenimis/www.stat.gov.l/

Nedarbo lygis (gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis), %	14,1	13,2	14,6	16,4	17,4	13,8	12,4	11,4	8,3	5,6
--	------	------	------	------	------	------	------	------	-----	-----

*Statistikos departamento duomenys// <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1299>

Nedarbo socialinis draudimas yra betarpiškais susijęs su darbo biržomis, kadangi minėtas išmokas moka ir išmokas administruoja teritoriniai darbo biržos skyriai. Nedarbo draudimas yra socialinio draudimo rūšis, kuri įstatymų nustatytais atvejais kompensuoja šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims dėl nedarbo negautas pajamas arba jų dalį.

Nedarbo draudimu draudžiami asmenys:

- asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis pas juridinius ar fizinius asmenis, kandidatai į notarų (asesoriai), taip pat darbo užmokestį gaunantys kaip numatyta valstybinio socialinio draudimo įstatyme.
- Valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatyme ir Valstybės tarnybos įstatyme nurodyti valstybės politikai, teisėjai, valstybės pareigūnai, valstybės tarnautojai, taip pat gaunantys darbo užmokestį Seimo, Seimo Pirmininko, Respublikos Prezidento ar Ministro Pirmininko skiriami į pareigas asmenys;
- vidaus tarnybos sistemos pareigūnai, Valstybės saugumo departamento sistemos, Specialiųjų tyrimų tarnybos ir Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos bei jam pavaldžių įstaigų ir įmonių pareigūnai;
- krašto apsaugos sistemos profesinės karo tarnybos kariai ir Antrajame operatyvinių tarnybų departamente prie Krašto apsaugos ministerijos civilinę krašto apsaugos tarnybą atliekantys statutiniai tarnautojai;
- nesukakę senatvės pensijos amžiaus ir negaunantys pajamų, susijusių su darbo santykiais, valstybės tarnautojų ir profesinės karo tarnybos karių sutuoktiniai – tuo laikotarpiu, kai jie gyvena užsienyje kartu su valstybės tarnautoju, jeigu valstybės tarnautojas perkeltas į pareigas Lietuvos Respublikos diplomatinėje atstovybėje, konsulinėje įstaigoje, Lietuvos Respublikos atstovybėje prie tarptautinės organizacijos, užsienio valstybės institucijoje, tarptautinėje organizacijoje ar institucijoje, Europos Sąjungos institucijoje ar įstaigoje, Europos Komisijos ar Tarybos įsteigtoje institucijoje, Europos Komisijos ir Europos Sąjungos valstybių narių bendrai įsteigtoje organizacijoje (konsorciume), civilinėje tarptautinėje operacijoje ar misijoje, pasiūstas dirbti į specialiąją misiją, ar kai jie gyvena kartu su profesinės karo tarnybos kariu, jeigu profesinės karo tarnybos karys paskirtas atlikti karo tarnybą Lietuvos Respublikos diplomatinėje atstovybėje, konsulinėje įstaigoje, Lietuvos

Respublikos atstovybėje prie tarptautinės organizacijos, užsienio valstybės ar tarptautinėje karinėje ar gynybos institucijoje;

- Lietuvos Respublikos kariuomenės privalomosios pradinės karo tarnybos kariai ir asmenys, atliekantys alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą.
- Šeimos pasirinkimu vienas iš tėvų (įtėvių) arba asmuo, nustatyta tvarka paskirtas vaiko globėju, auginantys vaiką iki trejų metų.

Nedarbo išmoka, Lietuvos Respublikos Nedarbo socialinio draudimo įstatymo numatytais sąlygomis yra skiriama bedarbiams⁷⁷. Taigi, asmuo, norintis ar siekiantis gauti nedarbo išmoką visų pirma turi būti neturintis darbo ar kitų pajamų ir registruotas teritorinėje darbo biržoje. Skirtingai nuo anksčiau mokėtos bedarbio pašalpos, minėtas įstatymas įtvirtino visiškai naują nedarbo išmoką, kuri susijusi su asmens darbo stažu ir gautomis pajamomis iš darbo užmokesčio⁷⁸. Nedarbo draudimo išmokos mokėjimo trukmė priklauso nuo bedarbio nedarbo draudimo stažo, įgyto iki išregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos. Jei nedarbo draudimo stažas mažesnis negu 25 metai, nedarbo draudimo išmoka mokama 6 mėnesius, jei jis yra nuo 25 iki 30 metų – 7 mėnesius, jei nuo 30 iki 35 metų – 8 mėnesius, jei 35 metai ir daugiau – 9 mėnesius⁷⁹. Įstatymas įtvirtino visiškai kitokią bedarbio sąvoką ir susiejo gaunamas išmokas su gautomis ankstesnėmis pajamomis iš darbo užmokesčio bei turimu stažu. Tačiau, manytina, kad įstatymas iš dalies skatina žmones neieškoti darbo, nes išmoka mokama priklausomai nuo anksčiau gautų pajamų.

2.4. Nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialinis draudimas ir jo teisinis reglamentavimas

LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas⁸⁰ reglamentuoja nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo bei profesinių ligų socialinio draudimo santykius asmenų, kurie draudžiami šios rūšies socialiniu draudimu, kategorijas, teises į šio draudimo išmokas, išmokų skyrimo, apskaičiavimo bei mokėjimo sąlygas, apibrėžia draudiminiuosius bei nedraudiminiuosius įvykius. Nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas įstatymo⁸¹ nustatytais atvejais kompensuoja dėl draudiminių įvykių

⁷⁷ Bedarbis - nedirbantis darbingo amžiaus darbingas asmuo, nesimokantis pagal dieninę mokymo formą, įstatymu nustatyta tvarka išregistravęs teritorinėje darbo biržoje kaip ieškantis darbo ir pasirengęs dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse

⁷⁸ Iki įstatymo pakeitimo buvo skiriama ir mokama fiksuoto dydžio bedarbio pašalpa.

⁷⁹ 2003-12-16 LR Nedarbo socialinio draudimo įstatymo Nr. IX-1904 8str.//

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279339&p_query=&p_tr2=

⁸⁰ LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr.110-3207, 2003, Nr.114-5114.

⁸¹ Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos Nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas//Valstybės Žinios, 1999, Nr.110-3207, 2003,Nr.114-5114

(nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ar profesinių ligų) negautas pajamas šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims, o jų mirties dėl draudiminių įvykių atvejais – jų šeimos nariams. Nukentėjusiųjų gydymo ir medicininės reabilitacijos paslaugos kompensuojamos Sveikatos draudimo įstatymo nustatyta tvarka. Šis Įstatymas netaikomas asmenims, kurie įstatymų nustatyta tvarka valstybės lėšomis yra apdrausti nelaimingų atsitikimų, susijusių su tarnyba, draudimu ir (arba) kurių profesinę veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose numatytas kompensacijų mokėjimas juos sužeidus arba jiems žuvus dėl tarnybos, t.y. minėtų kategorijų asmenų draudimą nuo nelaimingų atsitikimų reglamentuoja atskiri teisės aktai.

Nuo 2006 m. sausio 1 d. darbdaviai pirmą kartą pradėjo mokėti diferencijuotas nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokas. Nustatytos 3 nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokų tarifų grupės ir šioms grupėms priskirtų draudėjų mokamų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokų tarifai. I nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokos tarifo grupei priskirti 209⁸² draudėjai, kurių įmokos tarifas – 1,00 proc.; II – 209 draudėjai, kurių įmokos tarifas – 0,44 proc.; III – visi kiti draudėjai draudėjai, kurių įmokos tarifas – 0,28 proc. Šis diferencijavimas, autoriaus nuomone, būtinas, nes tai skatina darbdavius gerinti darbo sąlygas įmonėse, tobulinti technologinius procesus, o tai užtikrina darbų saugą bei lemia nelaimingų atsitikimų mažėjimą. Taip pat 2006 m. pirmą kartą dalis Fondo biudžeto lėšų buvo skirta įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms prevencijos priemonių, susijusių su profesinės rizikos šalinimu ir mažinimu, įgyvendinimui finansuoti (2006 m. buvo skirta 3 mln. 200 tūkst. Lt, 2007 m. – 4 mln. 932 tūkst. Lt)⁸³. 2005 metais VSDFV⁸⁴ teritoriniuose skyriuose buvo užregistruoti (pateikti nelaimingo atsitikimo aktai forma N-1, N-2) 5705 asmenys, nukentėję dėl nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ar tarnybinių komandiruočių metu, tuo tarpu 2006 metais – 6518⁸⁵, iš jų – 3378 nelaimingi atsitikimai darbe, 2185 nelaimingi atsitikimai įvykę pakeliui į darbą ar iš darbo ir 142 nelaimingi atsitikimai įvykę tarnybinių komandiruočių metu. 2005 metais užregistruota 612 nelaimingų atsitikimų arba 12 proc. daugiau nei 2004 metais, o 2006 metais užfiksuota net 1765 atsitikimų daugiau nei 2006 metais. Lyginant minėtus laikotarpius 2005 metais nelaimingų atsitikimų darbe užregistruota 13,2 proc., o pakeliui į darbą ar iš darbo – 9,3 proc. daugiau nei 2004 metais⁸⁶. Nors 2005 metais Fondo valdybos teritoriniuose skyriuose užregistruota asmenų, nukentėjusių dėl nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ar tarnybinių komandiruočių metu, daugiau nei 2004 metais, tačiau, nagrinėjant šiuos įvykius pagal traumų sunkumą, išlieka vienodos tendencijos tiek 2004 metais, tiek 2005 metais. Kaip ir

⁸² Draudėjai priskiriami vienai ar kitai grupei atsižvelgiant į nelaimingų atsitikimų skaičių ir formą.

⁸³ Žr. http://www.sodra.lt/index.php?cid=182&new_id=696

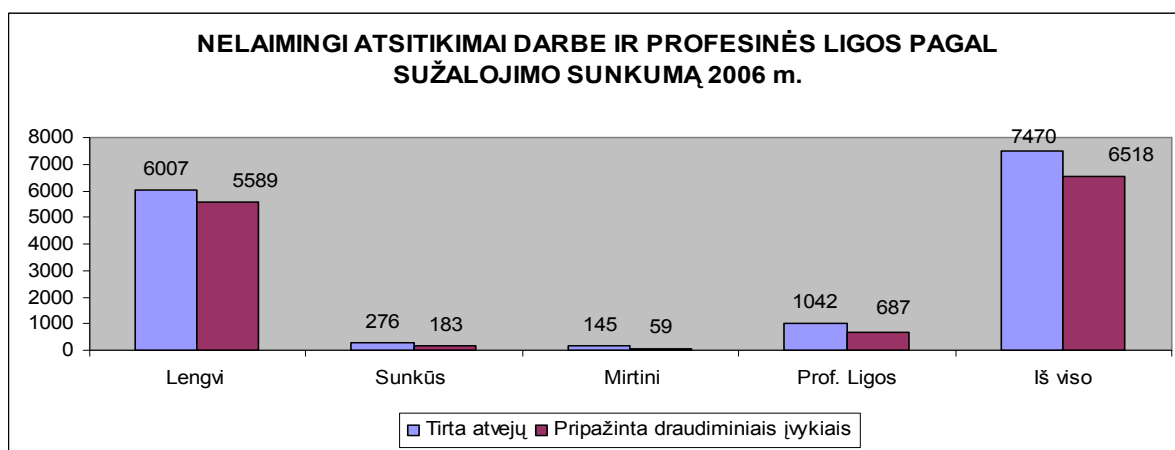
⁸⁴ VSDFV – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba

⁸⁵ Tiksliai draudiminius pripažinti įvykiai.

⁸⁶ VSDF Valdybos duomenimis.

2004 metais, didžiąją 2005 metais užregistruotų nelaimingų atsitikimų dalį sudaro lengvi nelaimingi atsitikimai – 5284 (arba 92,6 proc. visų užregistruotų įvykių), sunkūs – 277 (arba 4,9 proc. visų užregistruotų įvykių) ir mirtini – 144 (arba 2,5 proc. visų užregistruotų įvykių), 2006 metais lengvais nelaimingais atsitikimais buvo pripažinta 5589, sunkiais – 183, mirtiniais 59 atsitikimai. Taip pat buvo fiksuoti 687 profesinės ligos atvejai. Iš visų užregistruotų nelaimingų atsitikimų – 5113 arba 89,6 proc. buvo pripažinti draudiminiais įvykiais, dėl 205 (3,6 proc.) įvykių sprendimai nepriimti, dėl šių įvykių atliekamas tyrimas, o 386 (6,8 proc.) pripažinti nedraudiminiais įvykiais. 2006 metais draudiminiais įvykiais pripažinti 6518 atsitikimų iš 7470 registruotų. Situacija iliustruojama 8 paveiksle.

Paveikslas Nr. 8. Nelaimingi atsitikimai darbe ir profesinės ligos pagal sužalojimo sunkumą 2006 m.

* Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Viena iš pagrindinių nelaimingų atsitikimų pripažinimo nedraudiminiais įvykiais priežasčių yra ta, kad apdraustasis buvo neblaivus ar apsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų. Dėl šios priežasties 124 nelaimingi atsitikimai buvo pripažinti nedraudiminiais įvykiais (iš jų net 103 nelaimingi atsitikimai įvykę darbe) kai 2004 metais dėl šios priežasties pripažinti nedraudiminiais buvo 104 įvykiai. Be to, 121 nelaimingas atsitikimas buvo pripažintas nedraudiminiu įvykiu, nes apdraustieji nukentėjo dėl savo veikos, kurioje ikiteisminio tyrimo institucija arba teismas nustatė nusikalstamos veikos požymius arba kad ši veika yra susijusi su administraciniu teisės pažeidimu, iš jų 53 nelaimingi atsitikimai įvykę darbe, 48 – pakeliui į darbą ar iš darbo ir 20 nelaimingų atsitikimų, įvykusių komandiruočių metu.

VSDFV direktoriaus Mindaugo Mikailos teigimu⁸⁷, kai draudiminiu įvykiu pripažintas nelaimingas atsitikimas įvyko dėl trečiojo asmens kaltės VSDFV teritoriniai skyriai įgyja

⁸⁷ Iš pasisakymo Sodros minėjimo proga//Vilnius, 2007//<http://intranetas.sodra.lt/>

atgėžtino reikalavimo teisę išreikalauti išmokėtas sumas iš šio asmens⁸⁸. VSDFV teritoriniuose skyriuose 2005 metais dėl nelaimingų atsitikimų, įvykusių dėl trečiųjų asmenų kaltės, pripažintų draudiminiais įvykiais buvo paskirta 1,8 mln. litų draudimo išmokų, o išieškota – 980,3 tūkst. litų. Tačiau, autoriaus nuomone, ne visais atvejais yra į ką nukreipti išieškojimą, nes, pavyzdžiui, kaltininkas jau miręs, autoįvykio kaltininkas pasišalinęs iš įvykio vietos iki šiol nesurastas, nukentėjusysis dėl įvykio nesikreipė į policiją, todėl nenustatyti atsakingi asmenys, vyksta ikiteisminis tyrimas. VSDFV teritoriniai skyriai, išieškodami išmokėtas draudimo išmokas iš trečiųjų asmenų užsienyje, turi įstatymo numatytą teisę kreiptis ne tik į užsienio valstybes, bet ir į draudimo kompanijų atstovybes Lietuvoje.

2.5. Sveikatos draudimas

Lietuvoje sveikatos draudimą reglamentuoja LR Sveikatos draudimo įstatymas⁸⁹, kuris nustato sveikatos draudimo rūšis, privalomojo sveikatos draudimo sistemą: privalomuoju sveikatos draudimu draudžiamus asmenis, Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto sudarymo ir išlaidų asmens sveikatos priežiūros paslaugoms ir vaistams bei medicinos pagalbos priemonėms kompensavimo iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto pagrindus, privalomąjį sveikatos draudimą vykdančias institucijas, privalomuoju sveikatos draudimu draudžiamų asmenų ir sveikatos priežiūros įstaigų teises bei pareigas vykdant privalomąjį sveikatos draudimą, ginčų nagrinėjimo tvarką, papildomojo (savanoriškojo) sveikatos draudimo pagrindus. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas ir administruojančios įstaigos su sveikatos draudimo susiję tiksliai tuo, kad surinktos perveda privalomojo sveikatos draudimo lėšas į sveikatos draudimo fondą. Biudžetas veikia kaip tranzitinis fondas, kurio tikslinės lėšos skirtos sveikatos draudimui yra tik pervedamos į tam skirtą tikslinį sveikatos draudimo fondą.

⁸⁸ Žr. LR Civilinio kodekso 6.280 str. nustato regreso teisės galimybę asmeniui, kuris atlyginio kito asmens padarytą žalą.

⁸⁹ LR Sveikatos draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 2002, Nr. 123-5512.

3. VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO BIUDŽETAS

Valstybinio socialinio draudimo sistemos finansinis pagrindas yra Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas (toliau fondo biudžetas), kuris yra atskira finansų sistemos dalis, nepriklausoma nuo valstybės ir savivaldybės biudžetų. Tai yra ypač svarbu norint užtikrinti valstybinio socialinio draudimo sistemos stabilumą ir savarankiškumą. Fondo valdybos, teritorinių skyrių ir kitų institucijų, susijusių su socialinio draudimo įmokų administravimu, veikla yra susijusi su bendrąja darbo rinkos ir užimtumo sistema ir nuo toje sistemoje vykstančių pokyčių, nes jie turi tiesioginę įtaką fondo biudžeto pajamoms. Pagrindinius socialinio draudimo, socialinės paramos veiklos kryptis ir nuostatas, darbo rinkos ir užimtumo srityse iš esmės lemia Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytos strateginės veiklos kryptys ir prioritetai. Socialinio draudimo teisiniam reglamentavimui didelę įtaką turi priimti įsipareigojimai stojant į Europos Sąjungą bei galiojantys Europos Sąjungos teisės aktai. Narystė ES įpareigojo Lietuvą tiesiogiai taikyti socialinį draudimą reglamentuojančius teisės aktus, o ISSA⁹⁰ asociacijos nuostatos ir formuojama politika tarptautinių sutarčių pagrindu turi reikšmingą įtaką socialinio draudimo reglamentavimo srityje. Atsižvelgiant į bendrąją socialinio draudimo sistemą darytina išvada, kad valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą administruojančios įstaigos savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, ES teisės aktais, tarptautinėmis sutartimis, įstatymais ir kitais poįstatyminiais aktais. Be politinių ir ekonominių procesų socialinio draudimo sistemą veikia ir socialiniai bei demografiniai valstybės procesai. Vienas iš ryškiausių pavyzdžių yra visuomenės senėjimo tendencija. Statistikos departamento pateiktais duomenimis matome, kad vaikų iki 10 m. 1989-2005 m. sumažėjo nuo 15,5 iki 9,7 proc., o vyresnių nei 60 m. gyventojų padaugėjo nuo 15,7 iki 20,4 proc.⁹¹, o atsižvelgiant į teikiamą prognozę senyvo amžiaus žmonių ir toliau daugės, o 2030 m. jų bus 27,3 proc. visų gyventojų per 60 m. Autoriaus nuomone, vidutinės gyvenimo trukmės pailgėjimas, kuris yra gana realus dėl sveikatos apsaugos sistemos gerėjimo ir numatomų gyvenimo sąlygų gerėjimo, didelės įtakos neturės. Priešingai, žmonių gyvenimo amžiaus ilgėjimas, gali sukelti neigiamų pasekmių socialinio draudimo fondo biudžetui, nes biudžetas ilgesnį laiką privalės mokėti socialinio draudimo išmokas. Socialinio draudimo senatvės pensijų išmokos jau šiai dienai yra viena iš didžiausių mokamų išmokų ir tai yra pagrindinis vyresnio amžiaus žmonių pajamų šaltinis (2005 m. senatvės pensiją vidutiniškai gavo 596 tūkst. asmenų, o tai yra 17,5 proc. visų gyventojų, 2006 metais – 591 tūkst., o 2007 metais - 590 tūkst. asmenų⁹²).

⁹⁰ ISSA – tarptautinė socialinės apsaugos asociacija. Lietuva yra ISSA nare nuo 1991 metų.

⁹¹ Statistikos departamento duomenys//www.std.lt

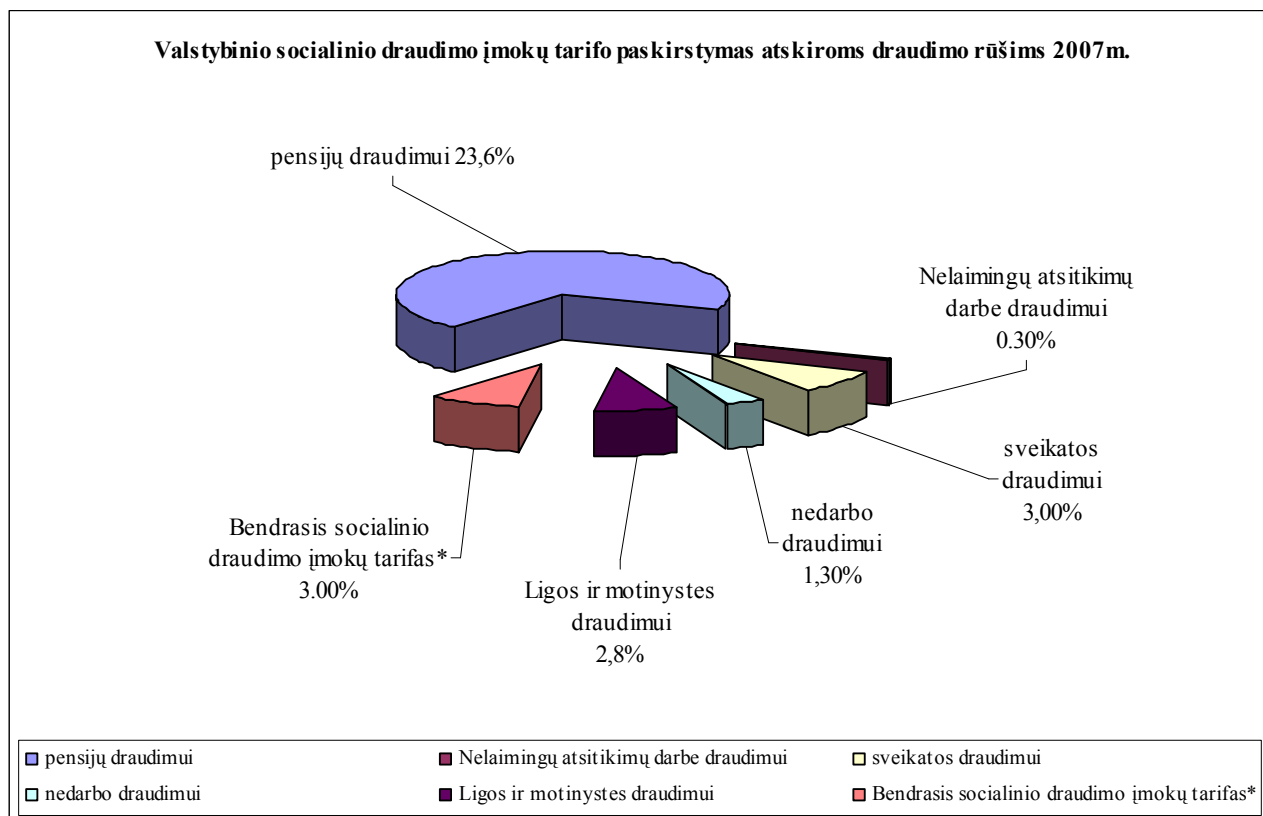
⁹² Sudaryta vadovaujantis VSDF Valdybos duomenimis.

Vertinant vykstančius socialinius ir demografinius procesus, svarbiausiu uždaviniu, autoriaus nuomone, turi būti teisės aktų, susijusių su socialiniu draudimu rengimas ir tobulinimas, galimo poveikio įvertinimas juos įgyvendinant.

Fondo biudžeto administravimas pasireiškia per konkrečią fondo administravimo įstaigų veiklą. Ši veikla yra įtakojama ne tik tarptautinės ir užsienio politikos, tačiau veikiama ir bendrųjų makroekonominių aplinkos pokyčių bei esamos darbo rinkos situacijos.

Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas yra planuojamas ir jo projektas rengiamas pagal tarptautinės apskaitos standartų principus, vadovaujantis veikiančių teisės aktų normomis bei Finansų ministerijos, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai, pateiktomis pagrindinių socialinių rodiklių prognozėmis. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2006 metų rodiklių patvirtinimo įstatymo 3-6 str., 9 paveiksle matome, kad biudžetas surenkamas iš mokamų valstybinio socialinio draudimo įmokų pagal galiojančius tarifus.

9 Paveikslas: Valstybinio socialinio draudimo draudėjų įmokų tarifai 2007 m.

*Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Palygindami 2006 metams patvirtintus socialinio draudimo tarifus (žr. 2 priedą) konstatuojame, kad jie nedaug tepasikeitė nuo galiojusių. Nuo 2006-01-01 įvesta naujovė, įstatymais patvirtintas visiškai naujas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimo

tarifas, kuris diferencijuojamas, atsižvelgiant į draudėjų traumatizmo⁹³ ir profesinio sergamumo rodiklius. Tokiu būdu patvirtintos 3 draudimo nuo nelaimingų atsitikimų tarifų grupės⁹⁴:

- 1 grupės įmokų tarifas – 1,0 proc.;
- 2 grupės įmokų tarifas - 0,53 proc.;
- 3 grupės įmokų tarifas – 0,28 proc.⁹⁵

Biudžeto projektas, vadovaujantis 2001-10-11 Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymu yra sudaromas trejiems metams taip pat atsižvelgiant į šalies makroekonominės prognozes, preliminarius nacionalinio biudžeto rodiklius bei įvertinant rizikos veiksnius, kurie įtakoja socialinio draudimo fondo biudžetą.

3.1. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamos ir išlaidos

Geriausiai biudžeto struktūra atspindima pajamų ir išlaidų ataskaitoje⁹⁶, kuri tvirtinama kiekvieniems biudžetiniams metams.

7 Lentelė. Valstybinio socialinio draudimo Fondo 2006 metų pajamų ir išlaidų ataskaita (tūkst. Lt)

		Patvirtinta	Įvykdyta	Įvykdymo	2005 m.
		2006 m.	2006 m.	%	ataskaita
1	Pajamos	6.793.253,07.799.666,7		114,86.390.526,7	
1.1.	Draudėjų privalomosios valstybinio socialinio draudimo įmokos	5.816.558,0	6.760.889,6	116,2	5.562.897,4
1.2.	Apraustųjų privalomosios valstybinio socialinio	557.299,0	648.577,5	116,4	533.151,9
1.3.	Savarankiškai dirbančių asmenų privalomosios valstybinio socialinio draudimo įmokos	70.788,0	88.026,2	124,4	74.670,5
	1.4. Valstybinio savanoriško socialinio draudimo įmokos	3.214,0	3.285,2	102,2	3.037,6
	1.5. Baudos ir delspinigiai	6.894,0	5.055,5	73,3	5.923,2
1.6.	Asignavimai iš Lietuvos Respublikos valstybės	248.500,0	248.500,0	100,0	149.900,0
1.7.	Atgautos iš ankstesnių metų išlaidas iškeltos abejotinai	74.000,0	17.667,3	23,9	41.872,5
1.8.	Veiklos pajamos ir iš turimo kapitalo gaunamos	16.000,0	27.665,4	172,9	19.073,6
2	Išlaidos	6.771.448,07.245.127,6		107,06.129.633,0	

⁹³ Traumatizmas šiuo atveju yra suvokiamas kaip sunkių ir mirtinų nelaimingų atsitikimų skaičius įmonėje.

⁹⁴ Draudėjams taikomas vienas ar kitas nelaimingų atsitikimų draudimo tarifas vadovaujantis Valstybinio socialinio draudimo fondo tarybos 2005-12-21 nutarimu Nr. 5-1 „Dėl draudėjų priskyrimo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokų tarifų grupei// Žin., 2006,Nr.2-49, 2005-12-08 Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymu Nr. X-435//Žin.,2005,Nr.150-5464 ir 2005-12-20 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr.1368 „Dėl draudėjų priskyrimo nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokų tarifo grupei metodika“//Žin.,2005,Nr.149-5437.

⁹⁵ Plg. VSDFV Vilniaus skyriuje 2006 m. sausio 1 d. Buvo 26 draudėjai priskirti 1 nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokų tarifo grupei, 27 priskirti 2 grupei, o visi kiti draudėjai priskirti 3 grupei.

⁹⁶ Duomenys parengti vadovaujantis VSDF Valdybos duomenimis.

	2.1. Pensijų draudimui	4.730.331,0	4.865.179,1	102,9	4.335.670,5
	2.2. Ligos ir motinystės socialiniam draudimui	501.102,0	621.432,1	124,0	494.114,3
	2.3. Nedarbo socialiniam draudimui	239.915,0	279.523,7	116,5	248.607,0
2.4.	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui	36.323,0	33.592,6	92,5	25.533,6
2.4.1.	Lėšos, skirtos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimui	3.200,0	1.643,9		
2.5.	Lėšos, pervedamos į Privalomojo sveikatos draudimo	529.011,0	616.493,2	116,5	507.549,1
	2.6. Lėšos, pervedamos į pensijų fondus	497.000,0	531.113,5	106,9	308.382,4
	2.7. Neatgautinos ir abejotinai atgautinos sumos	27.500,0	51.716,8	188,1	33.836,8
	2.8. Veiklos sąnaudos	210.266,0	246.076,6	117,0	175.939,3
3.1.	Einamųjų metų rezultatas su asignavimais iš valstybės rezervinio (stabilizavimo) fondo	21.805,0	554.539,1		260.893,7
3.2.	Einamųjų metų rezultatas be asignavimų iš valstybės rezervinio (stabilizavimo) fondo	-226.695,0	306.039,1		110.993,7

*Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Valstybinio socialinio draudimo biudžeto pajamoms yra priskiriama⁹⁷:

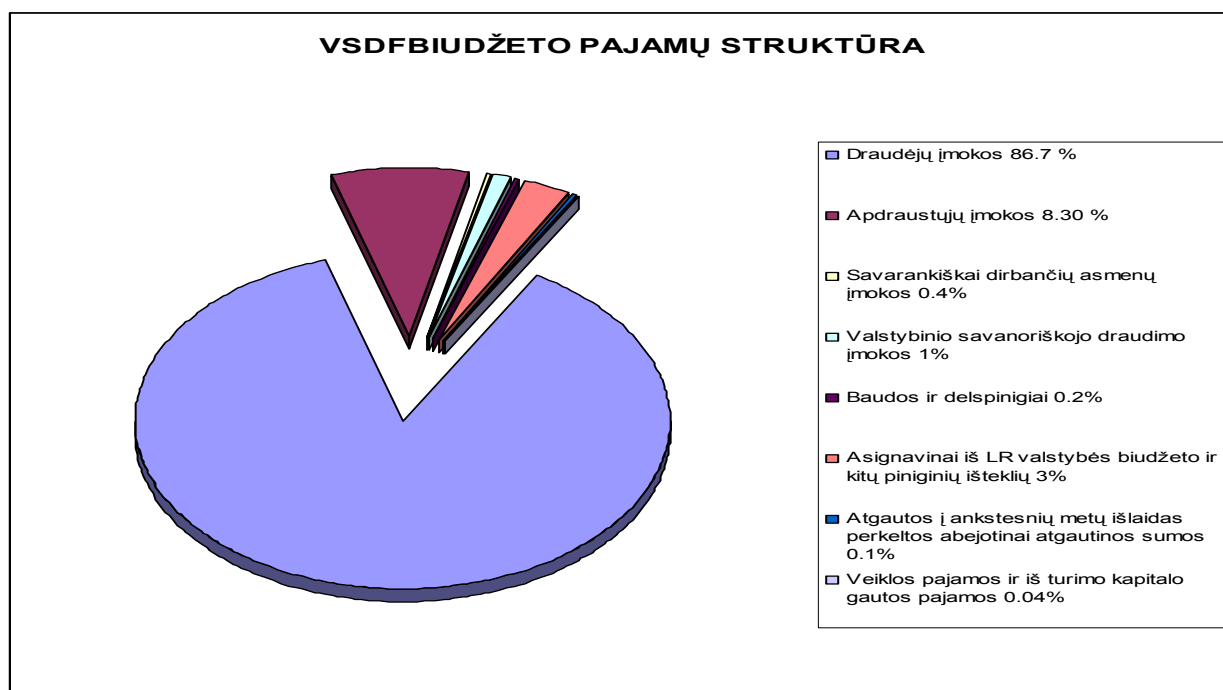
- draudėjų ir apdraustųjų socialinio draudimo įmokos, kurios paskaičiuojamos apdraustajam asmeniui nuo darbo užmokesčio, su darbo santykiais susijusios skatinamojo ar kompensacinio pobūdžio išmokų neatsižvelgiant į mokėjimo šaltinius. Į šias pajamas yra įskaitomas apdraustajam asmeniui paskaičiuotas pagrindinis darbo užmokestis ir visi papildomi uždarbiai, kaip tai numato Darbo kodeksas ir kiti teisės aktai, bet kokiu būdu draudėjo apskaičiuojamus už atliktą darbą, apdraustajam apskaičiuotą darbo užmokestį, kurį sudaro pareiginė alga, priedai, priemokos, nustatyti Valstybės tarnybos įstatyme bei teisės aktuose, reglamentuojančiuose šių išmokų mokėjimą, apdraustajam apskaičiuotą darbo užmokestį, nustatytą Valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatyme, priedus ir išeitines išmokas, apskaičiuotas kompensacijas už kasmetines, tikslines atostogas (išskyrus nėštumo ir gimdymo atostogas bei atostogas vaikui prižiūrėti, kol jam sueis treji metai), apskaičiuotas pinigines kompensacijas už nepanaudotas kasmetines atostogas, teismo priteistas išmokas už priverstinės prastovos laiką, premijas, pašalpas ir kitas išmokas išskyrus įstatyme numatytas išimtis;
- individualių įmonių savininkų, tikrųjų ūkinių bendrijų, komanditinių ūkinių bendrijų tikrųjų narių socialinio draudimo įmokos;

⁹⁷ Plg. Žr. 2001-10-11 Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymo Nr. IX-547 3str.// http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=280891&p_query=&p_tr2=

- asmenų, kurie verčiasi individualia veikla pagal Gyventojų pajamų mokesčio įstatymą socialinio draudimo įmokos;
- asmenų besiverčiančių individualia veikla turint verslo liudijimus socialinio draudimo įmokos;
- savanoriško socialinio draudimo įmokos;
- baudos, delspinigiai ir kitos įmokos gautos taikant sankcijas;
- asignavimai iš valstybės biudžeto;
- atgautos į ankstesnių metų fondo biudžeto išlaidas iškeltos abejotinai atgautos sumos;
- Fondo biudžeto veiklos pajamos;
- Iš turimo kapitalo gaunamos pajamos.

Analizuodami socialinio draudimo fondo biudžeto, pajamas galima suskirstyti ir išreikšti procentine išraiška kaip matome 11 paveiksle.

11 Paveikslas: VSDFV biudžeto pajamų struktūra (proc.)

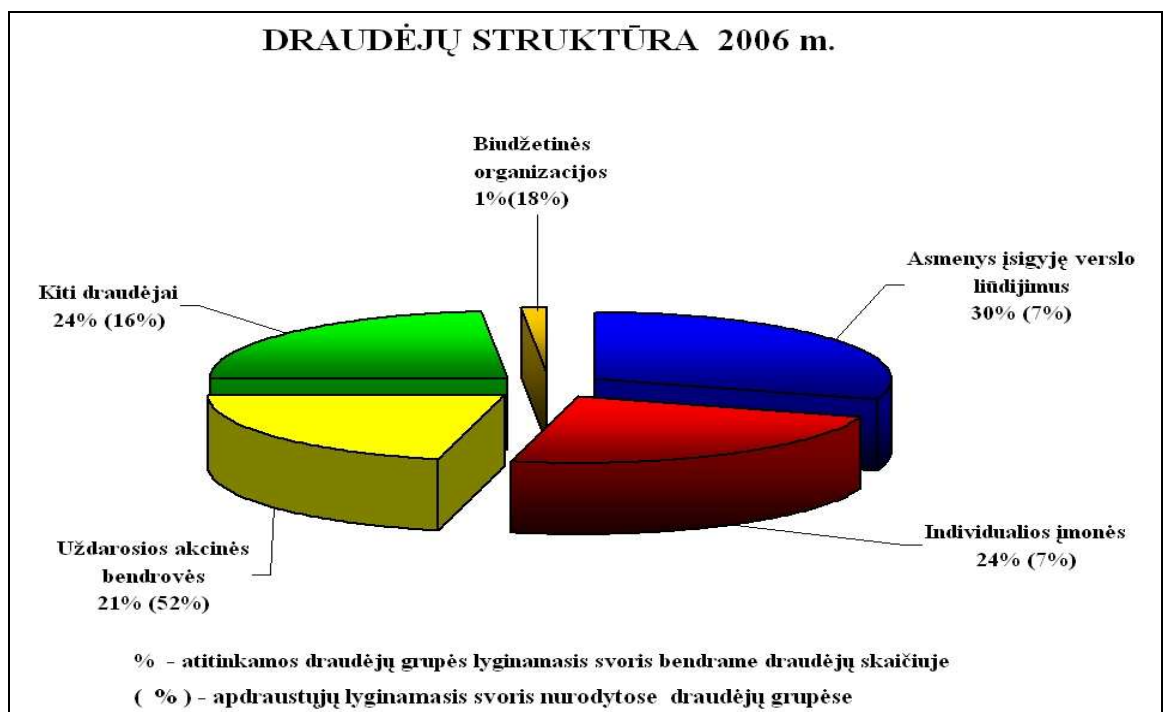

*Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Akivaizdžiai matoma, kad didžiausia biudžeto pajamų dalis yra surenkama iš draudėjų įmokų ir sudaro 86 proc. dydžio dalį bei apdraustųjų už save sumokamų įmokų – 8,30 proc. Valstybinio socialinio draudimo įstatymas įtvirtina draudėjams prievolę mokėti socialinio draudimo įmokas nuo pajamų ar kompensacinio pobūdžio išmokų susijusių su darbo teisiniais

santykiais.⁹⁸ Taigi matome, kad draudėjais laikomi visi juridiniai asmenys bei jų filialai ir atstovybės, taip pat fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka privalo mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas. Draudėjų struktūra atspindima 12 paveiksle. Valstybinio socialinio draudimo įmokų mokėjimą reglamentuoja ir reguliuoja Valstybinio socialinio draudimo įstatymas⁹⁹, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių“ patvirtinimo¹⁰⁰ bei Europos Sąjungos reglamentai 1408/71EEB ir 574/72EEB, kurie yra tiesioginio taikymo. Reglamentas yra tiesioginio taikymo teisės aktai ir privalo būti betarpiškai inkorporuojami į Lietuvos teisės sistemą, tačiau ne juos pritaikant prie valstybės teisinės sistemos, bet valstybės teisinę sistemą pritaikant prie reglamentų. Deja, tiesioginis minėtų teisės aktų taikymas yra dar nepakankamai įgyvendintas, t.y. nepakankamai aiškiai suformuluotos įstatyminės nuostatos bei poįstatyminiai teisės aktai, reglamentuojantys asmenų socialinį draudimą ir socialinę apsaugą nacionalinės teisės lygmenyje. Pačiose reglamentuose išdėstytos teisės normos, o ypač liečiančios laisvą darbuotojų judėjimą, darbuotojo ir jo šeimos narių socialinę apsaugą, teisę gauti atitinkamas išmokas yra išaiškintas ganėtinai plačiai, paliekant laisvės pačių valstybių sprendimams. Todėl reglamentų nuostatos neretai būna neteisingai pritaikomos ir jomis vadovaujamosi klaidingai.

12 paveikslas: Draudėjų struktūra 2006 m.

*Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

⁹⁸ 2004-11-04 Valstybinio socialinio draudimo įstatymo redakcijos 2 str. Nr. IX-2535// Žin., 2004, Nr. 171-6295 (2004-11-26) įtvirtina draudėjo sąvoką ir nustato, kad draudėjai - visi juridiniai asmenys bei jų filialai ir atstovybės, taip pat fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka privalo mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas.

⁹⁹ Žr. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=295875&p_query=&p_tr2=

¹⁰⁰ Žr. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=302144

Įgyvendinant laisvo darbuotojų judėjimo, jų ir jų šeimos narių socialinę apsaugą, teisės į atitinkamas išmokas įgyvendinimą neretai susiduriama su biurokratizmu siekiant gauti įrodančius draudimo buvimą ar nebuvimą vienoje ar kitoje valstybėje. Pvz. : asmuo, įsigijęs ir dirbantis pagal individualios veiklos pažymą Lietuvos Respublikoje, jei jo pajamos, kurios apskaičiuotos iš deklaruojamųjų pajamų atėmus sumokėtą pajamų mokesčio sumą, neviršija 12 minimalių atlyginimų per metus, ir dirbantis bet kurioje Europos Sąjungos valstybėje narėje pagal darbo sutartį, gali nemokėti socialinio draudimo įmokų Lietuvoje kaip asmuo vykdamas individualią veiklą pagal individualios veiklos pažymėjimą tik tuo atveju, jei jis dokumentais įrodys draudimo buvimą užsienio valstybėje. Konkrečiu atveju, vadovaujantis minėtais reglamentais, turi būti pateikiama forma E101, kuri pagrindžia socialinį draudimą toje valstybėje, kurioje asmuo dirba pagal darbo sutartį ir yra adresuota valstybei, kurioje asmuo vykdo individualią veiklą. Tačiau, dėl skirtingų reglamento nuostatų supratimo kai kurios valstybės (pvz. Suomija, Airija) neišduoda E101 formos, bet reikalauja iš atvykstančių asmenų, kurie nori dirbti pagal darbo sutartis, E101 formos, įrodančios, kad asmuo kilmės valstybėje vykdo individualią veiklą pagal individualios veiklos pažymą. Autoriaus nuomone, šios problemos sprendimui galėtų padėti tarptautinės informacinės duomenų bazės sukūrimas, kuris leistų operatyviai valstybinėms institucijoms keistis reikalinga informacija apie asmenų draudimą kitose Europos Sąjungos valstybėse ir realiai palengvintų laisvo darbuotojų judėjimo nuostatų įgyvendinimą.

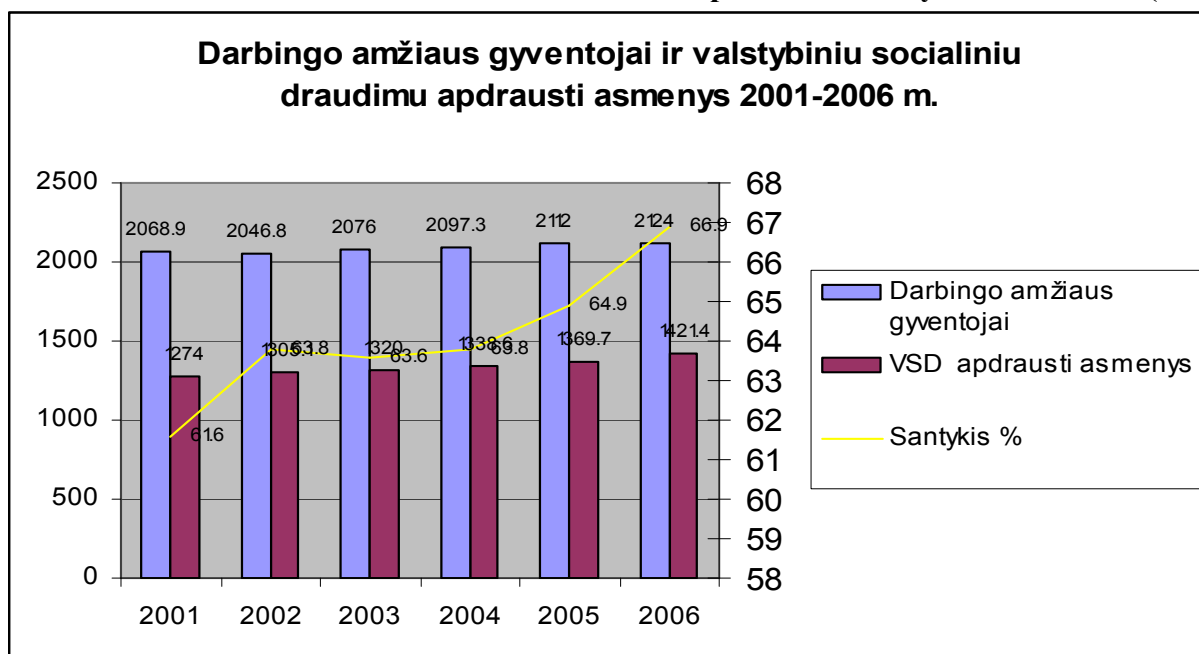
Valstybinio socialinio draudimo išlaidos yra išlaidos, skirtos pensijų, ligos, motinystės, motinystės (tėvystės) pašalpoms mokėti, lėšos pervedamos į privalomąjį sveikatos fondą ir draudimui nuo nedarbo, lėšos pervedamos į privačias pensijų kaupimo bendroves, institucijos veiklos sąnaudos, lėšos skirtos darbo užmokesčiui mokėti, paskolų gražinimas. Visa tai sudaro biudžeto išlaidas. Pajamų ir išlaidų balansas yra suvedamas už konkrečius finansinius metus, kurie prasideda sausio 1 d. ir baigiasi gruodžio 31 d.

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba kasmet rengia ir teikia Vyriausybei, prieš tai suderinusi su Taryba ir gavusi jos išvadas, valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto projektą. Valstybinio socialinio draudimo projektas yra sudaromas 3 metams ir pateikiamas Vyriausybei tvirtinti, o Vyriausybė priėmusi projektą ne vėliau kaip 75 dienos iki biudžetinių metų pabaigos turi pateikti projektą Seimui.

Įvertinus 2005-2006 metų apdraustųjų asmenų, mokančių socialinio draudimo įmokas, kitimo teigiamas tendencijas, taip pat įvertinus Finansų ministerijos prognozuojamą sąlyginio darbuotojų skaičiaus didėjimą galima prognozuoti, kad apdraustųjų, kurie bus draudžiami visomis socialinio draudimo rūšimis, skaičius 2008 metais padidės 10 tūkstančių arba išreiškiant

procentine išraiška sudarys 0,8 procento. Nagrinėdami žemiau pateiktą lentelę matome, kad pastebimas tendencingas ir teigiamas apdraustųjų valstybiniu socialiniu draudimu ir darbingo amžiaus gyventojų santykis. Ženklus santykio sumažėjimas pastebimas 2001 metais, o nuo 2002 – 2003 metų pastebimas santykinai nedidelis, bet aiškiai teigiamas santykio pokytis. 2006 m. pateiktoje Valstybinio socialinio draudimo fondo ataskaitoje apie Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto vykdymą per 2006 metus matome, kad lyginant su 2005 m. kai valstybiniu socialinių draudimu, visoms draudimo rūšims, buvo apdrausta 1369,7 tūkstančiai žmonių, tai 2006 metais visų rūšių socialiniu draudimu buvo apdrausta net 1421,4 tūkstančių žmonių. Konstatuotina, kad 2006 metais visų rūšių socialiniu draudimu buvo apdrausta 51,7 tūkst. žmonių daugiau. Tai iliustruoja 13 paveikslas.

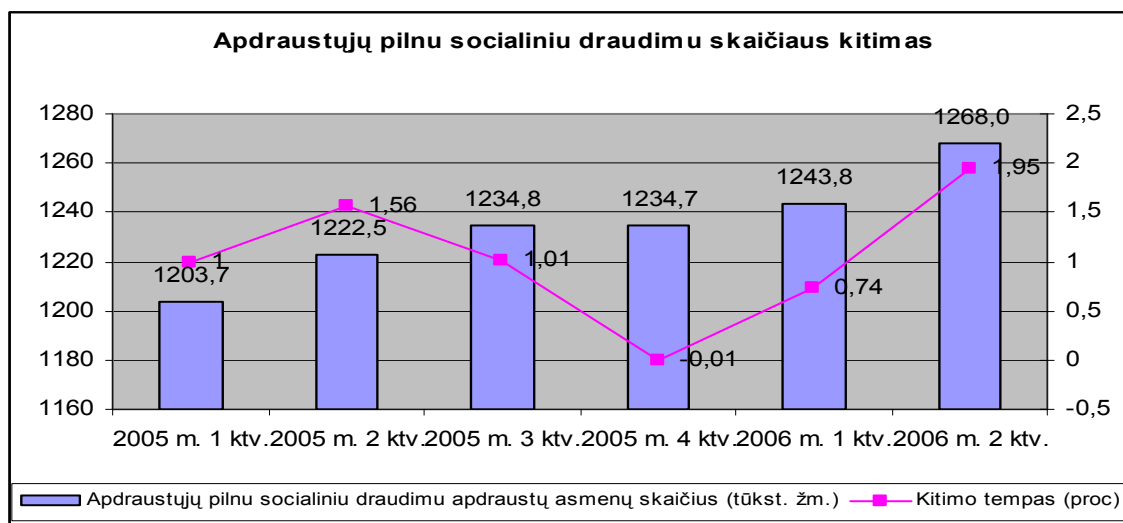
13 Paveikslas: Darbingo amžiaus gyventojai ir valstybiniu socialiniu draudimu apdrausti asmenys 2001-2006 m. (tūkst.)

*Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Atsižvelgiant į 2005 metų prognozes, statistinės analizės metodus ir turimus Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2006 dalinius duomenis, tai iliustruota 14 paveiksle, kad biudžeto pajamos lyginant su 2005 metais planuotu biudžetu yra 10,0 proc. didesnės, o biudžeto pajamos, į kurias neįskaičiuoti asignavimai iš valstybės biudžeto, yra didesnės 8,6 proc.

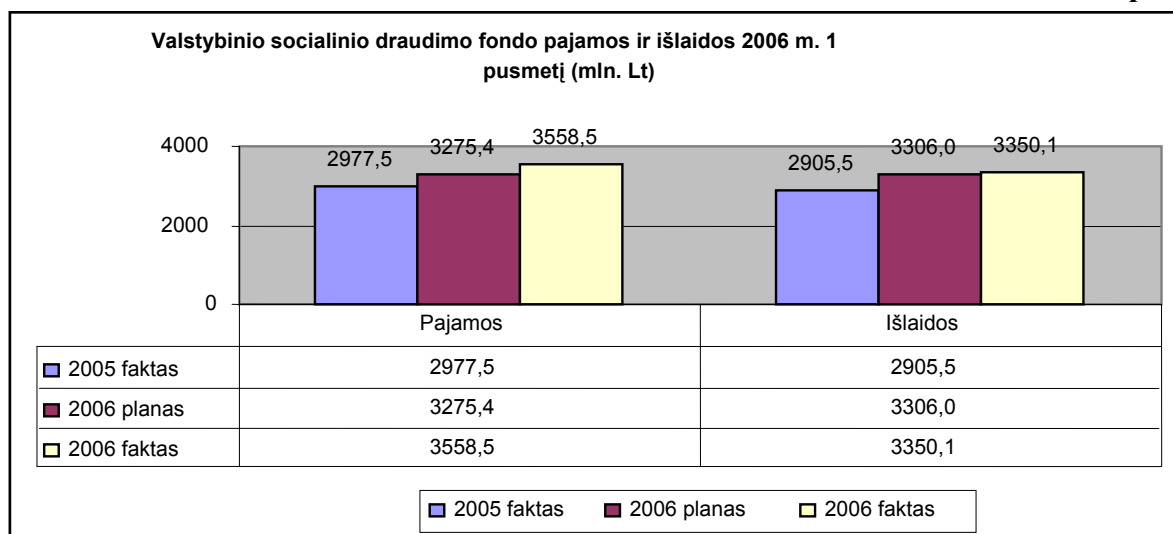
14 Paveikslas: Apdraustųjų pilnu socialiniu draudimu skaičiaus kitimas

*Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenys rodo, kad apskaičiuojamas apdraustųjų, draudžiamų visomis socialinio draudimo rūšimis, vidutinis darbo užmokestis realiai turėtų būti mažesnis nei statistikos departamento skelbiamas vidutinis darbo užmokestis. Šį skirtumą, visų pirma, sąlygoja skirtingi apskaitos metodologiniai principai. Vadovaujantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos turimais duomenimis galima daryti prielaidą, kad 2006 m. vidutinis darbo užmokestis, nuo kurio skaičiuojamos socialinio draudimo įmokos, turėtų augti proporcingai šalies darbo užmokesčiui. Lyginant su 2005 metais matome, kad, santykis su laukiamu, darbo užmokesčio kitimo tempas turi padidėti tik apie 8 proc. Ir sudaro 1230 Lt (t.y. 90,4 proc.) šalies vidutinio darbo užmokesčio. Išanalizavę 2006 m. 1 ir 2 ketvirčio rezultatus matome, kad lyginant su 2006 m. 1 ketvirčiu vidutinis darbo užmokestis pakito nuo 1232,20 Lt iki 1304 Lt, o kitimo tempas pakilo nuo -3,24 proc. iki 5,87 proc. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamos yra planuojamos atsižvelgiant į paskutiniųjų metų rezultatus. Analizuodami 2006 metų 1 pusmečio socialinio draudimo pajamas ir išlaidas, t.y., lygindami jas su 2005 m. 1 pusmečio faktu, bei su planu 2006 metų 1 pusmečiui, bei gautu faktu 2006 m. 1 pusmečiui, matome, kad lyginant su planuota gauti pajamų suma, 2006 metų faktiškai gautos įmokos sudaro 108,6 proc., o lyginant 2006 m. faktiškai gautas pajamas su 2005 m., matome, kad valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamos sudaro net 119,5 proc. Pokytis iliustruotas 15 paveiksle.

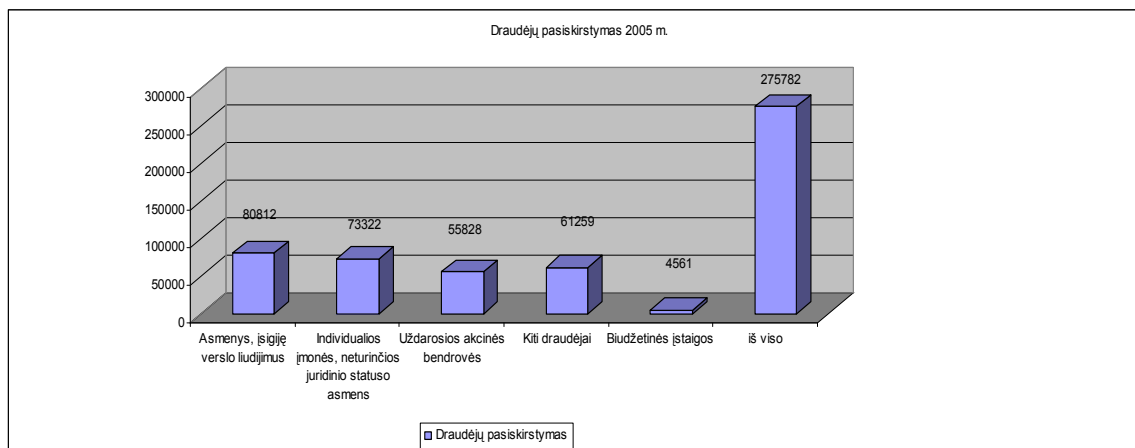
15 Paveikslas: Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamos ir išlaidos 2006 m. 1 pusmetį.

*Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Savarankiškai dirbančių asmenų įmokos 2006 metais yra net 8,5 proc. didesnės nei buvo planuojama 2005 metais. Kaip matome iš draudėjų pasiskirstymo atvaizduoto 16 paveiksle pastebėtina, kad yra nežymus asmenų, besiverčiančių individualia veikla turinčių verslo liudijimus sumažėjimas lyginant su 2005 metais, tačiau yra padidėjęs 1,7 % asmenų, besiverčiančių individualia veikla pagal Gyventojų pajamų įstatymą bei individualių įmonių savininkų skaičius. 2005 metais, o taip planuojant šių metų biudžeto pajamas, į apskaitą buvo įtraukta ir apie 100 menininko statusą turinčių asmenų.

16 Paveikslas. Draudėjų pasiskirstymas 2006 m. (tūkst.)

* Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio įstatymo 5 str. 4 d. Ir Valstybinio socialinio biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklėmis, už asmenis, kurie užsiima individualia veikla ir turi meno kūrėjo statusą, tuo atveju, kai jų pajamos neviršija 12 minimalių mėnesinių algų (MMA), Vyriausybė turi teisę apmokėti dalį socialinio draudimo įmokų pagrindinei pensijos daliai, t.y. 20 proc. bazinės pensijos, o kitą dalis būtų dengiama valstybės biudžeto lėšomis. Tačiau iki šios dienos nėra apibrėžta ir įstatymiškai įtvirtinta meno kūrėjo sąvoka ir jos suteikimo procedūra, todėl asmenų turinčių meno kūrėjo statusą draudimas laikinai faktiškai nevykdomas.

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba atlieka prognozinis priskaičiavimus vadovaujantis rodikliai pateiktais 8 lentelėje.

8 Lentelė. Pagrindiniai rodikliai prognoziniam apskaičiavimams atlikti.

	2007 m.	Augimas palyginti su 2006 m.	2008 m.* ¹⁰¹	Augimas palyginti su 2007 m.
Vidutinis metų kainų indeksas	1,028		1,025	
Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis, nuo kurio mokamos įmokos, Lt	1 333	8,4%	1 446	8,5%
Vidutinė metinė bazinė pensija, Lt	225	9,2%	257	14,2%
Einamųjų metų draudžiamosios pajamos, Lt	1 157	6,7%	1 310	13,2%
Vidutinė senatvės pensija, turint būtinąjį stažą, Lt	495,20	7,9%	562,44	13,6%
Realios pensijos kitimas		5,0 %		10,8%

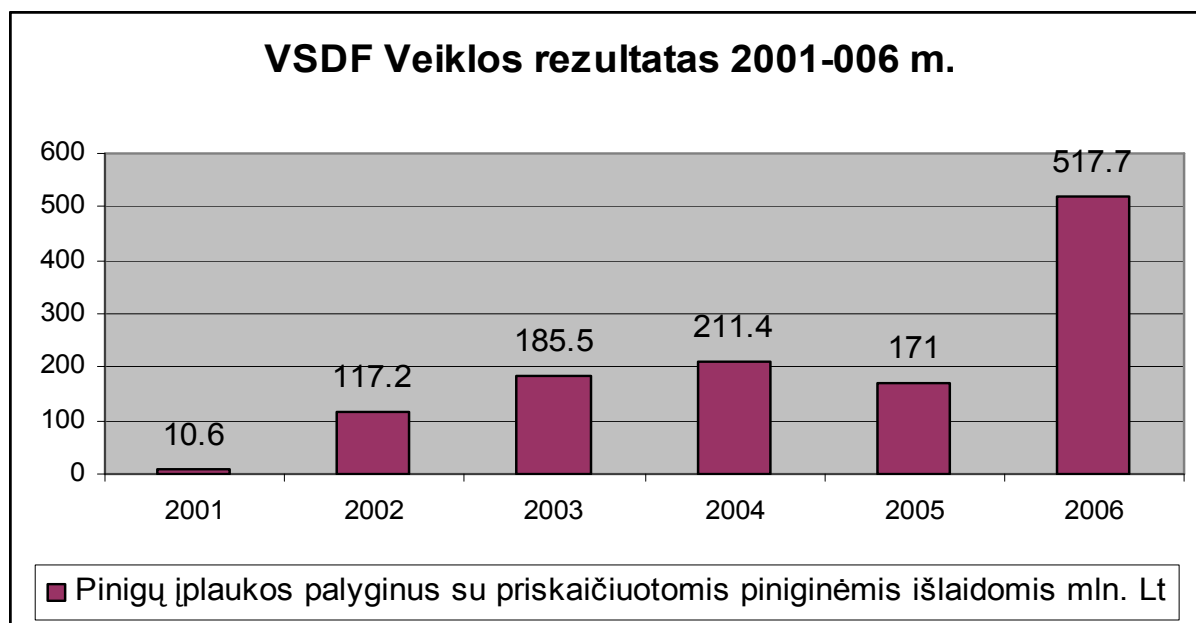
* Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Prognozuojant valstybinio socialinio draudimo fondo pajamas 2007-2008 m. yra remiamasi duomenimis, kurie panaudoti 2006 m. biudžeto projektui sudaryti. Atsižvelgiant į 2006 metų valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto veiklos rezultatus galima prognozuoti, kad 2007 metais bendras apdraustųjų skaičius bus apie 1379,6 tūkstančius žmonių, t.y. 1,0 proc. didesnis nei 2006 metais, o 2008 metais dar padidės 1393,6 tūkstančių žmonių. Ir iš tiesų, realūs rezultatai net pranoko laukiamuosius. Vidutinis dirbančiųjų, apdraustų visomis draudimo rūšimis, skaičius 2007 metais buvo planuojamas 10 tūkstančių didesnis nei 2006, o 2008 prognozuojama, kad padidės 14 tūkstančių. Vidutinis darbo užmokestis 2007 m. padidėjo 8,4 proc., o 2008 m. turėtų padidėti net 8,5 proc. Prognozuojamos bendros valstybinio socialinio biudžeto pajamos 2007 m. padidėjo 9,9 proc. lyginant su 2006 m., o išlaidos padidėjo 10,0 proc. Vadovaujantis 2008 metų prognoze¹⁰² pajamos, lyginant su 2006 m. turėtų padidėti 9,4 proc., o išlaidos 9,7 proc. Piniginių įplaukų santykis su pinigineis išlaidomis atspindimas 17 paveiksle

¹⁰¹ Prognozuotini duomenys atsižvelgiant į bendruosius makroekonominis rodiklius ir vystymosi tempus.

¹⁰² Prognozuotina atsižvelgiant į 2007 metų 1-2 ketvirčių rezultatų duomenis.

17 Paveikslas: VSDFV veiklos rezultatas 2001-2006 m.

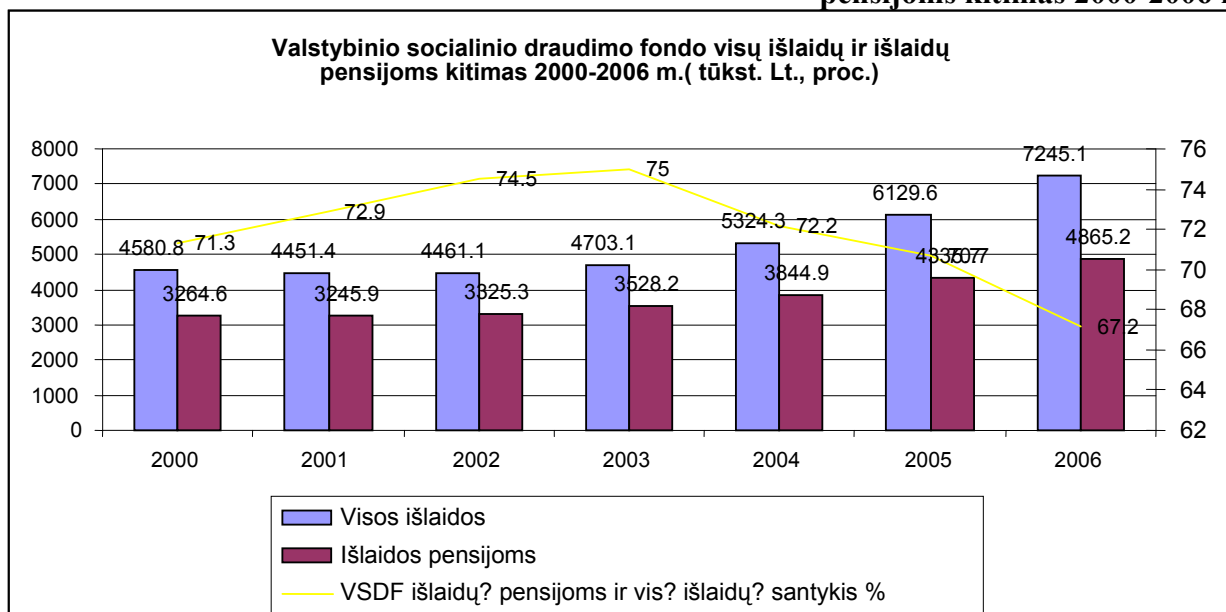
* Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Nemažą išlaidų dalį sudaro įmokos, kurias valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba perveda į privačių pensinių fondų sąskaitas. Kadangi, atsižvelgiant į pensinių fondų veiklą reglamentuojančius teisės aktus, galima nustatyti, kad 2007 metais į privačius pensinius fondus yra pervedama 50 proc. papildomos pensijos dalies įmokų. Prognozuojama, kad 2007 metais 59 proc. dirbančiųjų perves 665,6 mln., o 2008 m. 60 proc. dirbančiųjų perves 714,8 mln. Lt įmokų. Šias išlaidas būtina pilnai ar bent jau dalinai dengti valstybės biudžeto ir kitų valstybės piniginių išteklių lėšomis, nes, nepaisant to, kad jau nuo 2001 metų piniginių įplaukų yra surenkama daugiau nei paskaičiuojama išlaidų (plg. žiūrėti 17 paveikslą), bet toks didelis finansinių lėšų netekimas gali neigiamai atsiliiepti valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui. Todėl, autoriaus nuomone, būtini papildomi asignavimai iš valstybės biudžeto ar kitų pajamų šaltinio, kurie, siekiant užtikrinti normalią ir nepriklausomą fondo biudžeto veiklą, turėtų būti ne mažesni kaip 70 proc. į privatus pensinio kaupimo bendroves pervedamų lėšų sumos dydžio.

Vadovaujantis 2006 metų biudžeto rodikliais ir prognoze 2006 metams bei faktiniu rezultatu pastebime, kad 2006 metų valstybinio socialinio draudimo fondo biudžete pensijoms buvo numatyta skirti 69,2 proc. visų išlaidų. Fondo biudžeto visų išlaidų ir išlaidų pensijoms kitimas yra atvaizduotas 18 paveiksle. Šios rūšies išlaidos yra nuolat augančios. Pagrindinė to priežastis yra pensijų didinimas 2005 metais neįvertinus išankstinių senatvės pensijų ir bazinės pensijos didinimas nuo 2006-07-01, o nuo 2008-07-01 prisidės ir neišmokėtos pensijų dalies grąžinimas. Šis valstybės žingsnis yra paremtas ne apgalvotais finansiniais ištekliais, tačiau priėmus politinį žingsnį neįvertinus finansinių išteklių galimybių. Taip pat pastebėtas ženklus

išankstinių senatvės pensijų gavėjų skaičiaus augimas, kuris yra nulemtas „natūralaus“ visuomenės senėjimo procesu. Dar vienas biudžeto išlaidų šuolis buvo prognozuojamas priėmus sprendimą dėl našlystės pensijos padidinimo, nors asmenų, gaunančių našlių ir našlaičių pensiją skaičius išaugs 6,5 proc. daugiau, našlių – 6,8 proc., o maitintojo netekimo pensijų – 11,8 proc. mažiau, kas ir atsitiko 2007 m. Pažvelgę į pateiktą lentelę pamatysime, kad išlaidos pensijoms sudaro labai didžiulę visų išlaidų dalį. 2006 metais pensijų išlaidoms buvo skirta net 67,1 proc. visų biudžeto išlaidų.

18 Paveikslas: Valstybinio socialinio draudimo fondo visų išlaidų ir išlaidų pensijoms kitimas 2000-2006 m.

*Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Nors didėja ir gerėja valstybinio socialinio draudimo surinkimas, o bendrasis įmokų surinkimas yra pasiekęs beveik 90 proc.¹⁰³, tačiau be asignavimų iš valstybės biudžeto neįmanoma subalansuoti biudžeto.

Taip pat proporcingai augs ir lėšos pervedamos į Privalomąjį sveikatos fondą, bet iš esmės jų dalis nesikeis ir 2008 m. sudarys 7,8 proc. visų išlaidų.

Vadovaujantis VSDFV pateiktais einamaisiais duomenimis¹⁰⁴ ir susumavus visas faktines pajamas ir išlaidas, kai 200 metų rezultatas viršijo priskaičiuotas išlaidas ir įvertinus numatomas gauti ir gautas lėšas iš valstybės biudžeto ir kitų piniginių išteklių, biudžetas 2007 m. pradžioje, t.y. 1-2 ketvirčių veiklos rezultatu, yra teigiamas 21 282 tūkst. Lt, o 2008 metų pradžia prognozuotina, kad bus teigiamas tik 2 266 tūkst. Lt. Tačiau įvertinus piniginius srautus ir

¹⁰³ Duomenys paimti iš VSDFV teritorinių skyrių ir kitų fondo įstaigų 206 m. veiklos vertinimo ataskaitos.

¹⁰⁴ <https://intranetas.sodra.lt>. Ribotos prieigos duomenys.

atsižvelgus į įprastinės ir investicinės veiklos rezultatus bei numatomų gražinti paskolų sumas¹⁰⁵ 2007 m. einamųjų metų rezultatus – fondo biudžetas 2007 metų pabaigai bus neigiamas, minus 76 634 tūkst. Lt, o 2008 m. – minus 92,752 tūkst. Lt. Dėl natūralių ekonominių procesų bei atsižvelgiant į santykinai spartų ekonominės padėties gerėjimą ir galimą ekonomikos sąstingį kyla valstybinio socialinio draudimo deficito grėsmė, ko pasekoje biudžeto surenkamų lėšų nebepakaks išmokoms mokėti.

3.2 Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto administravimas

Bendroji Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo sistema yra apibrėžta mokesčių administravimo įstatymo nuostatomis.¹⁰⁶ Mokesčių administravimo įstatymas apibrėžia mokesčių administratoriaus sąvoką ir nustato, kad **mokesčių administratorius** – už mokesčių administravimą atsakinga valstybės įstaiga ar institucija, turinti įstatymų suteiktus įgaliojimus veikti mokesčių administravimo srityje. Mokesčių administravimą vykdo atitinkamos valstybės ir savivaldybių institucijos yra labai konkrečiai įvardintos mokesčių administravimo įstatyme. Mokesčių administravimo įstatymas, atrodytų, kad nenumato valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos ir jos teritorinių skyrių kaip socialinio draudimo mokesčių administratoriaus. Kyla dilema, kokių pagrindų valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba administruoja socialinio draudimo įmokas ir išmokas, kai bendrasis mokesčių administravimo įstatymas net nemini VSDFV tarp mokesčius administruojančių institucijų. Atsakymą pateikia Mokesčių administravimo įstatymo 15 str. 3 d. nuostatos, kurios nurodo, kad jokios kitos valstybės įstaigos arba institucijos negali atlikti mokesčių administratoriaus funkcijų, išskyrus Mokesčių administravimo įstatyme arba atitinkamo mokesčio įstatyme tiesiogiai nustatytus atvejus. Socialinio draudimo mokesčius reglamentuoja valstybinio socialinio draudimo įstatymas, kuriame, atsižvelgiant į minėtą mokesčių administravimo įstatymo nuostatą, valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai ir jos teritoriniams skyriams yra suteikta valstybinio socialinio draudimo įmokų administravimo teisė ir prievolė¹⁰⁷. Socialinio draudimo valdymo sistema, dalyviai ir Fondo valdymo struktūra yra griežtai reglamentuota valstybinio socialinio draudimo įstatymo nuostatomis ir įtvirtinta struktūra, pagal kurią socialinio draudimo valdymo sistemą sudaro:

- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija;
- Fondo taryba;

¹⁰⁵ Skaičiuojant einamojo ketvirčio rezultatus neatsižvelgiama į pasiskolintas lėšas ir analizuojamos tik pajamos ir išlaidos.

¹⁰⁶ 204-04-13 Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas Nr. IX-2112//Žin., 2004, Nr. 63-243

¹⁰⁷ Žr. Valstybinio socialinio draudimo įstatymas//Nr. IX-2535, 2004-11-04, Žin., 2004, Nr. 171-6295 (2004-11-26)

- Fondo valdyba;
- Fondo valdybos teritoriniai skyriai ir kitos įstaigos.

Socialinio draudimo įstatymo 24 str. numato, kad socialinio draudimo sistemos dalyviais taip pat yra¹⁰⁸:

- draudėjai ir apdraustieji;
- Valstybinė mokesčių inspekcija;
- Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;
- Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos;
- pensijų kaupimo bendrovės.

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdymo struktūrą sudaro Fondo valdyba, Fondo valdybos teritoriniai skyriai ir kitos įstaigos. Institucinė struktūra, autoriaus nuomone yra pakankama ir netikslinga būtų ją keisti. Tai yra suformuota sistema, kurios keitimas ar reorganizavimas pareikalautų papildomų piniginių lėšų ir žmoniškųjų išteklių bei sukeltų sutrikimų socialinio draudimo fondą administruojančių institucijų veikloje, kas turėtų neigiamos įtakos draudėjams ir apdraustiesiems.

¹⁰⁸ Žr. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=295875&p_query=&p_tr2=

IŠVADOS

1. Socialinio draudimo sistemos atsiradimui įtakos turėjo keli istoriniai aspektai: didelė darbininkų koncentracija pramoniniuose miestuose, XIX a. pabaigoje pasirodę pirmieji socialinio draudimo įstatymai (Vokietija) bei socialinio draudimo idėjos įgyvendinimas, kuris prasidėjo po I-ojo pasaulinio karo ir privedė prie modernių socialinės apsaugos sistemų, apimančių ir socialinį draudimą, susikūrimo. Socialinio draudimo atsiradimas pasaulyje siejamas su XVIII amžiumi, tačiau Lietuvoje socialinis draudimas atsirado tik su kapitalizmo atsiradimu. Socialinio draudimo sistemos Lietuvoje kūrimo iniciatoriai buvo suinteresuoti draudime nuo socialinių rizikų asmenys;
2. Vykdant Valstybinio socialinio draudimo sistemos pertvarkymui Lietuvoje 1990 m. buvo išskirti konkretūs uždaviniai siekiant atskirti socialinio draudimo ir socialinės paramos sistemas, pakeisti socialinio draudimo išmokų šaltinius bei sukurti atskirą nuo nacionalinio biudžeto nepriklausomą biudžetą bei socialinio draudimo sistemą, kuri leistu ir skatintų žmogų rūpintis savo ateitimi;
3. Kiekvienos valstybės vienas iš pagrindinių tikslų – užtikrinti gyventojų socialinę apsaugą netekus pajamų ir užtikrinti minimalias socialines garantijas. Žmogus yra ne visuomet pajėgus savimi pasirūpinti, o asmens gerovė priklauso nuo šalies ekonominės padėties, vykdomos politikos, taip pat nuo gamtinių sąlygų. Tokia socialine pagalba „visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių (socialinės rizikos) prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos iš socialinio draudimo fondo biudžeto, kuris yra paremtas einamojo finansavimo principu“;
4. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinti pagrindiniai socialinės apsaugos principai. Valstybinio socialinio draudimo įstatymas įtvirtina privalomojo valstybinio socialinio draudimo, savanoriškojo valstybinio socialinio draudimo ir pensinių fondų socialinio draudimo formas;
5. Asmenų turinčių meno kūrėjų statusą socialinis draudimas yra patvirtintas, tačiau dėl neparengtų poįstatyminių teisės aktų, nėra užtikrinamas jo tinkamas įgyvendinimas. Nepakankamas asmenų, turinčių meno kūrėjo statusą, socialinio draudimo teisinis reglamentavimas.
6. Socialinio draudimo įmokų (draudimui visoms socialinio draudimo rūšims) maksimalios apmokestinamosios sumos apribojimo įvedimas, paskatintų darbuotojus didesnes įmokas skirti pensijų fondams, didinti įmonių konkurencingumą, padėti joms išlaikyti įmonių centrinių būstinių specialistus. Manytume, dėl įmokų apribojimo

įvedimo naudą turėtų tik kelios bendrovės, o valstybinio socialinio draudimo biudžetas netektų šimtų milijonų litų pajamų.

7. Nuo 2004 m. ūkininkai yra išbraukti iš privalomai draudžiamų asmenų sąrašo ir privalomai nedraudžiami jokių valstybiniu socialiniu draudimu. Tikėtina, kad šis ūkininkų eliminavimas iš valstybinio socialinio draudimo sistemos buvo politizuotas sprendimas, nes valstybė visiškai pasitraukė iš ūkininkų socialinio draudimo srities, nors nėra sukurta adekvačios ūkininkų ir jų šeimos narių draudimo sistemos, kuri leistų užtikrinti socialines garantijas, garantuotas valstybės, ligos, invalidumo ar pensijos atveju.
8. Dalis asmenų, nedirbančių pagal darbo sutartis, yra draudžiami arba draudžiami nepakankamai neužtikrinant tokių asmenų socialinių garantijų socialinių rizikų atveju;
9. Papildoma pensijos dalis apskaičiuojama iš dviejų laikotarpių asmens draudžiamųjų pajamų: iš 1984 - 1993 m. parenkant 5 paeilui einančius metus, kai asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas yra pats didžiausias, ir iš laikotarpio nuo 1994-01-01 iki išėjimo į pensiją dienos. Pensijos dydis apskaičiuojamas sudedant pagrindinę ir papildomą dalis. Nuo 2009 m. senatvės pensijos papildoma dalis bus skaičiuojama iš draudžiamųjų pajamų gautų nuo 1994 m. iki išėjimo į pensiją.
10. Atsižvelgiant į bendrąjį ekonomikos augimą, būtų realu padidinti įmokas į privačius pensinius fondus iki 10 proc., kas leistų sukaupti didesnę pensiją mokamą iš privačių pensinių fondų.
11. Nepakankamas vyresnio amžiaus darbuotojų užimtumo galimybių panaudojimas, tai yra menkas jų dalyvavimas darbo rinkoje yra susijęs su įstatyminėmis sąlygomis, kurias reikėtų persvarstyti, o būtent nuostatas dėl paankstinto išėjimo į pensiją nacionalinėse socialinio draudimo sistemose ir privačiuose fonduose, ir su aktyviomis priemonėmis, leidžiančiomis vyresnio amžiaus darbuotojams vykdyti darbinę veiklą iki įstatyme nustatyto pensinio amžiaus;
12. Asmuo iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto turi teisę gauti tik vieną pensiją. Asmeniui, kuriam sukako pensinis amžius, o jis iki to laiko gavo netekto darbingumo (invalidumo) pensiją, gali būti mokama tik viena pensijos rūšis;
13. Įstatyminiai socialinio draudimo pagrindai reglamentuojantys tėvystės atostogas įtvirtina griežtą nuostatą, kuria teisė gauti tėvystės pašalpą ir eiti tėvystės atostogų yra nesuteikta santuokos nesudariusiems, bet tėvystę pripažinusiems tėvams ar esantiems faktiniams tėvams;

14. Gerai apmokamas ir paslankus tėvystės atostogų modelis gali tapti tikru iššūkiu tradicinei globos sampratai ir palaiptiui mažinti atotrūkį skiriančią viešą ir privačią sferas.
15. Nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas Lietuvos Respublikos Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo nustatytais atvejais kompensuoja dėl draudiminių įvykių (nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ar profesinių ligų) negautas pajamas šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims, o jų mirties dėl draudiminių įvykių atvejais – jų šeimos nariams, o nukentėjusiųjų gydymo ir medicininės reabilitacijos paslaugos kompensuojamos Sveikatos draudimo įstatymo nustatyta tvarka.
16. Dėl skirtingų reglamento nuostatų supratimo kai kurios valstybės (pvz. Suomija, Airija) neišduoda E101 formos, bet reikalauja iš atvykstančių asmenų, kurie nori dirbti pagal darbo sutartis, E101 formos, įrodančios, kad asmuo kilmės valstybėje vykdo individualią veiklą pagal individualios veiklos pažymą, kas apsunkina tokių asmenų valstybinio socialinio draudimo vykdymą.
17. Darbo hipotezė, kuria teigiama, jog valstybinio socialinio draudimo reglamentavimas yra pakankamas, nepasitvirtino, todėl įstatymų leidėjas turėtų peržiūrėti įstatymines nuostatas, reglamentuojančias socialinio draudimo teisinį reglamentavimą.

PASIŪLYMAI

1. Įstatymų leidėjas turėtų peržiūrėti teisės aktus, nustatančius meno kūrėjo statuso suteikimą ir minėtų asmenų socialinį draudimą nuostatas, ir parengti papildomus poįstatyminius teisės aktus, kurie leistų užtikrinti skaidrų meno kūrėjo statusą turinčių asmenų valstybinio socialinio draudimo vykdymą;
2. Įvedus socialinio draudimo maksimalias apmokestinamųjų pajamų sumų apribojimą draudimui visoms draudimo rūšims maksimalios apmokestinamos sumos apribojimą (t.y. socialinio draudimo įmokų lubas) bei atsižvelgiant į socialinio teisingumo principą turėtų būti panaikintas maksimalių socialinio draudimo išmokų sumų ribojimas, kadangi gaunantis dideles pajamas asmuo sumoka dideles socialinio draudimo įmokas, o išmokų dydis yra ribojamas, todėl asmeniui turi būti mokamos išmokos proporcingos sumokėtoms įmokoms;
3. Įstatymų leidėjas turėtų peržiūrėti nuostatą dėl ūkininkų ir jų šeimos narių privalomojo valstybinio socialinio draudimo ir įvesti privalomąjį valstybinį socialinį draudimą, kurio dalį įmokų mokėtų patys ūkininkai, o dalis įmokų būtų dengiama iš valstybės biudžeto;
4. Praplėsti asmenų, privalomai draudžiamų valstybinių socialiniu draudimu, ratą įtraukiant asmenis dirbančius kontraktų pagrindu (žurnalistai) ir asmenis dirbančius pagal darbo sutartis;
5. Nediferencijuoti asmens socialinio draudimo laikotarpių skirtų papildomai valstybinio socialinio draudimo pensijos daliai apskaičiuoti, nes tai leistų geriau įgyvendinti socialinio teisingumo principą;
6. Tikslinga atlikti teisės aktų pakeitimus, kad teisės aktuose nustatytas pensinis amžius būtų suderintas su faktiniu pensiniu amžiumi, nes atsižvelgiant būtent į paankstinto išėjimo į pensiją tvarką, dėl įmonių praktikos ir darbuotojų pageidavimų bei didelio skaičiaus darbuotojų, kurie skundžiasi nuovargiu ir profesinėmis ligomis, realus veiklos nutraukimo amžius, svarbus makroekonomikos vystymuisi, neatitinka įstatyminio pensinio amžiaus, naudojamo pensijų finansavimo bazei apskaičiuoti;
7. Tikslinga praplėsti įstatymo nuostatą, kurioje įtvirtinta, kad pensinio amžiaus sulaukusiam asmeniui, kuris iki pensinio amžiaus gavo netekto darbingumo (invalidumo) pensiją, mokama tik viena pensija. Atsižvelgiant į analoginius atvejus ir socialinio teisingumo principą, kai asmeniui paliekama teisė kartu su senatvės pensija

gauti valstybinę pensiją, mokslininkų pensiją ar tremtinio išmokas, ir tai, kad negalia niekur nedingsta, ši nuostata turi būti praplėsta leidžiant sumuoti ir mokėti ir senatvės ir netekto darbingumo pensijas asmenims, kurie dėl sveikatos būklės negalėjo dirbti ar dirbti pakankamai, kad užsitikrintų pakankamą pragyvenimui pensiją;

8. Siūlytina praplėsti Valstybinio socialinio ligos ir motinystės draudimo praplėsti tėvystės pašalpos įstatyminę nuostatą ir nustatyti teisę gauti tėvystės pašalpą ir eiti tėvystės atostogų ne tik tėvams sudariusiems ir įregistravusiems santuoką, bet ir tą teisę suteikiant tėvams, kurie nors ir nėra sudarę oficialiosios santuokos, bet yra biologiniai tėvai arba faktiniai tėvai, auginantys vaikus;
9. Įstatymų leidėjas turėtų patvirtinti paslankesnę ir lankstesnę tėvystės atostogų administravimo tvarką, pagal kurią tėvai galėtų paprasčiau keistis atostogomis tarpusavyje, rinktis nepilno arba pilno užimtumo atostogas;
10. Siūlytina priimti papildomus teisės aktus, kurie padėtų pradėti kurti tarptautinę informacinės duomenų bazę, kuri leistų operatyviai kompetentingoms institucijoms keistis būtina informacija apie asmenų socialinį draudimą kitose Europos Sąjungos valstybėse ir palengvintų laisvo darbuotojų judėjimo nuostatų įgyvendinimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30)
2. Tarybos reglamentas 1408/71 EEC „Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartis dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, persikeliantiems bendrijoje //http://www.socmin.lt/index.php?805536360
3. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas//Žin., 1991, Nr. [17-447](#) su vėlesniais pakeitimais.
4. 1994-07-18 Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas Nr. I-549 //Žin., 1994, Nr. [59-1153](#) su vėlesniais pakeitimais.
5. 1994-12-22 Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymas Nr. I-730 //Žin., 1994, Nr. [101-2018](#) su vėlesniais pakeitimais
6. 2003-11-18 Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų išankstinio mokėjimo įstatymas Nr. IX-1828 //Žin., 2003, Nr. 114-5116 su vėlesniais pakeitimais
7. 2000 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas Nr. IX-110 //Žin., 2000, Nr. [111-3574](#) su vėlesniais pakeitimais
8. 2001-10-11 Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo biudžeto sandaros įstatymas Nr. IX-547 //Žin., 2001, Nr. 91-3190 su vėlesniais pakeitimais
9. 2006-12-07 Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2007 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas Nr. X-966 //Žin., 2006-12-28, Nr. 141-5398
10. 1999-12-23 Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas Nr. VIII-1509 //Žin., 1999, Nr. [110-3207](#)
11. 1994-11-29 Lietuvos Respublikos šalpos išmokų įstatymas Nr. I-675 //Žin., 1994, Nr. [96-1873](#)
12. 2003-12-16 Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas Nr. IX-1904 //Žin., 2004, Nr. 4-26
13. 1991-05-21 Lietuvos Respublikos socialinio aprūpinimo pagrindų įstatymas Nr. 16-411//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22008
14. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas// Žin., 1991, Nr. 36-969 su vėlesniais pakeitimais.

15. 1996-05-21 Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas Nr. I-1343// Žin., 1996, Nr. [55-1287](#) su vėlesniais pakeitimais.
16. 2002-07-02 Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas Nr. IX-1007// Žin., 2002, Nr. [73-3085](#)
17. 2002-12-03 Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas Nr. IX-1215// Žin., 2002, Nr. 123-5511
18. 2003-07-04 Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas Nr. IX-1691// Žin., 2003, Nr. 75-3472
19. 1993-06-03 Lietuvos Respublikos papildomojo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas Nr. VIII-1212// Žin., 1999, Nr. 55-1765
20. 2003-07-04 Lietuvos Respublikos pensijų fondų įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. IX-1692// Žin., 1999, Nr. [55-1765](#); 2001, Nr. [25-825](#); 2003, Nr. [38-1672](#))
21. 2007-04-25 LR Vyriausybės nutarimas „Dėl apdraustųjų valstybiniu socialiniu draudimu ir valstybinio socialinio draudimo išmokų gavėjų registro steigimo, jo nuostatų patvirtinimo ir veiklos pradžios nustatymo“ Nr. 435// Žin., 2007-05-10, Nr. 50-1932
22. 2000-03-23 LR Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinio savanoriškojo socialinio pensijų draudimo taisyklių patvirtinimo“ Nr. 339// Žin., 2000, Nr. 26-696
23. 2001-01-25 LR Vyriausybės nutarimas „Dėl ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų patvirtinimo“ Nr. 86// Žin., 2001, Nr. 10-284
24. 1994-11-18 LR Vyriausybės nutarimas “Dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo” Nr. 1156// Žin., 1994, Nr. 91-1781
25. 2006-05-31 LR Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos padidinimo ir einamųjų 2006 metų draudžiamųjų pajamų dydžių patvirtinimo“ Nr. 512// Žin., 2006-06-03, Nr. 62-2281
26. 1997-10-28 LR Vyriausybės nutarimas “Dėl valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo ligos ir motinystės pašalpoms taisyklių patvirtinimo” Nr. 1191// Žin., 1997, Nr. 98-2497
27. 2004-03-22 LR Vyriausybės nutarimas „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo „ Nr. 309// Žin., 2004, Nr. 44-1448
28. 2005-06-14 LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo“ Nr. 647// Žin., 2005, Nr. 75-2725

29. 2006-07-05 Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus įsakymas „Dėl Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos darbo reglamento patvirtinimo“ Nr. V-290// <http://www.sodra.lt/get.php?f.1495>
30. 2004-12-27 LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Europos Tarybos reglamento Nr. 574/72/EEB nuostatų, susijusių su išmokomis šeimai ir išmoka mirties atveju, įgyvendinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ Nr. A1-288// http://www.socmin.lt/get_file.php?file=c29jL20vbV9maWxlcy93ZmlsZXMvZmlsZTEzODEuZG9jO1R2YXJrYSBOci5BMS0yMjguZG9jOzs=&view=1
31. Potencialaus laisvo darbo jėgos judėjimo į Europos Sąjungos valstybes įvertinimas//http://www.socmin.lt/socmin/Migracija-prezentacija1_files/frame.htm
32. Eurointegracijos poveikis žmogaus socialinei raidai: socialinio sektoriaus vystymo perspektyvos ir mokesčių politika. Mokslinis tyrimas// <http://www.socmin.lt/index.php?-613178989>
33. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacija apie išmokas šeimai Europos Sąjungos valstybėse (MISSOC 2004 m. duomenys)// http://www.socmin.lt/get_file.php?file=c29jL20vbV9maWxlcy93ZmlsZXMvZmlsZTE4MTluZG9jO3NlaW1vcyBpc21va29zRVMuZG9jOzs=&view=1
34. Socialinis pranešimas 2005-2006 m. SADM.,2007
//<http://www.socmin.lt/index.php?1759903697>
35. Lazutka R. Socialinio draudimo aprėpties didinimas. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2004.
36. Lazutka R. Neįgalių žmonių socialinės integracijos finansavimo tyrimas. Jungtinių Tautų Vystymo programa ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2001.
37. Lazutka R. Ageing and employment: identification of good practices to increase job opportunities and maintain older workers in employment. European Commission, 2005.
38. Medaiskis T. Skyrius *Socialinės eurointegracijos pasekmės* knygoje Lietuvos integracija į Europos Sąjungą: pasiekimai ir problemos. Vilnius, 2000
39. Medaiskis T. Changing the financing of the Lithuanian pensions system. *International social security review, vol 54, No 2-3, 2001, p.127-137.*
40. Medaiskis T. The reform of pensions in Lithuania in: *Social Policy in Transition Societies, Helsinki, 1995;*

41. *Frank Vanderbroucke pranešimas* „ES ir socialinė apsauga: Ką turėtų pasiūlyti Europos Konventas?“ 2007-06-17., Kelnas
42. *Guogis A., Ludvinovičienė A.* Lietuvos ir Švedijos socialinių modelių skirtumai. MRU // http://www.seti.lt/?_nm_mid=TXI3d0xEQXNNQ3d3&_nm_lid=0&session=no
43. Perminienė L. Naujoji ligos ir motinystės pašalpų skaičiavimo tvarka. 2001-02-28, V., VSDFV Vilniaus skyrius // http://www.countline.lt/sem_detail.php?787608167&mn=4.03&id=9&flags=4
44. Perminienė L. Duomenų apie apdraustojo asmens nedraudiminį laikotarpį pateikimo tvarka. // http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=17156&new_id=17187
45. *Andriukaitis V.P.* Memorandumas dėl Lietuvos ir Rusijos santykių// http://www.seti.lt/?_nm_mid=TXI3d0xEQXNNQ3d3&_nm_lid=0&session=no
46. 2007-09-18 VSDF pranešimas spaudai „Sodros“ biudžeto perteklius 42.9 mln. Lt.“// http://www.sodra.lt/index.php?cid=182&new_id=2118&page_nr=
47. European Commission synthesis report 2006. Adequate and sustainable pensions//http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_protection/2006/rapport_pensions_final_en.pdf
48. Social protection system in Member States-MISSOC// http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/missoc_en.htm
49. Decision No 50/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 7 December 2001 establishing a programme of Community action to encourage cooperation between Member States to combat social exclusion// <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002d0050:EN:NOT>
50. Decision No 1672/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006 establishing a Community Programme for Employment and Social Solidarity — Progress// <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?checktexts=checkbox&val=435670%3Acs&pos=2&page=1&lang=en&pgs=10&nbl=2&list=444453%3Acs%2C435670%3Acs%2C&hwords=&action=GO&visu=%23texte>
51. European Commission joint report on Social Protection and Social Inclusion (2007). Social inclusions, Pensions, Health care and Long Term care.// http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2006/joint_report_en.pdf

52. International Social Security Review. ISSN 0020-871X // <http://www.issa.int/engl/publ/reve.htm>
53. Neil Gilbert. Gender and social security reform. ISBN 1-4128-0522-8.2006
54. Neil Gilbert, Antoine Parent. Welfare reform. ISBN 0-7658-0802-1 2004
55. Patrick Bollérot at al. Social protection in a changing working environment. 2005 154pp.E,F
56. Lawrence Thompson. Older and wiser.The economics of public pensions ISBN 0-87766-679-2 1998 175
57. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės internetinė svetainė// www.stat.gov.lt
58. European Comission informatikon about Social protection and Social inclusions// http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/index_en.htm
59. ISSA internetinis puslapis// <http://www.issa.int/engl/homef.htm>
60. VSDFV riboto naudojimo intratentinė svetainė // <http://intranetas.sodra.lt/index.php?act=site.main>

SANTRAUKA

Valstybinio socialinio draudimo teisinio reglamentavimo Lietuvos Respublikoje analizė

Pagrindinės sąvokos: valstybinis socialinis draudimas, valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas, socialinio draudimo įmokos ir išmokos, draudėjai, apdraustieji, netektas darbingumas, minimalus mėnesinis darbo užmokestis.

Santraukos turinys: santraukoje trumpai aptariami darbo temos aktualumo klausimai, tikslas ir išskelti uždaviniai, pagrindžiamas darbo temos pasirinkimas, išdėstomi tyrimo metodai, siekiama teorinė ir praktinė nauda, pateikiama darbo struktūra.

Socialinis draudimas – viena aktualiausių žmogaus gyvenimo sferų, kadangi socialinis draudimas lydi kiekvieną žmogų per visą jo gyvenimą. Magistro baigiamasis darbas tema: „Socialinio draudimo teisinio reglamentavimo Lietuvos Respublikoje analizė“. Darbe iškeliamą hipotezę, kuria teigiama, kad socialinio draudimo teisinis reglamentavimas yra pakankamas.

Darbo tikslas – išanalizuoti Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo teisinį reglamentavimą. Pagrįsti socialinio draudimo teisinio reglamentavimo pakankamumą ar nepakankamumą. Išanalizuoti esmines socialinio draudimo teisinio reglamentavimo ypatumus ir pateikti galimus aktualių socialinio draudimo problemų sprendimo variantus

Darbo tikslą atspindi išskelti *uždaviniai*. Autorius iškelia novatoriškas idėjas, kurių nenagrinėja kiti autoriai, atkreipdamas dėmesį į aktualias socialinio draudimo problemas ir aktualijas. Socialinio draudimo temą taip pat nagrinėja doc. T. Medaiskis, doc. R. Lazutka, dr. L. Perminienė ir doc. Petrauskas. Darbe naudojami lyginamosios analizės, statistinių duomenų analizės bei anketinės apklausos metodai. Empiriniai duomenys nėra išskiriami į atskirą dalį, bet yra nagrinėjami viso darbo eigoje.

Darbo struktūra sugrupuota į tris pagrindines dalis. Pirmoje dalyje autorius nagrinėja valstybinio socialinio draudimo sampratą ir sistemą. Antrojoje dalyje nagrinėjamos atskirų socialinio draudimo rūšių reglamentavimo ypatumai. Trečioje darbo dalyje autorius nagrinėja Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą ir jo reglamentavimą.

SUMMARY

The Analysis of Legal Regulation on National Social Insurance in the Republic of Lithuania

Basic keywords: national social insurance, national social insurance fund budget, social insurance contributions and benefits, insurers, insureds, disablement, minimum monthly wage.

Summary contents: relevance of the paper topic, purpose of the study, 5 tasks, paper topic substantiation, used methods, theoretical and practical avail, and paper structure.

Social insurance (SI) is one of the most relevant areas in our life, because it goes with an individual through all his life. The topic of Master's paper is "The Analysis of Legal Regulation on National Social Insurance in the Republic of Lithuania". Author suggests a *hypothesis* of legal regulation on social insurance sufficiency.

The *purpose* of this study was to analyze legal regulation on national social insurance in Lithuania. Substantiate legal regulation on social insurance sufficiency on insufficiency. Analyze basic nuances of legal regulation on social insurance and propose possible solutions of relevant social insurance problems.

5 tasks serve the purpose of the paper. Author suggests some innovative ideas, notices topical SI problems and issues, which were not observed by other researches earlier. SI subject was also examined by T. Medaiskis, R. Lazutka, L. Perminienė and A. Petrauskas. Comparative analysis, statistical data analysis, questionnaire survey methods were used in this study. Empirical data is not transferred to separate part, but is analyzed in the whole paper.

Paper consists of three basic parts. In the first part of this study the conception and system of the national social insurance are studied. In the second part the characteristics on the particular SI types regulation are explored. In the third part national SI fund budget and its regulation are discussed.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

**9 Lentelė. Valstybinių socialinio draudimo mokamų pensijų skaičiaus kitimas (tūkst. vnt.)
1997-2006 metais**

Pensijų rūšys	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
senatvės	651	648	645	645	637	625	611	603	596	591
Netekto darbingumo (invalidumo)	152	159	166	174	181	188	196	202	211	211
Našlių ir našlaičių	88	173	189	201	212	219	227	233	237	238
Ištarnauto laiko	2,2	2,0	1,9	1,8	1,7	1,6	1,5	1,3	1,1	1,0
Maitintojo netekimo	44	40,1	36,9	33,4	29,5	26,1	22,2	19,3	16,5	14,1
Išankstinės senatvės pensijos								2,5	5,7	8,1

*Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

**10 Lentelė. Vidutinės Valstybinio socialinio draudimo pensijos dydis pagal pensijų rūšis
(Lt) 2000-2007 metais.**

Laikotarpis	Iš viso	Senatvės	Senatvės, turint būtinaį stažą	Išankstinės senatvės	Invalidumo	Netekto darbingumo	Ištarnauto laiko
2001 m.	248,69	317,61	323,23	-	277,72	-	206,48
2002 m.	254,72	323,05	328,78	-	282,2	-	215
2003 m.	269,57	340,5	346,63	-	296,83	-	282,77
2004 m.	292,56	371,55	378,53	300,97	325,57	-	310,46
2005 m.	328,90	420,29	428,08	335,60	369,04	355,68	347,40
2006 m.	370,81	476,88	486,06	374,04	431,84	380,71	393,64
2007 m.	437,71	565,45	576,68	435,71	527,59	449,39	467,65
I ketv.	431,39	553,89	564,65	427,63	514,68	439,03	458,04
II ketv.	443,91	577,02	588,75	443,94	541,44	458,87	477,49

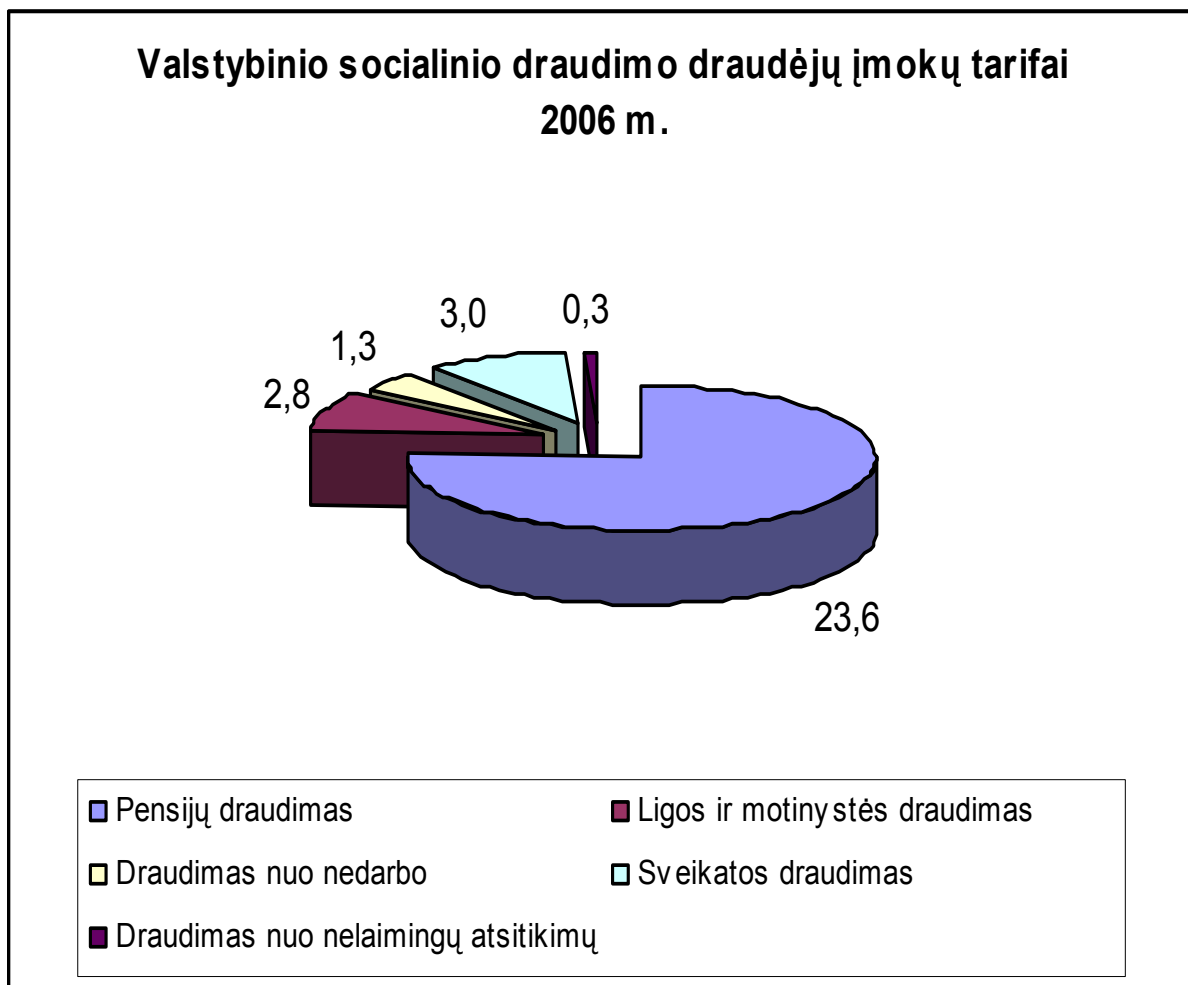
10 Lentelė. Tęsinys:

Laikotarpis	Maitintojo netekimo	Našlių ir našlaičių (iš viso)	Našlių	Našlaičių	Našlių (už mirusius iki 1994 12 31)	Kompensacijos už ypatingas darbo sąlygas
2000 m.	184,32	60,20	91,81	74,68	34,57	207,71
2001 m.	185,65	60,57	87,1	71,12	34,51	207,42
2002 m.	191,15	61,91	84,99	71,56	35,27	214,61
2003 m.	205,85	63,01	82,65	73,16	35,6	225,66
2004 m.	224,35	66,75	81,03	90,76	35,49	250,50
2005 m.	248,71	70,62	80,30	107,31	35,50	278,96
2006 m.	282,07	73,66	79,51	122,30	35,49	322,81
2007 m.	338,32	93,04	83,30	182,39	65,01	389,94
I ketv.	331,02	87,98	82,55	162,56	58,86	380,95
II ketv.	345,63	97,69	84,04	200,38	70,00	398,90

*Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Priedas Nr. 2

19 Paveikslas. Valstybinio socialinio draudimo draudėjų įmokų tarifai 2006 m.

*Sudaryta autoriaus vadovaujantis VSDFV duomenimis.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>

Darbuotojų apklausos anketa

Pristatymas

Esu Ovidijus Norvilas Mykolo Riomerio universiteto magistrantas ir rengiu magistro baigiamąjį darbą tema: "Socialinio draudimo teisinio reglamentavimo analizė Lietuvoje". Man svarbu, kad Jūs atvirai ir nuoširdžiais atsakytumėte į visus Jums pateiktus klausimus. Tai padės atlikti socialinio draudimo teisinio reglamentavimo ypatumų analizę. Anketa yra anoniminė, todėl nereikia nurodyti nei vardo, nei pavardės.

Asmeninė informacija	Lytis		Išsilavinimas			Amžius
	V	M	Pagrindinis	Vidurinis	Aukštasis	

Taisyklės

- Įvertinkite taip, kaip parodyta žemiau pavyzdyje, pažymėdami atsakymą į klausimą ar įvertindami teiginį penkių balų skalėje (nuo 1 iki 5), kur 1 reiškia - visiškai nesutinku, 2 - nesutinku, 3 - nei nesutinku, nei sutinku, 4 - sutinku, 5 - visiškai sutinku. Klausimai pažymėti * yra skirti tiksliai specialistams ir darbuotojams.

Pavyzdys

Aš labai laimingas

Įstitucija ir administravimas	<p>Įstaiga: Vertindami apsvaistykime šiuos teiginius:</p> <p>☐ Aš didžiuojuosi dirbdamas šioje įstaigoje</p> <p>☐ Įstitucijoje galiojančios tvarkos nesudėtingos ir efektyvios</p> <p>☐ Aš susipažinęs su įstaigos veikla ir strategija</p> <p>☐ Aš domiuosi įstitucijoje išskabinta ir dalinama informacija</p> <p>☐ Kitiems aš rekomenduočiau įsidarbinti šioje įstaigoje</p> <p>☐ Įstaigos administracija rūpinasi darbuotojų ir klientų darbo sąlygomis ir darbo aplinka</p> <p>☐ Įstaiga prisitaiko prie kintančių klientų ir darbuotojų poreikių</p> <p>☐ Mano nuomonė yra svarbi</p> <p>☐ Aš jaučiuosi gerbiamas ir laukiamas</p> <p>☐ Kilus sunkumams ar bėdai darbe man visada padės</p>
--------------------------------------	--

Veiklos valdymas

Valdymas jūsų skyriuje / tarnyboje: Kaip jūs vertinate vadovavimą Jūsų skyriuje / tarnyboje?

	<p>☐ Teisės aktai reglamentuojantys socialinį draudimą yra pakankamai aiškūs</p> <p>☐ Aš pasitikiu "Sodra"</p> <p>☐ Aš esu pakankamai profesionalus</p> <p>☐ Mano tiesioginis vadovas elgiasi sąžiningai</p> <p>☐ Aš dalyvauju sprendimų priėmime</p> <p>☐ Man aiškūs "Sodros" uždaviniai ir funkcijos.</p> <p>☐ Mane tenkina pokyčiai vykstantys įstaigoje</p> <p>☐ Mano darbo rezultatai vertinami objektyviai</p>
Personalo valdymas ir komandinis darbas	<p>Darbas komandoje ir kolegos: Kaip Jūs vertinate komandinį darbą, tame tarpe:</p> <p>☐ Kad galėčiau efektyviai atlikti darbą, visada sulaukiu reikalingos pagalbos iš savo institucijos kolegų ir už jos ribų</p> <p>☐ Nauji žmonės į instituciją integruojami lengvai ir greitai</p> <p>☐ Mano institucijoje yra laisvė veikti ir atsakomybė už pareigas ir sprendimus</p> <p>☐ Mano institucijoje aš galiu tobulintis ir kelti kvalifikaciją</p>
Klientų aptarnavimas	<p>Kaip Jūs vertinate klientų aptarnavimą?</p> <p>☐ Klientams visada galiu suteikti išsamią informaciją dėl kurios kreipiasi</p> <p>☐ Galiu laisvai teikti pasiūlymus dėl geresnio klientų aptarnavimo</p> <p>☐ Mano institucijoje tinkamai organizuota informacijos sklaida klientams</p> <p>☐ Visi klientai yra aptarnaujami vienodai nepriklausomai nuo socialinės padėties, lyties ar kalbos</p>

	☐ Trūkstant informacijos galiu visada kreiptis į kitą specialistą ir sulaukiu pagalbos ☐ Informaciniai dokumentai yra pateikiami aiškiai ir suprantamai ☐ Kilę konfliktai su klientais yra sprendžiami objektyviai ir nešališkai
Komunikacija	<p>Informacija ir komunikacija.</p> ☐ Galiu teikti pasiūlymus dėl darbo kokybės gerinimo Jūs galite laisvai reikšti savo nuomonę ☐ Visada atsižvelgiama į mano ir kolektyvo poreikius ☐ Esu gerai informuotas apie svarbius socialinio draudimo pasikeitimus ☐ Aš bet kada galiu kreiptis į savo vadovą ir sulaukiu pagalbos ☐ Bendradarbiavimas su kitomis institucijomis yra operatyvus
Darbo aplinka	<p>Darbo aplinka.</p> ☐ Esu patenkintas darbo aplinka ☐ Man prieinamos priemonės būtinos mano darbui ☐ Mano vadovas suinteresuotas mano tobulėjimu ☐ Mano kolegos yra pakankamai profesionalūs ☐ Mano darbas yra atlyginamas pakankamai ☐ Aš galiu pakankamai skirti laiko darbui ir šeimai
Bendrieji socialinio draudimo klausimai	<p>Bendrieji socialinio draudimo klausimai.</p> ☐ Valstybinio socialinio draudimo pensijų dydis yra pakankamas ☐ Senatvės pensijos sulaukęs asmuo, kuris iki to gavo invalidumo pensiją, turi gauti abi pensijas

	☐ Sutinku mokėti didesnes socialinio draudimo įmokas, kad gautčiau didesnę pensiją ☐ Pensijų kaupimo fondai yra reikalingi ir galėtų būti pervedama iki 10 proc. dydžio mano mokamų įmokų ☐ Ligos pašalpos dydis (85 proc.) yra pakankamas ☐ Motinystės (tėvystės) atostogų turi eiti tik motina, nes vyras neteks savo vyriškumo ☐ Socialinio draudimo įmokas mokėti nenaudinga ☐ Socialinio draudimo įmokos yra per didelės ☐ Būtina nustatyti maksimalią darbo užmokesčio sumą, kurią viršijus socialinio draudimo įmokos nebūtų skaičiuojamos ☐ Asmenys turintys kelias individualias veiklas turi mokėti įmokas už kiekvieną veiklą
Bendras įvertinimas	<p>Bendras pasitenkinimo įvertinimas:</p> ☐ Remdamiesi savo bendru įspūdžiu, nustatykite Jūsų bendrą pasitenkinimo lygį balais (1 reiškia - visiškai nepatenkintas, 2 - nepatenkintas, 3 - nei patenkintas, nei nepatenkintas, 4 - patenkintas, 5 - labai patenkintas).

Klientų apklausos anketa

Pristatymas						
<p>Esu Ovidijus Norvilas Mykolo Riomerio universiteto magistrantas ir rengiu magistro baigiamąjį darbą tema: "Socialinio draudimo teisinio reglamentavimo analizė Lietuvoje" Man svarbu, kad Jūs atvirai ir nuoširdžiais atsakytumėte į visus Jums pateiktus klausimus. Tai padės atlikti socialinio draudimo teisinio reglamentavimo ypatumų analizę. Anketa yra anoniminė, todėl nereikia nurodyti nei vardo, nei pavardės.</p>						
Asmeninė informacija	Lytis		Išsilavinimas			Amžius
	V	M	Pagrindinis	Vidurinis	Aukštasis	
Taisyklės						
<p>- Įvertinkite taip, kaip parodyta žemiau pavyzdyje, pažymėdami atsakymą į klausimą ar įvertindami teiginį penkių balų skalėje (nuo 1 iki 5), kur 1 reiškia - visiškai nesutinku, 2 - nesutinku, 3 - nei nesutinku, nei sutinku, 4 - sutinku, 5 - visiškai sutinku. Klausimai pažymėti * yra skirti tik specialistams ir darbuotojams.</p>						
Pavyzdys						
	☐ 5	Aš labai laimingas				

Institucija ir administravimas

Įstaiga: Vertindami apsvarstykime šiuos teiginius:

- Aš jaučiuosi gerai atėjęs į "Sodra"
- Įstaigoje galiojančios tvarkos nesudėtingos ir efektyvios
- Aš susipažinęs su įstaigos veikla ir strategija
- Aš domiuosi įstaigoje iškabinta ir dalinama informacija
- Kitiems aš rekomenduočiau įsisdarbinti įstaigoje
- Įstaigos administracija rūpinasi darbuotojų ir klientų darbo sąlygomis ir darbo aplinka
- Įstaiga prisitaiko prie kintančių klientų ir darbuotojų poreikių
- Mano nuomonė įstaigoje yra svarbi
- Aš jaučiuosi gerbiamas ir laukiamas
- Kilus sunkumams ar bėdai man visada padės

Veiklos valdymas

- Teisės aktai reglamentuojantys socialinį draudimą yra pakankamai aiškūs
- Aš pasitikiu "Sodra"
- Mane aptarnauja profesionalūs darbuotojai
- Mane aptarnaujantis specialistas dirba kruopščiai ir sąžiningai
- Į mano nuomonę ir dedamas pastangas yra atsižvelgiama
- Mane tenkina pokyčiai vykstantys įstaigoje
- Įstaigą vertinu daugiau teigiamai nei neigiamai
- Aš dažnai ateinu į "Sodra"

Klientų aptarnavimas	<p>Kaip Jūs vertinate klientų aptarnavimą?</p> <p>☐ Man visada suteikiama išsami informacija dėl kurios kreipiuosi</p> <p>☐ Aš galiu laisvai reikšti savo nuomonę</p> <p>☐ Tinkamai organizuojamas darbuotojų ir klientų švietimas ir informacijos sklaida</p> <p>☐ Visi klientai yra aptarnaujami vienodai, nepriklausomai nuo socialinės padėties, lyties ar kalbos</p> <p>☐ Aš galiu bet kada kreiptis į specialistus ir gauti atsakymus į rūpimus klausimus</p> <p>☐ Informaciniai dokumentai yra pateikiami aiškiai ir suprantamai</p> <p>☐ Kilusios problemos yra sprendžiamos objektyviai ir operatyviai</p>
Bendrieji socialinio draudimo klausimai	<p>Bendrieji socialinio draudimo klausimai.</p> <p>☐ Man suprantamos vienos ar kitos draudimo rūšies sąlygos</p> <p>☐ Aš domiuosi socialinio draudimo naujovėmis ir pakeitimais</p> <p>☐ Įstatymai reglamentuojantys socialinį draudimą yra neaiškūs, painūs ir sudėtingi</p> <p>☐ Norėčiau gauti daugiau informacijos apie socialinį draudimą</p> <p>☐ Valstybinių socialinio draudimo pensijų dydis yra pakankamas</p> <p>☐ Mokamos socialinio draudimo įmokos yra pakankamos</p> <p>☐ Aš sutinku mokėti didesnes socialinio draudimo įmokas, kad gaučiau didesnę pensiją</p> <p>☐ Norėčiau mokėti mažesnes socialinio draudimo įmokas</p> <p>☐ Rinkčiausi alternatyvius pensijų kaupimo būdus</p> <p>☐ Ligos pašalpa man yra mokama greitai ir laiku</p> <p>☐ Motinystės pašalpa, mokama nėštumo ir gimdymo laikotarpiu yra pakankama</p>

	☐ Tėvas turi eiti tėvystės atostogų iki vaikai sukaks 1 mėnuo
	☐ Motinystės (tėvystės) atostogų turi eiti tik motina, nes tėvas neteks savo vyriškumo

Bendras įvertinimas	<p>Bendras pasitenkinimo įvertinimas:</p> ☐ Remdamiesi savo bendru įspūdžiu, nustatykite Jūsų bendrą pasitenkinimo lygį balais (1 reiškia - visiškai nepatenkintas, 2 - nepatenkintas, 3 - nei patenkintas, nei nepatenkintas, 4 - patenkintas, 5 - labai patenkintas).
----------------------------	---

Darbuotojų anketinės apklausos duomenų suvestinė

		Neatsakė	1	2	3	4	5	Vidutinis dirbantysis
Bendras įvertinimas	Remdamiesi savo bendru įspūdžiu, nustatykite Jūsų bendrą patenkinimo lygį balais (čia 1 - visiškai nepatenkintas ir 5 - labai patenkintas)							0,1
Institucija ir administravimas	Aš didžiuojuosi dirbdamas šioje įstaigoje			2	13	10	1	2,9
	Institucijoje galiojančios tvarkos nesudėtingos ir efektyvios		3	6	8	8		2,2
	Aš susipažinęs su įstaigos veikla ir strategija					21	5	3,7
	Aš domiuosi institucijoje išskabinta ir dalinama informacija				2	16	8	3,7
	Kitiems aš rekomenduočiau įsidarbinti šioje įstaigoje		1	4	16	4	1	2,5
	Įstaigos administracija rūpinasi darbuotojų ir klientų darbo sąlygomis ir darbo aplinka		1	5	9	11		2,6
	Įstaiga prisitaiko prie kintančių klientų ir darbuotojų poreikių		3	2	11	10		2,7
	Mano nuomonė yra svarbu		3	7	10	6		2,2
	Aš jaučiuosi gerbiamas ir laukiamas		1	3	15	7		2,6
	Kilus sunkumams ar bėdai darbe man visada padės		2		5	12	7	3,4
Veiklos valdymas	Teisės aktai reglamentuojantys socialinį draudimą yra pakankamai aiškūs			7	9	9	1	2,6
	Aš pasitikiu "Sodra"			2	7	14	3	3,2
	Aš esu pakankamai profesionalus			1	6	14	5	3,4
	Mano tiesioginis vadovas elgiasi sąžiningai				4	13	9	3,7
	Aš dalyvauju sprendimų priėmimo		5	3	11	6	1	2,4
	Man aiškūs "Sodros" uždaviniai ir funkcijos			1	6	9	10	3,6
	Mane tenkina pokyčiai vykstantys įstaigoje			8	10	7	1	2,4
	Mano darbo rezultatai vertinami objektyviai			2	11	10	3	3,1
Personalo valdymas ir komandinis darbas	Kad galėčiau efektyviai atlikti darbą, visada sulaukiu reikalingos pagalbos iš savo institucijos kolegų ir už jos ribų			2	2	11	11	3,6
	Nauji žmonės į instituciją integruojami lengvai ir greitai			5	10	10	1	2,7
	Mano institucijoje yra laisvė veikti ir atsakomybė už pareigas ir sprendimus			4	12	10		2,7
	Mano institucijoje aš galiu tobulintis ir kelti kvalifikaciją		1	3	6	13	3	3,0
Klientų aptarnavimas	Klientams visada galiu suteikti išsamią informaciją dėl kurios kreipiasi			1	4	14	7	3,5
	Galiu laisvai teikti pasiūlymus dėl geresnio klientų aptarnavimo		1	1	13	10	1	2,9
	Mano institucijoje tinkamai organizuota informacijos sklaida klientams			1	11	14		3,1
	Visi klientai yra aptarnaujami vienodai nepriklausomai nuo socialinės padėties, lyties ar kalbos			1	11	14		3,1
	Trūkstant informacijos visada galiu kreiptis į kitą specialistą ir sulaukti pagalbos			2	1	11	12	3,7
	Informaciniai dokumentai yra pateikiami aiškiai ir suprantamai				12	12	2	3,2
	Kilę konfliktai su klientais sprendžiami objektyviai ir nešališkai				7	13	6	3,5
Komunikacija	Galiu teikti pasiūlymus dėl darbo kokybės gerinimo			3	8	12	3	3,1
	Visada atsižvelgiama į mano ir kolektyvo poreikius			4	16	6		2,6
	Esu gerai informuotas apie svarbius socialinio draudimo pasikeitimus			2	6	12	6	3,3
	Aš bet kada galiu kreiptis į savo vadovą ir sulaukiu pagalbos		1		5	10	10	3,6
	Bendradarbiavimas su kitomis institucijomis yra operatyvus		2	3	10	7	4	2,8
Darbo aplinka	Esu patenkintas darbo aplinka		1	1	5	18	1	3,2

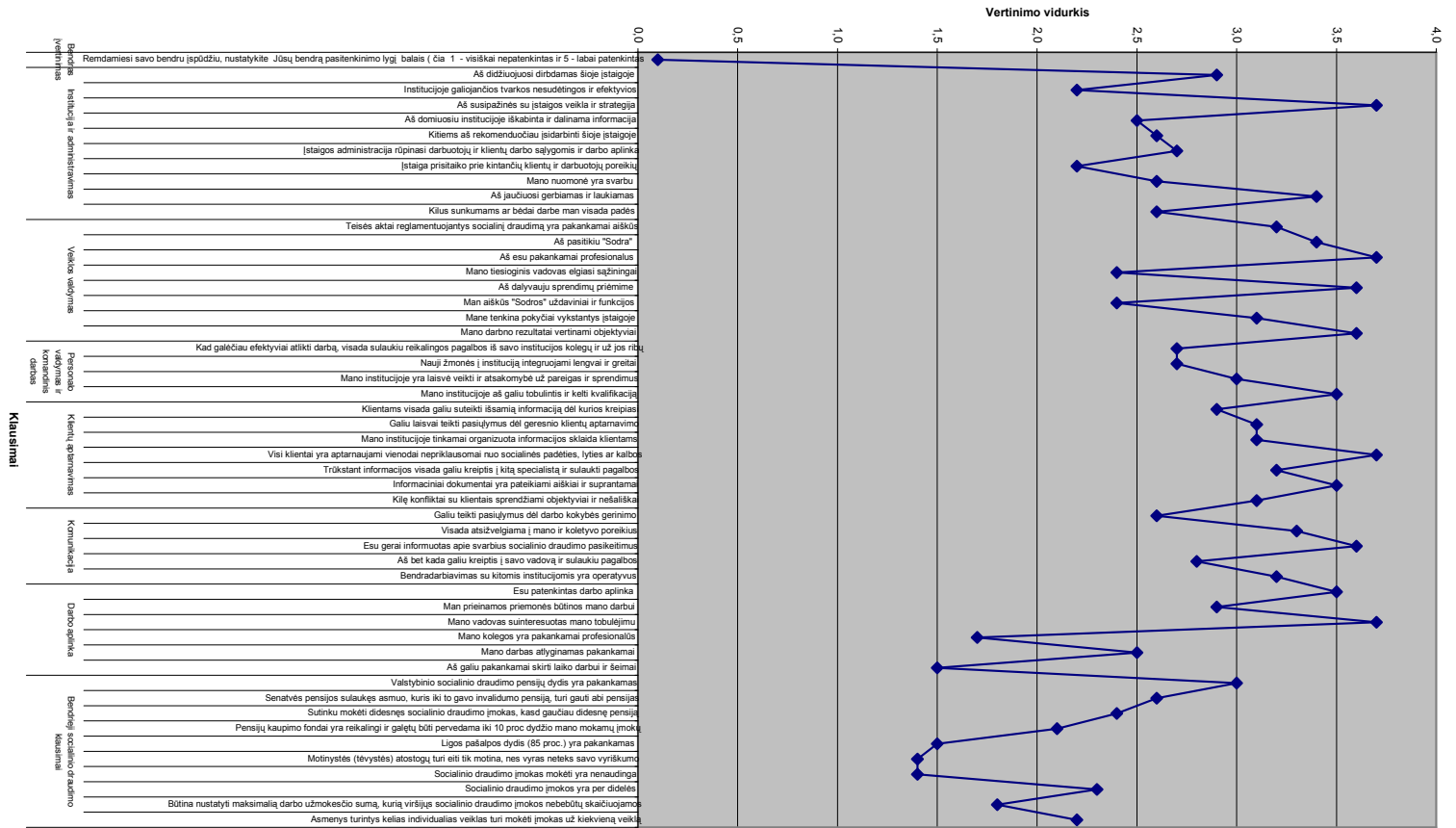
	Man prieinamos priemonės būtinos mano darbui				8	12	6	3,5
	Mano vadovas suinteresuotas mano tobulėjimu	1	3	10	9	3		2,9
	Mano kolegos yra pakankamai profesionalūs			3	14	9		3,7
	Mano darbas atlyginamas pakankamai	6	9	9	2			1,7
	Aš galiu pakankamai skirti laiko darbui ir šeimai	1	6	11	8			2,5
Bendrieji socialinio draudimo klausimai	Valstybinio socialinio draudimo pensijų dydis yra pakankamas	2	17	5	2			1,5
	Senatvės pensijos sulaukęs asmuo, kuris iki to gavo invalidumo pensiją, turi gauti abi pensijas		6	6	6	8		3,0
	Sutinku mokėti didesnes socialinio draudimo įmokas, kad gaučiau didesnę pensiją	1	7	6	10	2		2,6
	Pensijų kaupimo fondai yra reikalingi ir galėtų būti pervedama iki 10 proc. dydžio mano mokamų įmokų	4	6	7	5	4		2,4
	Ligos pašalpos dydis (85 proc.) yra pakankamas	3	9	7	7			2,1
	Motinytės (tėvystės) atostogų turi eiti tik motina, nes vyras neteks savo vyriškumo	11	8	5	1	1		1,5
	Socialinio draudimo įmokas mokėti yra nenaudinga	11	10	3	1	1		1,4
	Socialinio draudimo įmokos yra per didelės	3	7	10	3	3		2,3
	Būtina nustatyti maksimalią darbo užmokesčio sumą, kurią viršijus socialinio draudimo įmokos nebebūtų skaičiuojamos	12	5	2	6	1		1,8
	Asmenys turintys kelias individualias veiklas turi mokėti įmokas už kiekvieną veiklą	4	9	5	4	4		2,2

0 84 188 389 474 164

Vidutinio darbuotojų anketinio vertinimo suvestinė

		Vidutinis vertinimas
Bendras įvertinimas	Remdamiesi savo bendru įspūdžiu, nustatykite Jūsų bendrą pasitenkinimo lygį balais (čia 1 - visiškai nepatenkintas ir 5 - labai patenkintas)	0,1
Institucija ir administravimas	Aš didžiuojuosi dirbdamas šioje įstaigoje	2,9
	Institucijoje galiojančios tvarkos nesudėtingos ir efektyvios	2,2
	Aš susipažinęs su įstaigos veikla ir strategija	3,7
	Aš domiuosi institucijoje iškabinta ir dalinama informacija	2,5
	Kitiems aš rekomenduočiau įsidarbinti šioje įstaigoje	2,6
	Įstaigos administracija rūpinasi darbuotojų ir klientų darbo sąlygomis ir darbo aplinka	2,7
	Įstaiga prisitaiko prie kintančių klientų ir darbuotojų poreikių	2,2
	Mano nuomonė yra svarbu	2,6
	Aš jaučiuosi gerbiamas ir laukiamas	3,4
	Kilus sunkumams ar bėdai darbe man visada padės	2,6
	Veiklos valdymas	Teisės aktai reglamentuojantys socialinį draudimą yra pakankamai aiškūs
Aš pasitikiu "Sodra"		3,4
Aš esu pakankamai profesionalus		3,7
Mano tiesioginis vadovas elgiasi sąžiningai		2,4
Aš dalyvauju sprendimų priėmime		3,6
Man aiškūs "Sodros" uždaviniai ir funkcijos		2,4
Mane tenkina pokyčiai vykstantys įstaigoje		3,1
Mano darbo rezultatai vertinami objektyviai		3,6
Personalo valdymas ir komandinis darbas	Kad galėčiau efektyviai atlikti darbą, visada sulaukiu reikalingos pagalbos iš savo institucijos kolegų ir už jos ribų	2,7
	Nauji žmonės į instituciją integruojami lengvai ir greitai	2,7
	Mano institucijoje yra laisvė veikti ir atsakomybė už pareigas ir sprendimus	3,0
	Mano institucijoje aš galiu tobulintis ir kelti kvalifikaciją	3,5
Klientų aptarnavimas	Klientams visada galiu suteikti išsamią informaciją dėl kurios kreipiasi	2,9
	Galiu laisvai teikti pasiūlymus dėl geresnio klientų aptarnavimo	3,1
	Mano institucijoje tinkamai organizuota informacijos sklaida klientams	3,1
	Visi klientai yra aptarnaujami vienodai nepriklausomai nuo socialinės padėties, lyties ar kalbos	3,7
	Trūkstant informacijos visada galiu kreiptis į kitą specialistą ir sulaukti pagalbos	3,2
	Informaciniai dokumentai yra pateikiami aiškiai ir suprantamai	3,5
	Kilę konfliktai su klientais sprendžiami objektyviai ir nešališkai	3,1
	Galiu teikti pasiūlymus dėl darbo kokybės gerinimo	2,6
Komunikacija	Visada atsižvelgiama į mano ir kolektyvo poreikius	3,3

	Esu gerai informuotas apie svarbius socialinio draudimo pasikeitimus	3,6
	Aš bet kada galiu kreiptis į savo vadovą ir sulaukiu pagalbos	2,8
	Bendradarbiavimas su kitomis institucijomis yra operatyvus	3,2
Darbo aplinka	Esu patenkintas darbo aplinka	3,5
	Man prieinamos priemonės būtinos mano darbui	2,9
	Mano vadovas suinteresuotas mano tobulėjimu	3,7
	Mano kolegos yra pakankamai profesionalūs	1,7
	Mano darbas atlyginamas pakankamai	2,5
	Aš galiu pakankamai skirti laiko darbui ir šeimai	1,5
Bendrieji socialinio draudimo klausimai	Valstybinio socialinio draudimo pensijų dydis yra pakankamas	3,0
	Senatvės pensijos sulaukęs asmuo, kuris iki to gavo invalidumo pensiją, turi gauti abi pensijas	2,6
	Sutinku mokėti didesnes socialinio draudimo įmokas, kad gautčiau didesnę pensiją	2,4
	Pensijų kaupimo fondai yra reikalingi ir galėtų būti pervedama iki 10 proc. dydžio mano mokamų įmokų	2,1
	Ligos pašalpos dydis (85 proc.) yra pakankamas	1,5
	Motinstės (tėvystės) atostogų turi eiti tik motina, nes vyras neteks savo vyriškumo	1,4
	Socialinio draudimo įmokas mokėti yra nenaudinga	1,4
	Socialinio draudimo įmokos yra per didelės	2,3
	Būtina nustatyti maksimalią darbo užmokesčio sumą, kurią viršijus socialinio draudimo įmokos nebebūtų skaičiuojamos	1,8
	Asmenys turintys kelias individualias veiklas turi mokėti įmokas už kiekvieną veiklą	2,2

—♦— Vidutinio anketinio vertinimo suvestinė
♦ Vidutinis vertinimas

Klientų anketinės apklausos suvestinė

		Neatsakė	1	2	3	4	5	Vidutinis dirbantysis
Bendras įvertinimas	Remdamiesi savo bendru įspūdžiu, nustatykite Jūsų bendrą pasitenkinimo lygį balais (čia 1 - visiškai nepatenkintas ir 5 - labai patenkintas)							0,1
Įstaiga ir administravimas	Aš jaučiuosi gerai atėjęs į "Sodrą"			3	8	16	3	3,6
	Įstaigoje galiojančios tvarkos nesudėtingos ir efektyvios		1	6	8	13	2	3,2
	Aš susipažinęs su įstaigos veikla ir strategija			3	8	15	4	3,6
	Aš domiuosi įstaigoje išskabinta ir dalinama informacija			1	5	17	7	4,0
	Kitiems aš rekomenduočiau įsidarbinti šioje įstaigoje		3	4	16	6	1	2,9
	Įstaigos administracija rūpinasi darbuotojų ir klientų darbo sąlygomis ir darbo aplinka		1	1	11	16	1	3,5
	Įstaiga prisitaiko prie kintančių klientų ir darbuotojų poreikių			6	9	12	3	3,3
	Mano nuomonė įstaigoje yra svarbi		1	9	11	7	1	2,6
	Aš jaučiuosi gerbiamas ir laukiamas	1		1	15	12	1	3,4
	Kilus sunkumams ar bėdai man visada padės			3	6	17	4	3,7
Veiklos valdymas	Teisės aktai reglamentuojantys socialinį draudimą yra pakankamai aiškūs		2	5	9	11	3	3,2
	Aš pasitikiu "Sodra"				6	15	9	4,2
	Mane aptarnauja profesionalūs darbuotojai				3	14	13	4,4
	Mane aptarnaujantis specialistas dirba kruopščiai ir sąžiningai				2	12	16	4,5
	Į mano nuomonę ir dedamas pastangas yra atsižvelgiama			3	4	17	6	3,8
	Mane tenkina pokyčiai vykstantys įstaigoje			2	10	16	2	3,6
	Įstaigą vertinu daugiau teigiamai nei neigiamai				2	17	11	4,4
	Aš dažnai ateinu į Sodrą			5	9	10	6	3,5
					1	3	15	11
Klientų aptarnavimas	Man visada suteikiama išsami informacija dėl kurios kreipiuosi				5	14	11	4,3
	Aš galiu laisvai reikšti savo nuomonę			2	8	14	6	3,8
	Tinkamai organizuojamas darbuotojų ir klientų švietimas ir informacijos sklaida			1	1	10	18	4,5
	Visi klientai yra aptarnaujami vienodai, nepriklausomai nuo socialinės padėties, lyties ar kalbos				4	13	13	4,4
	Aš galiu bet kada kreiptis į specialistus ir gauti atsakymus į rūpimus klausimus			1	10	13	6	3,8
	Informaciniai dokumentai yra pateikiami aiškiai ir suprantamai			1	10	13	6	3,8
	Kiliosios problemos yra sprendžiamos objektyviai ir operatyviai	5		1	6	10	8	3,4
Bendrieji socialinio draudimo klausimai	Man suprantamos vienos ar kitos draudimo rūšies sąlygos			2	11	12	5	3,7
	Aš domiuosi socialinio draudimo naujovėmis ir pakeitimais			2	4	18	6	3,9
	Įstatymai reglamentuojantys socialinį draudimą yra neaiškūs painūs ir sudėtingi		3	5	11	9	2	3,0
	Norėčiau gauti daugiau informacijos apie socialinį draudimą		1	2	7	15	5	3,7
	Valstybinių socialinio draudimo pensijų dydis yra pakankamas		6	13	10	1		1,8
	Mokamos socialinio draudimo įmokos yra pakankamos			6	6	16	2	3,3
	Aš sutinku mokėti didesnes socialinio draudimo įmokas, kad gaučiau didesnę pensiją		1	9	11	9		2,7
	Norėčiau mokėti mažesnes socialinio draudimo įmokas		2	6	11	7	4	3,0
	Rinkčiausi alternatyvius pensijų kaupimo būdus		3	9	7	10	1	2,7
	Ligos pašalpa man mokama greitai ir laiku				6	17	7	4,1
	Motinstės pašalpa, mokama neštumo ir gimdymo atostogų metu, yra pakankama		1	7	10	10	2	3,0
	Tėvas turi eiti tėvystės atostogų iki vaikai sukaks 1 mėnuo		3	3	2	12	10	3,7
	Motinstės (tėvystės) atostogų turi eiti tik motina, nes tėvas neteks savo vyriškumo		16	10	2		2	1,5

	Vidutinio klientų anketinio vertinimo suvestinė	Vidutinis dirbantysis
Bendras įvertinimas	Remdamiesi savo bendru įspūdžiu, nustatykite Jūsų bendrą pasitenkinimo lygį balais (čia 1 - visiškai nepatenkintas ir 5 - labai patenkintas)	
Įstaiga ir administravimas	Aš jaučiuosi gerai atėjęs į "Sodrą"	3,6
	Įstaigoje galiojančios tvarkos nesudėtingos ir efektyvios	3,2
	Aš susipažinęs su įstaigos veikla ir strategija	3,6
	Aš domiuosi įstaigoje išskabinta ir dalinama informacija	4,0
	Kitiems aš rekomenduočiau įsidarbinti šioje įstaigoje	2,9
	Įstaigos administracija rūpinasi darbuotojų ir klientų darbo sąlygomis ir darbo aplinka	3,5
	Įstaiga prisitaiko prie kintančių klientų ir darbuotojų poreikių	3,3
	Mano nuomonė įstaigoje yra svarbi	2,6
	Aš jaučiuosi gerbiamas ir laukiamas	3,4
	Kilus sunkumams ar bėdai man visada padės	3,7
Veiklos valdymas	Teisės aktai reglamentuojantys socialinį draudimą yra pakankamai aiškūs	3,2
	Aš pasitikiu "Sodra"	4,2
	Mane aptarnauja profesionalūs darbuotojai	4,4
	Mane aptarnaujantis specialistas dirba kruopščiai ir sąžiningai	4,5
	Į mano nuomonę ir dedamas pastangas yra atsižvelgiama	3,8
	Mane tenkina pokyčiai vykstantys įstaigoje	3,6
	Įstaigą vertinu daugiau teigiamai nei neigiamai	4,4
	Aš dažnai ateinu į Sodrą	3,5
Klientų aptarnavimas	Man visada suteikiama išsami informacija dėl kurios kreipiuosi	4,2
	Aš galiu laisvai reikšti savo nuomonę	4,3
	Tinkamai organizuojamas darbuotojų ir klientų švietimas ir informacijos sklaida	3,8
	Visi klientai yra aptarnaujami vienodai, nepriklausomai nuo socialinės padėties, lyties ar kalbos	4,5
	Aš galiu bet kada kreiptis į specialistus ir gauti atsakymus į rūpimus klausimus	4,4
	Informaciniai dokumentai yra pateikiami aiškiai ir suprantamai	3,8
	Kiliosios problemos yra sprendžiamos objektyviai ir operatyviai	3,4
Bendrieji socialinio draudimo klausimai	Man suprantamos vienos ar kitos draudimo rūšies sąlygos	3,7
	Aš domiuosi socialinio draudimo naujovėmis ir pakeitimais	3,9
	Įstatymai reglamentuojantys socialinį draudimą yra neaiškūs painūs ir sudėtingi	3,0
	Norėčiau gauti daugiau informacijos apie socialinį draudimą	3,7
	Valstybinių socialinio draudimo pensijų dydis yra pakankamas	1,8
	Mokamos socialinio draudimo įmokos yra pakankamos	3,3
	Aš sutinku mokėti didesnes socialinio draudimo įmokas, kad gautčiau didesnę pensiją	2,7
	Norėčiau mokėti mažesnes socialinio draudimo įmokas	3,0
	Rinkčiausi alternatyvius pensijų kaupimo būdus	2,7
	Ligos pašalpa man mokama greitai ir laiku	4,1
	Motinstės pašalpa, mokama nėštumo ir gimdymo atostogų metu, yra pakankama	3,0
	Tėvas turi eiti tėvystės atostogų iki vaiku sukaks 1 mėnuo	3,7
	Motinstės (tėvystės) atostogų turi eiti tik motina, nes tėvas neteks savo vyriškumo	1,5

